

GLASNIK

MUZEJSKEGA DRUŠTVA ZA SLOVENIJO

BULLETIN

DE L'ASSOCIATION DU MUSÉE DE SLOVÉNIE

LETNIK
ANNÉE XI.

1.-4. ZVEZEK
CAHIER

ZGODOVINSKA SEKCIJA SECTION HISTORIQUE

S SODELOVANJEM ČLANOV UPRAVE ZGODOVINSKE SEKCIJE
UREDIL

DR. JOSIP MAL

LJUBLJANA

1930

IZDAJA IN ZALAGA MUZEJSKO DRUŠTVO ZA SLOVENIJO
ZA JUGOSLOVANSKO TISKARNO V LJUBLJANI: KAREL ČEČ

P. n. članom!

Spremenjena društvena pravila, ki jih je kr. banska uprava Dravske banovine s svojim odlokom z dne 30. marca 1930, II. No. 10372, potrdila, določajo med drugim v § 13, da je izrazito strokovno delo poverjeno sekcijским upravam, ki se ustanavljajo s sklepom občnega zbora. V področje sekcijских uprav spada predvsem tudi izdajanje publikacij.

V upravo zgodovinske sekcije (ki se je doslej osnovala poleg prirodošlovne) so bili izvoljeni naslednji člani: univ. prof. Milko Kos (predsednik), dr. Fr. Zwitter (tajnik), ^{dr.ica} Melita Pivec-Stelè (blagajničarka), prof. Silvo Kranjec, ravnatelj dr. Jos. Mal, univ. prof. J. Polec, univ. prof. Bald. Saria in prof. dr. Jos. Žontar.

Društveni odbor (predsednik: dr. Rud. Andrejka) je določil letno članarino za vsako sekcijo 30 Din, za kar prejema člani brezplačno redne publikacije dotične sekcije. Te bodo torej izhajale odslej naprej ločeno za vsako sekcijo posebej. Vsakdo pa more biti sočasno tudi član druge sekcije, ako plača zanjo predpisano članarino. Kdor želi torej kot redni član prejemati izdaja obeh sekcij, mora plačati letne udnine 60 Din. Zgodovinska sekcija je obdržala za svoje redno periodično izdajanje dosedanje ime lista, kakor tudi njegovo zunanjo obliko in notranjo razdelitev.

Ako kdo p. n. članov kljub pozivu doslej še ni prijavil društvenemu odboru, h kateri sekciji želi pripadati, odn. da želi sodelovati v obeh, naj to javi takoj odboru. Če mu je bil poslan „Glasnik“ sekcije, ki ji ne želi pripadati, naj časopis **vrne** ter obenem sporoči, da želi prejemati le publikacije druge sekcije. S tem prihrani član stroške sebi, ker bi ga inace društvo terjalo za članarino za sekcijo „Glasnika“, ki ga je obdržal, prihrani pa stroške tudi društvu, da ne tiska svojega glasila brez potrebe v preveliki nakladi.

Vse člane prosimo ob tej priložnosti, da poravnajo vso zaostalo članarino. Za leto 1921—23 je znašala članarina skupaj 25 Din, za leto 1924/25 skupaj 25 Din, za 1926, 1927, 1928, 1929 po 25 Din, za leto 1930 pa 30 Din. Toliko v vednost onim članom, ki so že več let dolžni članarino. Ako ste morda priloženo položnico poštne hranilnice založili, porabite položnice (golice), ki jih dobite na vsaki pošti ter jih primerno izpolnite. Naš račun pri poštni hranilnici ima št. 10.773 in naslov: Muzejsko društvo za Slovenijo, Ljubljana.

Uredništvo in upravništvo Glasnika zgodovinske sekcije je v Ljubljani, Bleiweisova cesta št. 24 (Narodni muzej).

Za vsebino in obliko so odgovorni pisatelji. — Ponatiskovati ali prevajati v Glasniku objavljene spise in slike je dovoljeno samo s pritrditvijo pisatelja in odbora ter z navedbo vira.

Redakcija zaključena 31. januarja 1931.

Izšlo 14. marca 1931.

GLASNIK

MUZEJSKEGA DRUŠTVA ZA SLOVENIJO

BULLETIN

DE L'ASSOCIATION DU MUSÉE DE SLOVÉNIE

LETNIK
ANNÉE

XI.

1.-4. ZVEZEK
CAHIER

ZGODOVINSKA SEKCIJA SECTION HISTORIQUE

*S SODELOVANJEM ČLANOV UPRAVE ZGODOVINSKE SEKCIJE
UREDIL*

DR. JOSIP MAL

16641

LJUBLJANA

1930

IZDAJA IN ZALAGA MUZEJSKO DRUŠTVO ZA SLOVENIJO
ZA JUGOSLOVANSKO TISKARNO V LJUBLJANI: KAREL ČEČ

14551

W 14551

31. XII. 1942 / 11480

030029809

KAZALO

INDEX

Razprave

Saria, dr. Bald., Drugo začasno poročilo o izkopavanjih na Gradišču pri Vel. Malenci.

Ložar, dr. Rajko, Poročilo o arheološkem delu Narodnega muzeja v Ljubljani v letih 1928—1930.

Luschin-Ebengreuth Arnold, Die Freiherren von Raigersfeld.

Pivec-Stelè, dr. Melita, Pisma grofa Antona Auersperga Karlu Dežmanu.

Dissertations

— Second compte-rendu provisoire des fouilles à Gradišče près de Vel. Malenca. 5—12

— Compte-rendu du travail archéologique du Musée national de Ljubljana de 1928 à 1930. 13—35

— Les barons de Raigersfeld. 36—42

— Lettres du comte Antoine Auersperg à Charles Dežman. 43—71

Zapiski

Župan Tomo, Čebelar Anton Janša in njegova sorodovina.

Vrhovnik Iv. Gostilne v župniščih.

Žontar, dr. Jos., Sistematska dela iz pravne zgodovine Slovencev.

Mélanges

— L'apiculteur Antoine Janša et sa parenté. 72—78

— Auberges aux presbytères. 78—83

— Travaux systématiques concernant l'histoire du droit des Slovènes. 83—84

Slovstvo — Chronique des livres

J. Bayer, Die Olschewakultur, eine neue Fazies des Schmalklingenkulturkreises in Europa. (R. Ložar.) 85

J. C. Gross, Die paläolitische Jägerstation in der Potočnikhöhle auf der Uschowa in den Karawanken. (B. Saria.) 85

Germania Romana, Ein Bilderatlas. (B. Saria.) 85—86

Dr. G. Rodenwaldt, Neue deutsche Ausgrabungen (R. Ložar.) 86—87

Šišićev zbornik. (Dr. Jos. Žontar.) 87—90

Jakob, Dr. Georg, Belsazar Hacquet: Leben und Werke. (J. Mal.) 90

Mályusz Elemér, Sándor Lipót főherceg nádor iratai. (J. Mal.) 90—91

Domanovszky Sándor, József nádor iratai I., II. (J. Mal.) 91

Miskolczy Gyula, A horvát-kérdés története és irományai a rendi állam korában. I., II. (J. Mal.)	91—93
Thim, dr. József, A magyarországi 1848—49-ki szerb fölkelés története. II. (J. Mal.)	93—94
Szekfü Gyula, Iratok a magyar államnyelv kérdésének történetéhez 1790—1848. (J. Mal.)	94—95
Steier Lajos, Beniczky Lajos, Visszaemlékezései és jelentései az 1848—49-ki szabadságharcról és a tót mozgalomról. (J. Mal.)	95—96
Hajnal István, A Kossuth-emigráció Törökországban. I. (J. Mal.)	96
Lukinich, dr. Imre, Auer Janós Ferdinand naploja 1664. (J. Mal.)	96

Drugo začasno poročilo o izkopavanjih na Gradišču pri Vel. Malenci.

Univ. prof. dr. Balduin Saria.

Résumé. Der Verfasser gibt hier den zweiten vorläufigen Bericht über seine Grabungen auf dem Gradišče von Vel. Malenca an der Gurkmündung bei Brežice (vgl. Glasnik X, 1929, 11 ff). Die Grabungen fanden im Laufe des Monats September 1930 statt. Das Hauptaugenmerk war in diesem Jahre darauf gerichtet, den bei der ersten Grabung nicht untersuchten Teil der spätrömischen Lagermauern aufzudecken und deren Lauf festzustellen, also die Westfront und den grössten Teil der Nordfront. Dazu kamen dann noch einige im Vorjahre nicht zum Abschluss gelangte Einzeluntersuchungen, namentlich am Südtor. Die Westfront ist gelegentlich der Anlage von Steinbrüchen zum grössten Teile zerstört worden. Türme finden sich hier keine. Probegrabungen im Innern ergaben ausser der bereits im Vorjahre aufgedeckten Kirche keinerlei Bauten aus festem Material. Von besonderer Bedeutung war die vollständige Freilegung des Südtores. Es zeigte sich nämlich, dass dieses seine nächsten Parallelen in den Toren von Emona hat. Nun fanden sich aber in Emona zwei Fragmente einer Bauinschrift, die von einem Mauerbau im J. 14, bzw. 15 sprechen (CIL III 10768 und JFA VII, 1913, 195 ff). Der Verf. nimmt an, dass sich diese Fragmente auf einen älteren Mauerbau beziehen, die heute zum Teil noch erhaltene Mauer von Emona jedoch spätantik ist und demselben Befestigungssystem angehört, wie Malenca und die Karstsperrren.

Die im Glasnik X, 11 und 14 erwähnte Weihung an die karthagische Caelestis bietet den Beinamen Dea Coryphea, was hiemit richtiggestellt wird.

Während der Grabungen wurde von seiten des Militärgeographischen Instituts eine Detailaufnahme des Grabungsterrains vorgenommen, wofür dem Kommandanten des Instituts, Hr. General Steva Bošković, sowie dem Adjutanten, Hr. Oberstl. Miloš Šodolac zu danken ist.

Izkopavanja na važni pred- in zgodnjezgodovinski utrdbi v Vel. Malenci, ki so prinesla v prejšnjem letu tako važne rezultate,¹ so se nadaljevala v septembru 1930. Ker je bila to leto na razpolago le majhna dotacija, so trajala le razmeroma malo časa. Kot asistent se jih je udeleževal v tem letu g. prof. Franjo Baš z Državnega moškega učiteljskega v Mariboru. Posebno zahvalo smo v tem letu dolžni g. generalu Stevi Boškoviću, komandantu Vojno-geografskega instituta v Beogradu. S popolnim razumevanjem pomena izkopavanj je na postrežljiv način dovolil, da se je celotni teren izkopavanja posnel kartografsko od Vojno-geografskega instituta. G. podpolkovnik Miloš Šodolac, adjutant instituta, se je osebno podvrgel tej težavni nalogi in izvršil v kratkem času v vsakem oziru odlično terensko skico v merilu katastrske karte (1:2500). Tudi njemu naj bo izrečena na tem mestu najpristrčnejša zahvala. Ta karta, ki je izvršena v več barvah, podobno novim specijalkam, bo pa objavljena šele v definitivni publikaciji.

Glavna pozornost tega leta je bila posvečena ostalemu delu poznoantičnega ozidja tabora in ugotovitvi njegovega poteka. Razen tega je bilo

¹ Prim. Glasnik X (1929), 11 sl.

treba izvršiti še nekatera v prejšnjem letu nedokončana samostojna raziskavanja v že presekanih odsekih zidu. Ta program smo mogli popolnoma izvršiti. Edino odkritje in konzerviranje zapadnih vrat, katerih talni načrt je sicer že ugotovljen, smo morali tudi to leto opustiti, ker pogajanja za nakup dotičnega zemljišča za časa izkopavanja še niso prišla do nobenega zaključka. S pomočjo primerne finančne podpore od strani kr. banske uprave Dravske banovine v Ljubljani smo pa mogli v zadnjem času zemljišče kupiti, za kar je tu treba izreči najiskrenejšo zahvalo. Za ljubeznivo posredovanje pri posestnikih J. Pangerčiču in A. Kolarju smo dolžni zahvalo g. kaplanu Tomazinu iz Cerkelj. Zemljišče je prešlo v last in upravo ljubljanskega Narodnega muzeja.

Kar zadeva izkopavanja sama, je bilo treba v tem letu najprej ugotoviti severovzhodni ogel tabora, katerega v prejšnjem letu nismo našli. Ker je teren na tem mestu očitoval majhen pomol, se je dalo domnevati, da se nahaja tu kaka izpahnjena bastija ali stolp. Kopanje pa je pokazalo, da ni niti enega niti drugega, nasprotno, da se stikata vzhodni in severni zid tu v topem kotu. Zidovi sami tu niso več ohranjeni, možno jih je pa ugotoviti po fundamentnih jarkih. Razločno je tudi videti, da je severni zid slabši od južnovzhodnega. To je tudi razumljivo, ker je teren tu enak kakor na zapadni strani strmo odsekan in je bilo manj potreba umetne utrdbe nego na jugovzhodu. Zaradi tega tudi nismo odkrili pri severnem in zahodnem zidu še nobenih sledov hallstattskega gradišča, da ne omenjamo majhnega preprostega okopa. Pravi okop sega do severovzhodnega ogla in sicer leži tu 3—5 metrov za poznoantičnim zidom proti notranjščini tabora.

Nadalje smo v poslednji kampanji nadaljevali raziskavanje južnih vrat, katerih v prejšnjem letu nismo mogli odkriti, ker poljski pridelki še niso bili spravljani.² Južna vrata ali natančneje povedano južnovzhodna vrata so mnogo slabše ohranjena kakor zapadna. V notranjščini tabora so zidovi deloma do temeljev odstranjeni. Vendar smo mogli natančno ugotoviti celotno napravo. Vrata se po uredbi v splošnem strinjajo z zapadnimi, a stoje med dvema ven izpahnjema stolpoma. Te smo odkrili že l. 1929. Kakor je bilo omenjeno v prvem poročilu, str. 14, flankirajo zapadna vrata na obeh straneh kratki, 1.50 metra dolgi izpahi zidov, ki štrle iz ozidja. Ti so bili pri južnih vratih nepotrebni, ker le-ta flankira dvojne stolpove. V notranjščini so se nahajale na obeh straneh vhodne poti enake ozke kasarne ali boljše stražarnice, kakor na zapadu, dimenzije so pa v toliko različne, da je tu eden izmed prostorov širši. Vzhodni prostor ima povprečno notranjo širino 1.50 metra pri 3.10—3.20 m dolžine, zapadni prostor pri 2—2.5 m notranje širine dolžino od 3.05—3.10 m. Dohodi k tem stražnicam so obrnjeni k vhodni poti. Zidovi teh prigradb niso tako globoko fundirani, kakor močnejši zidovi zunanjščine.

Praga, sestoječega iz velikih skladov ali velikih stranskih kvadrov, kakor na zapadnih vratih, pri južnih vratih ni bilo. Sklade so najbrže odnesli kmetje v teku stoletij. Da pa so se prvotno tu nahajali, kaže še danes ohranjena fundamentacija (majhen lomljenec z ometom iz malte, kateri tvori zgoraj ravno ploskev, ki je nosila velike plošče). Okrog vrat, proti notranjščini tabora, smo ugotovili plast drobnega gramoza, ki je bila izredno trda; okrog obzidja je torej morala biti speljana cesta. Pod njo je ležala temnejša hallstattska plast, v kateri se je nahajalo nekaj črepinj. Kar se tiče ceste, vodeče skozi vrata, se je pri prerezu nad središčem vrat dalo ugotoviti, da je bila zelo izbočena. Kakor sem omenil že v 1. poročilu st. 16, izvira ta naprava iz druge periode poznorimske

² Prim. nepopolni načrt: Glasnik, X, 15 sl. II 3.

utrdbe; zdi se, da v prvi tu ni bilo nobenih vrat, ker starejše ozidje teče brez presledka pod vrati in ni videti nobenih sledov starejših vrat. V bližini vrat ni bilo nobenih sledov okopa. Ta je torej ležal zunaj obzidja in je bil pri zgradbi vrat podrta. Zato pa je globlje kopanje v notranjščini ene izmed obeh stražarnic, in sicer vzhodne, pokazalo, da se nahaja pod 0-10 m debelo glinasto plastjo ilovice, katera je tvorila rimska tla, 1-10 m debela hallstattska kulturna plast s številnimi črepinjami.

Lani nismo našli pri južnih vratih nobenih napisov. 75letna posestnica polja, na katerem se nahaja severni del vrat, ga. Vogrin, je pa pripovedovala, da sta se tu našla v njeni mladosti dva napisna kamna, od katerih da je eden vzidan v hiši Pangeršič v Vel. Malenci. Bil bi to torej napis CIL III 3920. Ta pripoved pa temelji na pomoti, ker se ne strinja s podatki v CIL, po katerih je bil najden Luna-napis »ad ecclesiam«. Nekatera dopolnila v prejšnjem letu najdenega napisa Coryphaea-Caelestis glej na koncu tega poročila.

Nadaljnja naloga lanskega leta je bila raziskava severne in zahodne fronte, kolikor ni bila odkrita že v prejšnjem letu. Pričeli smo neposredno na severu ob zapadnih vratih s proti severu speljanim obzidjem. Le-to poteka v debelini 1-65 m še 13 m daleč proti severu in tam preneha. Ob previsu so še določno vidne lomne ploskve. Tu se nahaja star kamnolom. Kdaj je bil odkrit, je neznano, vendar pa v franciscejskem katastru odnosno v njegovi zadnji reambulaciji iz l. 1869. še ni zaznamovan, pač pa v danes še veljavnem katastru iz l. 1902. Obzidje je bilo torej bržkone razrušeno šele pred 50 leti ob napravi imenovanega kamnoloma. Izginila je skoro vsa zapadna fronta. Različni poskusni rovi na parcelah 267, 268, 269, 270 in 259 niso prinesli nikakih sledov zidovja. Čisto na zapadu, blizu zadnjega ohranjenega kosa zidu, smo našli pod črno njivsko prstjo 10 cm debelo plast gramoza, slično kakor pri južnih vratih, katera izvira pač od ceste, speljane ob notranjščini obzidja. Njivska prst neposredno nad plastjo gramoza je bila pomešana z redkimi kosi opeke. Majhen poskusni rov na močnejšem pomolu parcele 269 (posestnik Pangeršič) je vseboval v zgornji, še iz časov kamnoloma izvirajoči plasti sledove ometa. Zid je moral torej nekoč biti speljan v njegovi bližini. Še jasnejše se je to pokazalo na strmem pobočju nad hišo mizarja Lopatiča. Pozorni vsled tega, da bi se tu dalo morda videti še zid, čigar velik del je že propadel, smo napravili poskusno zarezo. Kmalu pa se je pokazalo, da je tudi tu zid postal žrtev kamnoloma. Dejansko še tam ohranjeni kos zidu je bil le velik navznoter prevrnjen blok, ki ga je prinesel s seboj plaz zemlje. Ležal je na goli zemlji v sekundarnem položaju. Šele neposredno severno od parcelne meje Muster-Martin Košar, okrog 80 m južno od mesta, kjer zavije zid proti vzhodu, so se zopet pokazali zadnji ostanki fundamenta obzidja: nepravilni lomljenci, pomešani z drobnim gramozom, toda brez ometa. Fundament obzidja je namreč tvorila čisto spodaj 0-50—0-55 m debela plast lomljenčev, ki leže sredi čisto drobnega gramoza in surovega peska. Šele nad tem se je nahajal z ometom izdelani zid. Na mestih, kjer je bil zid v teku stoletij razrušen in odstranjen, se dajo spoznati vsaj fundamentne jame z drobnim gramozom.

Od tu dalje smo mogli zasledovati zid zopet v vseh od nas izvršenih zarezah. Dočim smo najprej mogli ugotoviti le fundamentni jarek, je bila ohranjenost proti vzhodu vedno boljša, našel se je tudi stoječ zid, ki je bil ponekod, kar je čudno, širši nego fundament. Nikjer pa nismo našli stolpov. Edini, že prejšnje leto ugotovljeni stolp celotne zapadne in severne fronte je imel svoj poseben smoter. Stal je nedaleč od mesta, kjer zavije dotlej približno v severni smeri potekajoči zid v loku proti vzhodu, torej na naj-severnejši, oziroma prehodu čez Krko najbližji točki.

V svrhu dopolnila lanskih izkopavanj smo odkrili še vrsto stolpov na južni strani in na zapadni strani južno od zapadnih vrat. Domnevali smo jih sicer tu že prejšnje leto, nismo pa mogli pričeti izkopavanj. Tako smo vzhodno od južnih vrat našli še en stolp in južno od zapadnih vrat dva. Pri enem izmed poslednjih so še ohranjeni temeljni zidovi, dočim se je pri drugem vnansa fronta o priliki izrabljanja tu nahajajočega se kamnoloma zrušila. Žrtev kamnoloma je postala deloma tudi zunanja polovica ozidja. Število stolpov med zapadnimi vrati in vzhodnim oglom znaša torej 14. Razločno se tudi vidi, da so bili stolpi v približni medsebojni razdalji 35—40 m. Med njimi so bili zgrajeni kontraforti, od katerih smo tudi našli nekaj novih. Da so bili sezidani naknadno, je razvidno iz tega, da niso v nobeni zvezi z ozidjem tabora. Tudi nimajo kontraforti globokih temeljev, nego počivajo na nivoju rimskega tabora. Služili so torej pač le tej svrhi, da so ojačevali zid tabora. Da pa na njih ni bilo lesenega hodnika, se razvidi iz tega, da eden izmed kontrafortov jasno konvergira navzgor, da je torej zid bil v smeri navzgor ožji.

V notranjščini smo o priliki zadnjih izkopavanj napravili le nekaj poizkusnih rovov. Rimskih zgradb tudi to pot nismo našli. Ker so tudi najdeni predmeti z izjemo ostankov edinega pri južnih vratih najdenega poznoantičnega lonca samo hallstattske črepinje, moramo domnevati, da so se nahajale v taboru Malenci samo lesene barake.³ Edino cerkev, ki je bila sicer precej skromna, je bila sezidana v trdnem materialu. O tej cerkvi naj naknadno pripomnimo, da prečni zid pač ni delil glavne ladje in narteksa, nego presbiterij in glavno ladjo. Docela sličen talni načrt je prišel sedaj na dan o priliki izkopavanj poznoantičnih utrd v Čukru (Dalmacija), kakor mi je prijazno sporočil ob priliki g. arh. Ejnar Dyggve.

Po zaključku raziskovanja obzidja — nekateri zarezi so še potrebni, toda slike ne bodo več bistveno spremenili — moremo ugotoviti sledeče: Najstarejši prebivalci gradišča v Vel. Malenci so se naselili na približno trikotniku podobni nezavarovani planici, ki štrli 30 m iznad reke in je tu njej najbližji. Še v hallstattski dobi so ta platô utrdili na ta način, da so daljšo, ob gorovju ležečo južnovzhodno stran trikotnika zavarovali s suhim zidom z ilovnatim ometom. Na severovzhodu, približno južno od cestnega km 509, je bila že v predzgodovinski dobi globoko zarezana soteska, prvotno pač vodna struga, ki je tu tvorila naraven zaključek okopa. Mogoče je, da so jo še poglobili. Na jugozapadu je segal okop pač do pričetka strmine. Na obeh drugih straneh, na severu in zahodu, krepkejša utrdba ni bila potrebna, ker je platô tu strmo odpadal. Tu so bili vidni samo sledovi navadnega nasipa. Ko je bila zgrajena rimska utrdba, ki se je gotovo naslanjala na še obstoječo predzgodovinsko, so napravili enako. Le ogrožena južnovzhodna fronta je tedaj dobila 2·10 m debel zid, v kasnejši periodi pa v medsebojni razdalji 35—40 m stoječe stolpe in med njimi kontraforte. Na straneh, ki strmo padajo, so zadostovali slabši zidovi debeline 1·65 do 1·80 m. Edini stolp, ki je bil tu postavljen, je imel, kakor omenjeno, posebno nalogo.

Iz različnih poskusnih kopanj se je dalo ugotoviti, da se je hallstattska naselbina, od katere smo sicer našli več plasti, razvila na robu planice, dočim je sreda ostala prosta, torej stanje, katero srečamo tudi sicer v pred-

³ Popolnoma slična so razmerja na kastelih Sv. Jedert na Hrušici in Na hribu pri Vrhniku, kjer so čete stanovale ob priliki svojega zadržka »sub pellibus«, kakor domneva Walter Schmid, XV. Ber. der röm.-germ. Komm., 188. Da so vse te naprave imele posadko samo po potrebi, se mi zdi, da sledi iz Prosp. Chron. 1367 (Mon. Germ. AA 3, 482). Prosper poroča namreč tam, da je Aetius l. 452 zamudil zadržati udor Atila iz Panonije v Italijo s pomočjo posadke na »clusurae Alpium« (ut ne clusuris quidem Alpium, quibus hostes prohiberi poterant, uteretur).

zgodovinskih okopih. Predzgodovinska kulturna plast se razločno odraža kot bolj ali manj krepka, s črepinjami pomešana temna plast, toda to pot se niso dali ugotoviti nikaki talni načrti hiš. Razmere zato na gradišču v Malenci niso ravno ugodne. Tako smo mogli n. pr. letos ugotoviti le na enem mestu jamo ognjišča.

*

Popolno odkritje južnih vrat je imelo svoj poseben pomen in sicer ne toliko za zgodovino Malence, kolikor za Emono. Pokazalo se je namreč, da imajo vrata v Malenci, posebno južna vrata, svoje najbližje paralele v vratih Emone. Od teh sicer ni dosti ohranjenega, vendar pa moremo ravno na glavnih vratih južne fronte, ki so bila popolnoma odkopana, razločno spoznati talni načrt. Walter Schmid, zaslužni raziskovalec Emone, jih opisuje v *Jahrbuch f. Altertumskunde*, VII (1913), 77, sledeče: »Das Haupttor der Südfront, das zum Cardo maximus führte, befand sich an der Strasse G. Die Breite des Tores betrug 5·50 m, die Länge des Torganges 6·30 m. Das Tor war von zwei Mauerstümpfen gebildet, die an die Türme angrenzten, im Westen 2·70 m, im Osten 2·65 m stark waren. Die nordwestliche Ecke des östlichen Absatzes ragte etwas vor und wurde in der späteren Periode ausgebessert... Die Innenwände des Torganges gingen glatt in die Höhe. Da das Tor stark zerstört war, wurden keine Reste vom Gewölbe gefunden.«^{3a}

Schmid sicer domneva, da so bili notranjščina stolpov, kakor tudi pomoli zidu — tako namreč nazivlje on našim stražarnicam odgovarjajoče prigradbe — masivni. Ker so vrata slabo ohranjena, pa ni izključeno, da so i stolpi i omenjeni pomoli imeli notranje prostore, da pa se je zdelo jedro masivno zaradi zidu, ki se je zrušil z vrha. Možno je tudi, da je bil temelj sam masiven, ne pa gornji zid, v katerem se je nahajal vsaj vhod na hodnik. Mere južnih vrat v Emoni se precej ujemajo z južnimi vrati v Malenci. Tudi pri zapadnih vratih se strinjata obe stražarnici na straneh vhoda z onimi v Emoni. V Emoni sta 6·30 m dolgi in 3·65 m, odnosno 2·70 m široki. Pri zapadnih vratih v Malenci sta nekaj krajši, namreč 5·20 m, slično kakor pri tamošnjih južnih vratih in imata širino 2·95 m oziroma 3·10 m. Razlika pa je v napravi teh stražarnic. Dočim so namreč v Malenci zgrajene na v notranjščino tabora obrnjenih straneh stolpov, so v Emoni obrnjene k vhodni poti. Ta razlika je pa precej nepomembna spričo močnih skladnosti.

Mestno ozidje emonsko datirajo splošno na podlagi napisa CIL III 10768 in na podlagi po Schmidu najdenega in po Cuntzu, *Jahrbuch f. Altkde.*, VII (1913), 195 ff., publiciranega fragmenta v leto 14 oziroma 15 po Kr. Schmid pripominja glede datacije vrat n. n. m. 76: »Die Tore sind gleichzeitig mit der Mauer in augusteischer Periode angelegt worden; ihre grosse Zahl ist neuerdings ein Beweis, dass Emona im friedlichen Hinterland war. In den Wirren der späteren Kaiserzeit erachtete man es jedoch als ratsam, den Ueberfluss der Maueröffnungen zu vermeiden; man vermauerte mehrere Tore, so bei den Straßen A, B, und F. Das kann nicht zur Zeit des Maximin in Jahre 238 geschehen sein, da die Bewohner die Stadt ohne Widerstand preisgaben. Sicherlich geschah es in der zweiten Hälfte des IV. Jahrhunderts, vielleicht im Jahre 352, als Magnentius an Emona vorüber nach Mursa zog, noch wahrscheinlicher ist es, daß Maximus bei der Eroberung Emonas im Jahre 388 die Tore vermauern ließ, um sich vor Theodosius besser verteidigen zu können.« Da se nanašata oba napisa na neko ozidje iz avgustejskega časa,

^{3a} Slična so zapadna dekumanska vrata, ki jih je W. Schmid našel na Bleiweisovi cesti. Gl. *Jahreshefte d. öst. arch. Inst.* XIX/XX (1919), str. 159, sl. 73.

ne more biti nobenega dvoma, četudi je v zadnji vrsti ohranjen en M in na starejšem le beseda [de]DERUNT, kar se more komaj drugače spolniti kakor m[urum de]derunt. Vprašanje pa je, ako se napisa — kajti gre za dva različna, toda enako glaseča se napisa — nanašata na zgradbo zidu, kakor je ohranjen danes.⁴ Več znakov govori namreč za to, da je zid v današnji obliki, iz poznoantičnega časa.⁵ Ne glede na vrata, katera odgovarjajo vratom iz Malence, kakor smo videli, si moremo okrogel ogelne stolpe komaj misliti v avgustejskem času. Tudi zidarska tehnika je tipično poznoantična. S tem pa seveda nečemo zanikati, da je Emona imela že v avgustejskem času svoje ozidje.⁶ V mirni dobi 1. in 2. stol. nanj pač niso več pazili. Da v 3. stol. ni bilo več obrambe zmožno, razvidimo že iz tega, da je Emona v l. 238 o priliki prehoda cesarja Maximina Thrax prebivalstvo zapustilo. Herodian, VIII, 1, omenja pri tem pač odprta sveetišča in hiše, ne omenja pa nikakšnih utrjevanj in utrd. Če bi bilo tedaj na razpolago vsaj malo obrambe zmožno ozidje, mesta Emone skoro gotovo ne bi bili pustili brez odpora.

V poznoantičnem času so pa morali mestno ozidje Emone v velikem obsegu rekonstruirati⁷ in sicer istočasno z utrdami na gradišču v Vel. Malenci. Da je tedaj to pozno ozidje doživelo še marsikatero spremembo, pripominja tudi Schmid. Kot tretji člen tega obsežnega poznoantičnega obrambnega sistema — tractus Italiae circa Alpes Not. Dign. occ. XXIV s. 173 ed. Seeck — nahajamo potem različne utrdbe pri Vrhniku in dalje na Krasu. Tudi pri Vrhniku imamo razlikovati pri utrdah dve periodi, dva različna objekta, katera se iz strateških razlogov prav za prav med seboj izključujeta: kastel Na hribu, ki v svoji poligonalni formi ni mogoč za zgodnjo cesarsko dobo,⁸ in dolgo zaporno ozidje s položaji v ozadju. Kateri izmed obeh delov je starejši, bo treba šele dognati. Vendar bi pa domneval, da je kastel Na hribu starejši, da pa se je izkazal za nezadostnega in so ga nadomestili s kolosalnim zapornim ozidjem. Kastel Na hribu bi se torej strinjal s prvo poznoantično utrdbo v Malenci, zaporno ozidje z drugo, pojačeno s stolpi, s katero ima več sličnosti.

Kar se tiče nadaljnjih zapornih naprav na Krasu — mali fort pri Grudnu — Laniščih in večji pri Sv. Jederti na sedlu Hrušica, dalje kastel v Ajdovščini — ne morem o njih razmerju z napravami v Malenci zaenkrat še nič reči, ker teh utrdb še nisem sam videl, dosedanje publikacije pa niso zadostne. O. Cuntz, ki se peča z njimi izčrpno v Oest. Jahresh., V, 159 ff, prihaja na osnovi itinerarjev prav tako do zaključka, da gre tu za dve do tri stavbne periode, ki pa ne leže časovno preveč narazen. Če

⁴ Dejstvo, da zadnji fragment ni bil najden neposredno ob rimskem mestnem zidu nego v tako imenovani hiši zlatarja, bi moglo govoriti tudi za to, da napisa ne smemo spravljati v zvezo z ohranjenim zidom. Prepričevalen dokaz to seveda ni in ga omenjamo mimogrede. Starejši fragment je bil najden zunaj ozidja na Valvasorjevem trgu, najdišče, katero seveda še manj dokazuje.

⁵ Na to je opozoril že tudi P. Reinecke v svojem predavanju, čigar kratka vsebina je izšla v Korrespondenzblatt f. Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, 48 (1917), 98 sl. Tudi Reinecke opozarja na tipično poznoantične stolpe, tako na okrogel kakor tudi na pomolaste. Da datira Reinecke zaporni zid na Vrhniku v markomansko dobo in da vidi v njem »praetentura Italiae et Alpium«, katera se omenja na napisu iz Thibilisa (Rev. arch. XXI 1893 pag. 396 n. 88), je seveda pomota, kar sta pokazala O. Cuntz in W. Schmid.

⁶ Zunaj zidu najdeni jarek bi mogel spadati tudi k prvotni napravi, ker poznoantični kasteli nimajo okopov in jarkov.

⁷ Reinecke n. n. m. opozarja na Regensburg, kjer je sličen primer in je stari tabor v poznoantičnem času dobil novo ozidje. Prim. sedaj tudi Anthes, X Ber. d. röm.-germ. Komm., 146 ff.

⁸ S. Jenny, Grabungen in antiken Nauportus, Jahrb. d. Zentralkomm. N. F. IV. (1906), 266, in W. Schmid, X. Ber. d. röm.-germ. Komm. 185.

se ne oziramo na to, da datira Emono še v avgustejsko dobo, imamo pri njem sledeče datacije:

1. Kastel z zapornim zidom pri Sv. Jederti približno v Konstantinskem času, kajti napravljena sta bila pred 333, toda ne dosti prej (zaradi zidarske tehnike). Cuntz imenuje leto 333 zato kot terminus ante quem, ker navaja leta 333 izdani Itinerarium Burdigalense 560, 2 sl. že mutatio Castra na višini sedla Hrušice, dočim ima na starejše vire naslanjajoča se Tabula Peutingeriana tu samo »in Alpe Julia«.⁹

2. Kasteli v Ajdovščini in Na hribu po 333, toda verjetno ne mnogo kasneje zaradi sličnosti z drugimi kasteli konstantinskega časa. Datacija zopet zaradi tega, ker v It. Burd. pomotoma v Mediolanum prenesena »mansio Fluvio Frigido« še ni zaznana kot castrum. Za datacijo kastela Na hribu pa sicer manjkajo trdni dokazi.

3. Zaporni zidovi Na hribu in kastel Gruden-Lanišča, katere datira Cuntz po 351, ker pozna Julianus (or. 2 p. 71 C.) samo *τείχος παλαιόν*, kar more biti po Cuntzu samo zid pri Sv. Jederti. Zgradba teh naprav zaradi zidarskega načina ne bi mogla biti dosti poznejša, kakor obe pod 2 navedeni. Mogoče je tudi, da sta 2 in 3 zgrajeni istočasno. Na vsak način pa moramo razlikovati pri utrdbah na Krasu dve gradbeni periodi, slično kakor v Malenci.

Za absolutno datacijo naprav na Krasu in s tem seveda tudi tabora v Malenci nam manjkajo zaenkrat čisto trdna oporišča. Zelo verjetno je, da moramo prve naprave stvarno pomakniti v Dioklecijanski čas in da so to utrdbe, ki jih navaja Zosimus II 34 *πόλει καὶ φρουρίοις καὶ πύργοις*, kakor omenja Schmid X. Ber. d. röm.-germ. Komm., 185, in ki so nastale *τῇ Διοκλητιανοῦ φρουρίᾳ*.

Nadaljnje usode tega obrambnega sistema tu ne moremo zasledovati. »Claustra Alpium Iuliarum« nas v literaturi še večkrat srečajo,¹⁰ toda izgube okrog srede 5. stol. svoj pomen in se kasneje nič več ne omenjajo. Ko so 489. prodrli vzhodni Gotje, se zdi, da celotni obrambni sistem ni bil več rabljen, kajti Odoaker je pričakoval Gote šele pri Soči. Vzhodni Gotje, ki so tudi sicer pokazali mnogo smisla za rimske naprave, so alpske zapore na novo zasedli, vsaj izšel je ukaz: »Universis Gothis et Romanis vel his qui portibus vel clusuris praesunt.«¹¹ Tudi gradišče v Malenci je tedaj najbrž zopet dobilo posadko.

Kar tiče poslednjo usodo naše utrdbe, se mi zdi, da nam daje Prokop, De bello Gothico, III, 33, 10, nekaj navedb: *Λαγγοβάροας δὲ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς ἐδωρήσατο Νωρικῶν τε πόλει καὶ τοῖς ἐπὶ Παννονίας ὀχυρώμασι τε καὶ ἄλλοις χωρίοις πολλοῖς καὶ χρήμασι μεγάλους ἄγαν*.

Langobardi so torej l. 546 prejeli od cesarja Justijana s to odločbo *πόλιν Νωρικὸν* in *ὀχυρώματα ἐπὶ Παννονίας* in so postali na ta način od države z denarijem podpirano mejno prebivalstvo na vzhodni vhodni cesti Italije. *Πόλις Νωρικόν*, ki je identična s »civitas Noricum« v »Expositio totius mundi et gentium« nazvanem geografskem traktatu, ni, kakor je dokazal R. Egger, Wiener Studien, XLVII (1929), 147 ff, nič drugega, kakor južno-vzhodni del Norika, kolikor je le-ta pripadal mestnemu področju antične Celeie. Dvomljive ostanejo *ὀχυρώματα ἐπὶ Παννονίας*, utrjeni trgi na panonski

⁹ Itinerarium Anton., ki je nastal okrog l. 300 in ki prav tako ne omenja tabora na Hrušici, pa ne prihaja v poštev, ker sploh ne navaja mutationes.

¹⁰ Amm. Marc. XXXI 11, 3, Claudianus, Panegy. dict. Prob. et Olybr. 106 in Panegy. de III. cons. Hon. 92 itd., morda tudi Cod. Iust. I 31, 4; 46, 4 k l. 443. omenjenim »clausure« na ozemlju Limesa. Prim. H. Zeiss, Germania XII, 27. Anm. 10.

¹¹ Cas. Var. II 19, k temu H. Zeiss, Germania, XII, 28, ki izčrpno obravnava problem severovzhodne meje vzhodnogotske države.

meji. Da se ne nahajajo v notranjščini Panonije, recimo v Valeriji ali Panoniji I, zoper to govori izraz *ἐπι*. Tu moremo misliti le na južno-panonske utrdbe, katere so stale v teritorialni zvezi z *Πόλις Νωρικόν*. Na Sirmium in druge utrdbe v Panoniji II ne smemo misliti, ker tam sede Gepidi, kateri kujejo lastne novce, kakor je dokazal Brunšmid, Strena Buliciana, str. 671 ff. Ker ne poznamo na ozemlju med Dravo in Savo, kolikor je spadalo k provinci Savia, nobenih poznoantičnih kastelov, bi domneval, da je gradišče iz Malence eden od teh. Važna, iz Sirmia v Aquileio vodeča cesta je morala biti tedaj vendar nekje zavarovana, posebno še, ker je bila izločena po izgubi severne Panonije cesta preko Poetovia. Ker govori Prokop o *ὄχυράματα*, torej v množini, moramo sklepati iz tega, da je bilo več takšnih kastelov. Zanimiva bi bila s tega vidika raziskavanja na hrvaškem ozemlju.

*

Tu naj podamo še dopolnilo in popravek k prvemu poročilu, kateri zadeva na str. 14 pod št. 3 navedeni napis. Posvetilo je bilo čitano Deae Chrypheaē sive Caelesti Aug(ustae). Po temeljitem očiščenju kamna v muzeju in ob stranski razsvetljavi se je pa pokazalo, da je v C od Chrypheaē vklesan še prav majhen O, priimek Caelestis se torej glasi Corypheaē. Tudi to ime je za Caelestis, kolikor vem, doslej neznano, pač se nahaja na maloazijskih novcih in napisih¹² Koryphaios kot priimek Zeusa, tako n. pr. v Lidijski Filadelfiji, in tudi v naših krajih je najbrž Jupiter Culminalis prevod od Zeus Koryphaios,¹³ toda kot priimek kartaške Caelestis je Coryphea doslej neznana.¹⁴

¹² Drexler v Roscher, Myth. Let. II, Sp. 1394.

¹³ CIL III 4032 in CIL III 11673.

¹⁴ Nadalje k napisu Coryphea-Caelestis glej Starinar III. ser. 5. zv.

Poročilo o arheološkem delu Narodnega muzeja v Ljubljani v letih 1928—1930.

Rajko Ložar.¹

Résumé. Im nachstehenden »Bericht über die archäologische Tätigkeit des National Museums in Ljubljana in den Jahren 1928-30« gibt der Verfasser einen Überblick über die Zufallsgrabungen und Neuerwerbungen des Nation. Mus. auf dem Gebiete der vorgesch., der provinz.-röm. und der frühmittelalterlichen Archäologie im Bereiche des ehem. Krains. Für die dem erwähnten Zeitabschnitt vorausgehenden Forschungen verweist der Verf. auf den bis zum Kriegsende hinaufreichenden Bericht des Dir. Dr. Mal, Anm. S. 15 (7), während die diesem Zeitraum voranliegenden Arbeiten noch von W. Schmid durchgeführt und veröffentlicht wurden.

Vorgeschichtliches. Zunächst wird erwähnt ein spätbronzezeitliches Schwert in Schilfblattform, gef. 1929 im Savebett bei Krško (Unterkrain). Anlässlich dieses Fundes unternimmt der Verf. eine Richtigstellung der Ausführungen W. Schmid's (s. Anm. 10 S. 15) über die Herkunft der Schwertformen der krainischen Bronzezeit und des Frühhallstatt, und glaubt sowohl für das neugefundene Stück, als auch für die in den Sammlungen d. Nat. Mus. vorhandenen Exemplare die Zugehörigkeit zum Donauländischen Typus erweisen zu können. Von der in der Nähe von Krško liegenden Libenska gora, einer unerschöpflichen Quelle früheisenzeitlicher Gegenstände, stammt eine Reihe von Funden, die dem Nat. Mus. übermittelt wurden und einer späten Stufe der mittleren Hallstattperiode angehören. Erwähnenswert sind darunter starke wulstförmige Fußarmringe, Halsringe, Bernsteingehänge, Fragmente von Fibeln, unter welchen sich auch einige von der sog. Loibenberg-Fibel befinden, und vor allem Schmucküberreste aus Goldblech, getriebene Tännien, die mit Kreisspiralornamenten verziert sind. Andere Fundorte hallstattischer Formen sind Loče bei Poljčane in Südsteiermark, Vir bei Stična und Mokronog in Unterkrain. An La Tène-zeitlichen Gegenständen ist in diesen Jahren kaum ein, den erwähnten hallstattischen ebenbürtiger Fund anzuführen.

Provinzial-römisches. Die Fundstätten der römischen Periode, die in dem gesetzten Zeitabschnitt für die Archäologie ergiebig waren, zerfallen in zwei Gruppen und zwar bildet die erste Emona mit den Überresten ihrer Siedlungen und Gräberfelder, die zweite die römischen Stätten außerhalb Emonas. Der Ertrag der letzteren ist jedoch so gering, daß er kaum in Betracht kommt. Die Funde von Überresten der römischen Ansiedlung Emona kommen zumeist zutage auf dem Territorium, das vom W. Schmid 1913 durchforscht wurde und im Süden der Stadt, in dem Sektor der »Technischen Mittelschule« gelegen ist. Die daselbst an verschiedenen Parzellen während der Bauarbeiten zutage geförderten Objekte (Mauerreste, Abzugskanäle, Fundamente u. s. w.) gehören insgesamt den von Schmid aufgedeckten römischen Stadtanlagen und -teilen an, nur konnte bei dem rasenden Baubetrieb in der Regel nie mehr festgestellt werden, um was es sich bei den verschiedenen Überresten hinsichtlich ihrer Zugehörigkeit im Einzelnen handelt.

Günstiger liegen die Verhältnisse auf dem Gebiete der Gräberfelder Emonas, deren wichtigste Gruppe wohl diejenige an der Wienerstraße ist und die glücklicherweise ebenfalls systematisch durchgeforscht wurden, ehe sie den Terrainaushubungen für diverse Bauobjekte als Opfer anheimfallen sollten. Als wichtigster Erfolg der wenigstens ganz zufälligen Erforschung der römischen Nekropolen Emonas im Norden der Stadt Ljubljana wird die Tatsache bezeichnet, daß die bis 1928 sich haltende Annahme,

der nördlichste Punkt der emonensischen Gräberfelder befinde sich südlich der heutigen Masarykstraße, sich als unrichtig erwiesen hat, und daß dieselben während der Kanalröhrenlegung 1928 auf der Masarykstraße, 1930 aber ebenfalls während einer Wasserleitungsanlage seitens der Bahndirektion nördlich des Bahngeleises an der Wienerstraße knapp an der ehem. Dovozna, der gegenw. Vilharjeva cesta ermittelt werden konnten. Somit verschob sich die nördliche Grenze der Nekropolen um mindestens 100 m nordwärts, ist aber allem Anscheine nach noch über diese Grenze hinaus zu suchen.

Die Funde aus diesen südlich und nördlich der Bahnstrecke dortselbst liegenden Brandgräbern zeigen das übliche Inventar der Grabstätten an der Wienerstraße. Zu nennen wären unter den Glasarbeiten Glasurnen, Glasschale, aus zwei Hälften zusammengesetzt und mit eingepreßtem Epheurankenornament, Kugelbecher mit gerippter, weißmarmorierter Außenfläche; von Metallgegenständen ein zerbrochener Bronzespiegel mit Silberlegierung; ferner mehrere stark von Feuer angegriffene beinerne Gewandnadeln, darunter eine mit figural verziertem Kopf; die Keramik wird vertreten durch einfache, sehr gut gebrannte Kürbisflaschen, Schalen, Tonlampen (nennenswert unter den letzteren ein Exemplar mit der Signatur L. SEPTIMI außerhalb des Rezipienten, ferner ein Stück mit der Signatur PVLLI, die in den Sammlungen der Tonlampen des Nat. Mus. in Ljubljana bisher noch nicht vertreten war). Hinzu kommen noch Fragmente von Spiegeln, Bleiverschlüssen von Urnen, Münzen und dergleichen mehreres. Die Gegenstände dieser Zufallsgrabung während der Kanallegung, die in ungünstigsten Umständen erfolgte, sind für die Sammlungen des Museums erworben worden.

Frühmittelalterliches. Auf dem Gebiete der frühmittelalterlichen Archäologie sind für die abgelaufenen Jahre Funde altslavischer Gräber in Bled und Kranj zu nennen, die während verschiedener Adaptierungsarbeiten zutage gekommen sind. Die Funde (Keramik aus stark mit Sand gemischtem Ton mit Wellenlinienornament, Ring aus Bronzeblech, eisernes Messer, Bronzeschnallen) sind in die Bestände des Nat. Mus. übergegangen.

Bogato razgibano arheološko delo ljubljanskega muzeja v zadnjih desetletjih prejšnjega in v prvih desetletjih našega stoletja je prekinila deloma že vojna, zlasti pa povojna doba. Zadnja večja izkopavanja pri nas je vodil W. Schmid in sicer na področju predzgodovinske dobe z odkritjem kolišča pri Notranjih Goricah na Barju¹ ter različnih drugih prehistoričnih kompleksov, na področju rimske arheologije z raziskovanjem Emone² in rimskih fortifikacij v območju tedanje »Soške fronte«, na področju srednjeveške arheologije pa z izkopom germanske nekropole v Kranju³ ter odkritjem slovanskih grobov v Boh. Srednji vasi, Mengšu, na Bledu itd.⁴ S temi datumi ugasne bolj ali manj sistematično raziskovanje naše arheološke preteklosti za dolgo dobo, za kar je treba iskati vzroka v težkih razmerah, s katerimi se ima Narodni muzej kot institucija, ki ji je ta naloga naložena v prvi vrsti, boriti.

Kljub vsemu temu pa beležijo arheološke zbirke Narodnega muzeja neprestan dotok novega gradiva, s katerim se naravno spopolnjujejo, dasi le-to ne izvira iz nobenih večjih in sistematičnih podjetij arheološkega izkopavanja. To gradivo marveč predstavlja deloma »najdbe« v pravem pomenu besede, katere je vodstvo Narodnega muzeja akviriralo za zbirke od različnih najditeljev in lastnikov, deloma pa efekt različnih izkopavanj, ki jih je vodstvo muzeja izvedlo v okvirju tega in onega važnejšega primera, o katerem je prejelo obvestilo. Ti slučajji so bili zadnja leta na dnevnem redu in povzročila jih je v glavnem živahna stavbna delavnost, n. pr. zlasti v Ljubljani; evidenca takih najdb je zahtevala tudi dovolj pozornosti in sredstev, mimo tega so pa redoma prihajala tudi sporočila

¹ Jahrb. f. Altertums. (= J. A. K.), IV, 1910, 90 a sl., Bericht Landesmus. Rudolf., 1907, 3.

² Österr. Jahresh. (= Ö. J.), XIX/XX, 1919, Sp. 155 sl.

³ Ö. J., XXI/XXII, 1922/4, Sp. 277 sl.

⁴ J. A. K., I, 1907, 54 sl.

⁵ Ber. Landesmus. Rudolf., 1907, 17 sl.

o novih najdiščih in najdenih predmetih z dežele, kjer je muzej vselej sodeloval in predmete večinoma pridobil za svoje zbirke.

Vedno pogostejše pojavljajoči se arheološki material je zadostno opozorilo, da krijejo tla naše slovenske domovine še mnogo bogastva in da je potreba sistematičnih odkritij čedalje večja. Deloma zadosti tej nujnosti danes arheološki seminar ljubljanske univerze, ki je pod vodstvom gosp. prof. Sarie lani izkopal v Malenci pri Brežicah poznorimski kastel, odkjer je lapidarij Narodnega muzeja pridobil troje rimskih napisnih kamnov⁶. Vendar pa naloge, ki čakajo našo arheologijo, zahtevajo večjih sredstev nego so danes na razpolago.

Gradivo, ki ga obravnava naše poročilo, obsega leta 1928—1930⁷ in se nanaša na ozemlje nekdanje Kranjske. Ker deluje na Štajerskem trije muzejski zavodi (Ptuj, Maribor, Celje) in ker je Primorska z delom Kranjske prišla pod Italijo, je Narodni muzej v Ljubljani nenaravno omejen le na ostanek Kranjske, ki tvori njegov delokrog. Ker ostaja zlasti štajersko gradivo v ondotnih lokalnih zbirkah, je kajpak narast muzejskih arheoloških zbirk le lokalni in to poročilo pravtako⁸. Pridobljeno gradivo pa moremo razdeliti 1. na predzgodovinsko, 2. na rimsko dobo in 3. na srednji vek.

1. Predzgodovina.

a) Najstarejša najdba iz prehistoričnih kompleksov je bronast meč brez obloge ročaja (d. 0.595 m, š. na sredi rezila 0.033 m), najden v Savi pri Krškem, danes v lasti g. Janka Zazule v Krškem. Meč je bil do polovice ukrivljen; zgornji del je tičal v vodi, spodnji ukrivljeni pa je bil v prod. Najditelj ga je nato izravnal in odrgnil patino (fig. 1.). Ročaj meča je na glavi in nogi poškodovan, luknje za zakovice (Niet) naknadno raztegnjene, rezilo z brušenjem odrgnjeno in deloma brez patine. Ročaj je v celoti zelo majhnih mer, trup širok in na sredi vozlasto razširjen ter na razširjenem mestu prebit za žrebelj ali zakovico. Noga ročaja ima bolj ali manj polkrožna krila, katerih vsako nosi dvojne lukenje za žreblje, skupno štiri. Robovi ročaja so precej močni in strmo izdelani. Rezilo meča je izredno krepkih oblik, pri nogi ročaja ožje, proti sredi meča spoznatno razširjeno in tvori kratko, a močno konico. Vzdolž rezila gre rebro, ki teče večinoma vzporedno s stranicami rezila in ki tvori mestoma tako širok greben, da ostane pravi ostrini le malo prostora, kakor na nekaterih nordijskih mečih.⁹

V zvezi s tem predmetom se topot ni našlo nič drugega, a na ozemlju Krškega ta meč ni prva taka najdba, nego se nahaja v zbirkah Narodnega muzeja že en primer, ki izvira iz okolice Drnovega pri Krškem, ki pa je v marsičem različen od lani najdenega.¹⁰

Meč iz Save ima v ljubljanski zbirki bronastodobnih eksemplarjev nekatere analogije¹¹, ki jih izvaja Schmid

Fig. 1. (Krško ob Savi).
1/6 n. v.

⁶ Glasnik muz. dr., X, 1929, 11 sl.

⁷ Za prva leta po vojni gl. starejše Glasnike muz. dr., za kesnejša pa zlasti celotno poročilo rav. dr. Mala v Glasniku, VII/VIII, 1926/27, 20 sl.

⁸ Preglede arh. raziskavanj za celotno Slovenijo in Jugoslavijo gl. v Slav. Rundschau, II, 1930, 8 sl., 189 sl. (Saria); XVI. Ber. röm.-germ. Komm., 1925/26, 113 sl. (Saria); XV. Ber. röm.-germ. Komm., 1923/24, 178 sl. (Schmid).

⁹ Sprockhoff, Ebert, Reallex., d. Vorgesch., XI, 416 (Schwert).

¹⁰ Schmid, Die Bronzezeit in Krain, Carniola, II, 1909, 115, fig. str. 119/21.

¹¹ Schmid ibd.: Ig (118, sl. 17 str. 119); Mihovo (127, sl. 20 str. 119); Drnovo pri Krškem (115, sl. 21 str. 119); Vnanje gorice (126, sl. 19(?), str. 119) in meč fig. 18 (119).

tipološko iz italskega meča¹², ker je skoro nemogoča domneva, da bi bili nastali v naših, na bronastih rudnikih in delavnicah revnih krajih. Za najstarejši tipus bronastega »meča«, za teramarsko bodalo, ki je delano, dasi v bronu, še popolnoma v tipu neolitskega kamnitega bodala¹³, je Schmidovo naziranje gotovo pravilno, vpliv tega tipa v splošnem kot v posameznih motivih ornamenta sega celo na Ogrsko.¹⁴ Manj točna je pa njegova trditev o tipološki provenijenci naših mečev iz italskih. V času, v katerem je nastal naš že kolikor toliko razviti eksemplar iz Krškega, ki se od muzejskih v glavnem ne razlikuje pomembno, Italija ni imela nobene samostojne forme meča več, nego je bila navezana na tuje tipe. Četudi so meči ljubljanskega muzeja stvarno prišli v naše kraje kot italski import, je vendar njih forma neitalska. Ker je pri vseh primerih ohranjeno le rezilo z ročajem brez obloge, ki je bila ali metalna, koščena ali lesena ali še od drugega materiala, odpade kajpak polovica prilike za analizo. Toda kljub temu moremo prišteti meč z ravnimi stranmi rezila¹⁵, ki so vendar karakteristične baš za nordijski tipus in deloma tudi za ogrskega¹⁶, enemu izmed teh neitalskih krogov in je zelo verjetno, da ga je Italija sama dobila odtod. To moremo storiti tem lažje, ker nas i ostali eksemplarji, najdeni na slovenskem ozemlju in navedeni zgoraj, vodijo s svojimi formami prav določno v iste kraje.

Tipična in karakteristična poteza naših mečev so bolj ali manj uvite stranice njihovih rezil, ki izgledajo navadno kot bilka trsta. Dalje je njihova specifična posebnost to, da je rezilo pri prehodu v ročaj, t. j. pri tkzv. nogi, zoženo, kar izvira najbrž od tega, ker je bil ročaj teh bronastodobnih mečev precej nizek in roki pri sunku ni nudil zadostne prijemne gotovosti.¹⁷ Ti dve lastnosti sta zlasti karakteristični za ogrske meče¹⁸, dasi je sama uvitost stranic rezila splošna poteza nordijskega ročajskega meča. Glavna karakteristika ogrskega tipa, ki jo očitujejo tudi naše forme, je pa spodnji del rezila, ki je včasih tako široko in krepko, da pravzaprav ti močni, barbarični meči nimajo skoro nobene prave konice in izgledajo kot nekak bat.¹⁹ Pod vplivom teh vzhodnih tipov stoje bolj ali manj forme mečev iz gomil južnonemške srednjebronaste dobe,²⁰ kjer nahajamo iste trstaste masivne oblike rezila ter redoma isto zoženje rezila pri prehodu v ročaj, čigar obloga je pa tu v nasprotju z ogrskimi, kjer je zvončasto, večinoma krožno ($\frac{1}{2}$, $\frac{3}{4}$) izrezana. Proti koncu srednjebronaste dobe se pojavi na teh »bavarskih« mečih tudi ono močno razširjenje ročajevega trupa, ki ga imamo tudi na našem savskem primeru.

Ne vidimo torej nobenega razloga, da ne bi vzporedno z več ali manj sorodnimi primeri iz zbirk Nar. muzeja lani najdenega meča iz Krškega z njegovo tipično trstasto obliko in zoženjem rezila, polkrožno obliko spodnjega dela ročaja, z razširjenim trupom in v ročaj podaljšanim grebenom orijentalirali na vzhod, odnosno v podonavski krog.²¹ Od tu je ta

¹² Schmid, 137.

¹³ Schmid, 118, sl. 22, str. 119.

¹⁴ Sprockhoff, 420. Naue, Die vorrömischen Schwerter usw., München, 1903, 35.

¹⁵ Schmid, fig. 18 str. 119.

¹⁶ Sprockhoff, 418 (Mont. II.), Naue, str. 15, Taf. VII, VIII, 3—8.

¹⁷ Sprockhoff, 420.

¹⁸ Naue, 20 sl., Taf. IX. 1—4. Prim. Wiss. Mitth. Bosn. Herzeg., Bd I, 318, fig. 4, meč iz Drine, ki ga smatra Naue prav tako zaradi teh oblik za import iz Ogrske.

¹⁹ Sprockhoff, 420; prim. Ebert, Reallex. XI. Taf. 85 z. Ta štadij predstavlja višek razvoja na Ogrskem.

²⁰ Schuchhardt, Vorgesch. v. Deutschland, Berlin 1928, 146, Abb. 112 a; Sprockhoff, 422, Hoernes-Behn, Die Kultur der Urzeit, II, 1922, 88.

²¹ Ogrske vplive je ugotovil Schmid sam na tipu ploskih sekir iz naše prve bronaste dobe (Carniola ibd. 137, Prestranek). Izmed mečev ogrskega tipa IIa navaja Naue, 21 en primer iz ljubljanskih kolišč (Much, Kunsth. Atlas I. Taf. 21).

material moral priti k nam in če je široki časovni okvir za ta tip Mont. III., v katerem ga najdemo i na Ogrskem i v južnonemških gomilah (Reinecke C, D) in je razširjenost ročaja v sredi trupa karakteristika bavarskega meča iz zadnje stopnje srednje bronaste epohe, imamo za naše primere približen okvir 1200—1000 po Kr., v katerem je potreba novi nož iz Krškega z njegovim majhnim številom zakovic najbrž postaviti nekoliko višje od primerov v Narodnem muzeju. Na noben način pa ne moremo smatrati za njih izvor industrije italške bronaste dobe.

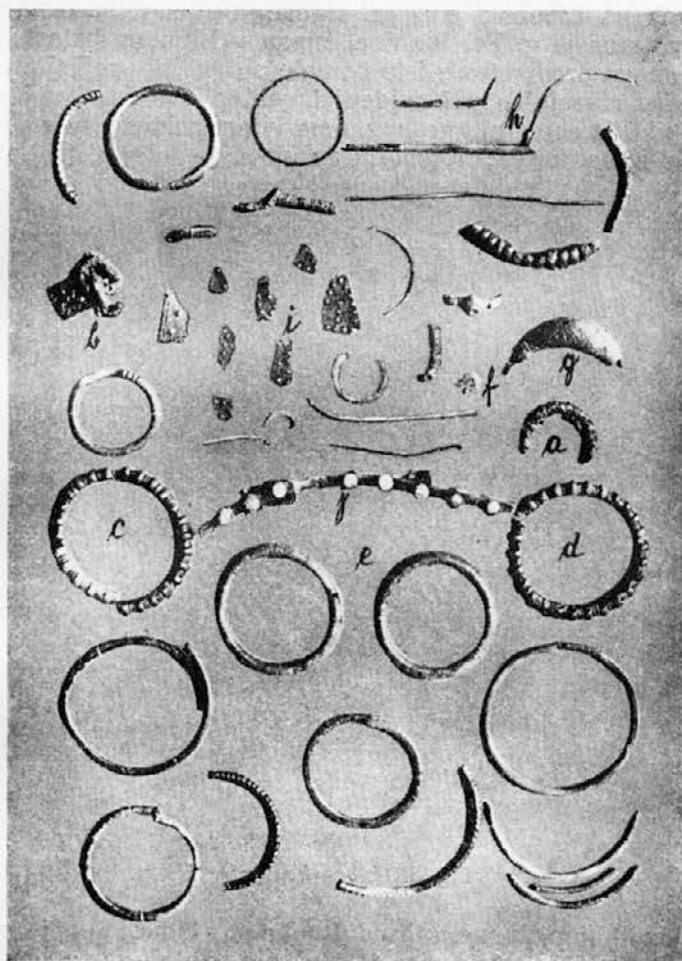

Fig. 2. (Libenska gora).

b) Izmed pridobitev s področja hallstattske ali prve železne dobe moramo v prvi vrsti navesti skupino predmetov z Libenske gore pri Vidmu o. S. (fig. 2—4), kjer se nahaja star vir prehistoričnega, v glavnem hallstattskega materiala.²² Do prevrata je bila Libenska gora domena štajerskega deželne muzeja »Joaneja«, kjer se tudi nahaja večina

²² Prim. Mitth. Anthrop. Ges. Wien, 18 (1888), 202 sl. (Gurlitt); 20 (1890), [37], 178 (Szombathy); 23 (1893), [41]; 24 (1894), [14], [62] (Gurlitt). Mitth. Centr. Comm. Wien, N. F. XIV (1888), 175 sl. (Gurlitt), XXI (1895), 51 sl. (Gurlitt), XXV 1899, (29), XXVI (1900), 102 (Riedl). Präh. Ztschr. Berlin, III. 1911, 178 (Schmid). Südsteiermark, Graz, 1925, str. 6 sl. (Schmid).

najdenih, nakopanih in nabranih predmetov. V ljubljanskem Narodnem muzeju je bila Libenska gora do l. 1928. zastopana z — eno samo skupinico predmetov brez sleherne karakteristične vrednosti.²³ Ta desetletja trajajoča eksploatacija od strani »Joaneja« je pa morala tudi izgledati temu primerno — nam so na razpolago danes le borna sumarična poročila, iz katerih ni razvidno nič, objavljana v letnih izveštjih graškega muzeja skozi celo vrsto let.²⁴

Omenjeno, ljubljanskemu muzeju izročeno skupino predmetov je našel neki posestnik na Libenski gori pri rigolanju vinograda, o najdbi je obvestil vodstvo muzeja g. Fr. Planinc, župan v Libnem, kateri je sporočil tudi, da je mnogo predmetov z iste parcele ob priliki prejšnjih izkopavanj prišlo v graški muzej. To pot najdeni inventar izvira po vsej verjetnosti iz gomil, če tudi iz skeletnih grobov, nam v tem primeru ni znano. Večina predmetov je iz brona, en, fragmentiran obroč je železen (fig. 2 a), zarja-

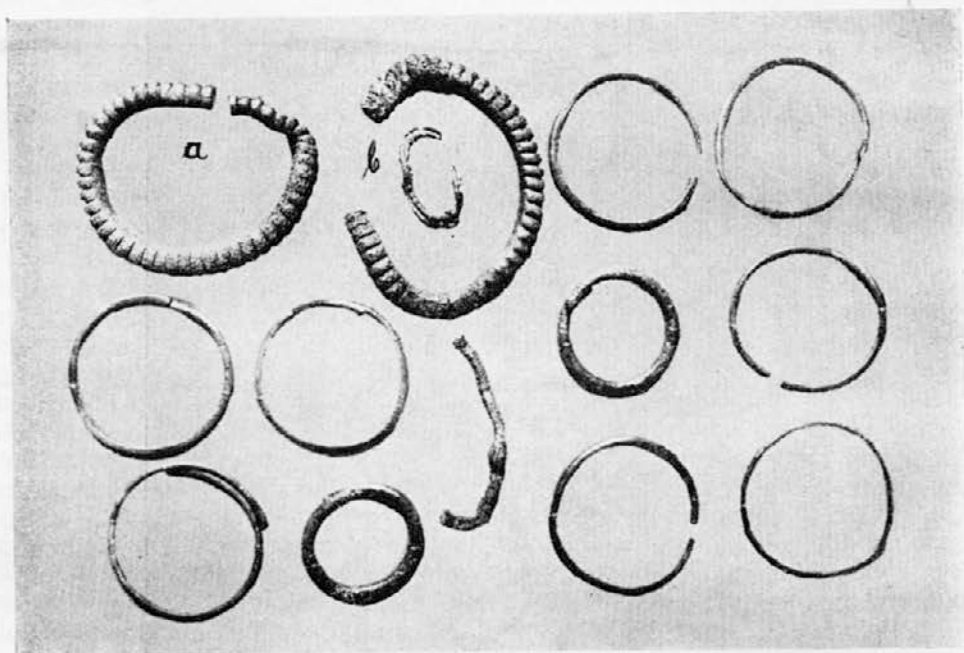

Fig. 3. (Libenska gora).

vel in od rje zlepljen, pomanjkljiv del neke obročkaste spenjače za jermen ali kaj podobnega ima pa z bronasto pločevino obloženo podlogo (fig. 2 b). Razen tega pripada tej najdbi troje zlatih obročev (fig. 4 a—c), verjetno ovratnih, in fragmenti cevkastega obeska iz zlate pločevine (fig. 4 d). Izmed ovratnic, katerih se je našlo troje, je ena iz jantarja (fig. 4 e), dve pa sestojita iz jagod barvastega stekla, ki jih je bilo nekaj najdenih tudi samostojno (fig. 4 f, g).

Bronasti inventar libenske najdbe tvorijo zlasti zapestnice, katere so večinoma masivne in imajo na plašču obroča deloma vgraviran linearen okras, deloma pa svitkast profil. Omembe vredni sta obe markantni zapestnici z intermitirajočimi vozli z dvema, včasih s tremi vmesnimi razori

²³ Deschman, Führ. durch d. Krain. Landesmus., 1888, 60.

²⁴ Jahresbericht Joanneum, Graz, 1895, 34; 1899, 41; 1902, 37; 1903, 31; 1904, 31; 1906, 38; 1907, 34; 1909, 28; 1913, 26.

(fig. 2 c, d), kateri pripadata mlajšemu, Hallstattskemu tipu, pogostemu v naših krajih, a najbolj v Hallstattu samem.²⁵ Dve izmed zapestnic nista masivni, nego sestojita iz bronaste pločevine in sta znotraj votli, zunaj pa nosita identičen okras vzporednih linearnih snopov, ki so tu vtisnjeni, ne gravirani (fig. 2 e).

Dalje pripadata bronastim predmetom dva večja obroča izrazito svitkaste oblike, tkzv. nanožnika (Fußarmring, fig. 3 a, b), deloma že v defektnem stanju in močno uvita; vendar se zdi, da je zlasti pri prvem še spoznatna sedlasta krivina,²⁶ ki je za te obroče karakteristična. Tipus nanožnika je zgodnje hallstattski, naša dva primera očitujeta izredno težke, nerodne oblike, osnovni tip tega svitka je pogostejše zastopan v južno-nemški, bavarski stopnji Hallstatt 3 po Reineckeju,²⁷ a zanimivo je, da sta naša dva primera brez onih interpoliranih razorov med vozli, katere smo ugotovili na zgoraj omenjenih dveh zapestnicah.

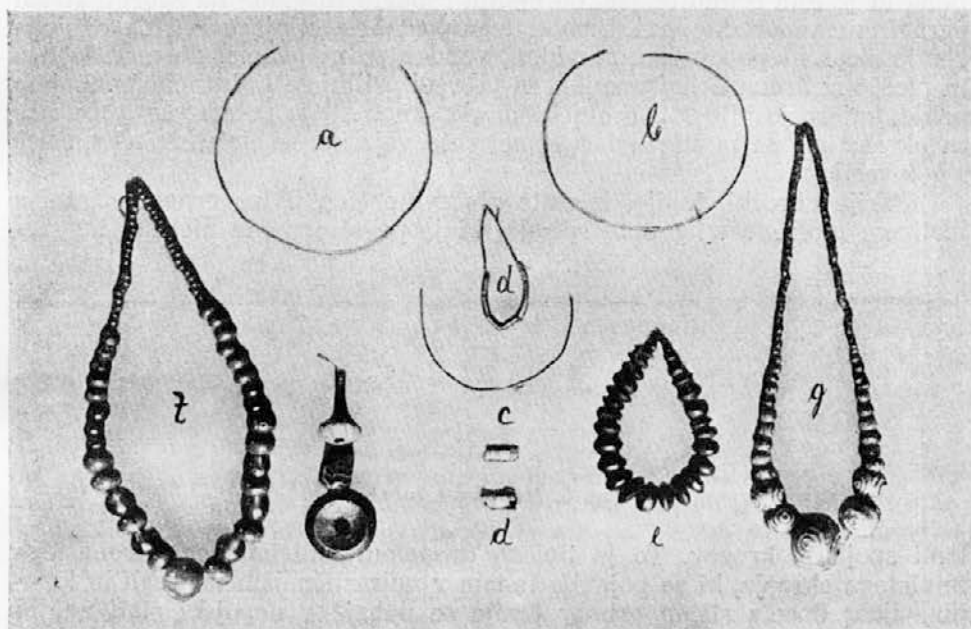

Fig. 4. (Libenska gora).

Nadalje nahajamo v naši najdbi več fibul, ki so pa po čudnem naključju vse fragmentirane; sodeč po ohranjenih iglah in kosih locnjev so bile kaj različne velikosti. Dajo se spoznati v glavnem trije tipi in sicer kačasta (fig. 2 f), čolnasta (fig. 2 g) ter tkzv. libenska fibula.²⁸ Največ fragmentov pripada poslednji, omembe vreden je izmed njih žični locenj z ležiščem za iglo (fig. 2 h), kateri nam po svoji ohranjenosti da misliti na to, da locenj nekoč ni bil iz kovine, nego iz neke druge snovi, morda iz stekla ali česa podobnega. Na vsak način je njegova današnja oblika taka, da ne pripušča domneve o prvotni metalni izvedbi. Ohranjenih je tudi več kosov bronaste pločevine s punciranimi motivi, ki so nekoč pri-

²⁵ Sacken, Grabfeld von Hallstatt, Wien, 1868, Taf. XVI. 17.

²⁶ Reinecke, Alterthümer unserer heidnischen Vorzeit V. 405, Taf. 69 (1300).

²⁷ Reinecke ibd.

²⁸ Mitth. Anthr. Ges. Wien, 18 (1888), 202 sl. Fig. 48, 48 a.

padali verjetno kakemu okovju usnja (fig 2 i), zlasti je pa treba med temi bronastimi predmeti omeniti na polovico razklani defektni objekt (fig. 2 j, fig. 5). Ta predstavlja dolgo ozko bronasto lastico, v kateri je danes le še osem žeblicev, zakovic. Te zakovice so nekoč nosile ploščo iz bronaste plo-

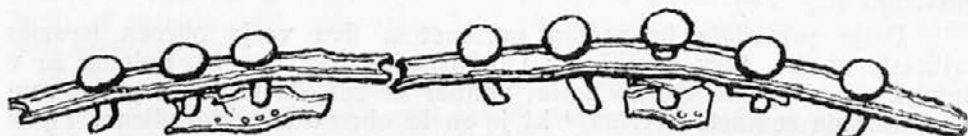

Fig. 5. (Libenska gora). $\frac{2}{3}$ n. v.

čevine s punciranimi točkami in je verjetno, da so pravkar omenjeni kosi drobeci te nekdanje plošče, zlasti ker je v enem izmed njih še vidna majhna prebita luknja, ki bi zadostovala za iglo zakovice. Lastica je rahlo ukrivljena in je bila očitno daljša, ob njenih robovih so vidne na zgornji strani vgravirane vzporedne črte. Smoter tega predmeta iz njegovega današnjega stanja sicer ni popolnoma razviden, vendar pa ni dvoma, da med lastico in ploščo iz bronu nekaj manjka, in po vsej priliki se je tu nekoč nahajalo usnje, katero je bilo s tem objektom okovano. Ali je potem vse to bilo le za okras²⁹ ali pa morda del opreme, celo vojaške, se, mislim, ne da več z gotovostjo reči.

Trije obročki, tenije, iz zlate pločevine (fig. 6) so ornamentirani z motivom utolčene tangentne spirale, ki je pa stvarno le motiv s tangen-

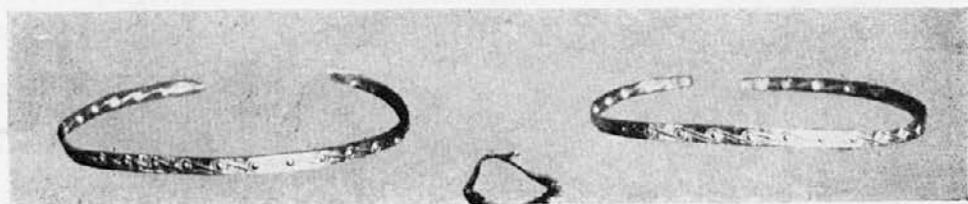

Fig. 6. (Libenska gora).

tami spojenih krogov. To je tipičen ornament hallstattskega bronastega in zatega okrasja, ki se pojavlja le-tam v najrazličnejših inačicah in kombinacijah; docela sličen primer tenije se nahaja v depojski zlati najdbi iz Michalkowa na Poljskem (Hoernes, Goldfunde der Hallstattperiode in Ö.-U., Jahrb. d. Zentr. Komm. IV. 1906, 74. Fig. 25), vendar tu krogi niso izpolnjeni s točkami, kot v našem primeru, nego z onimi gumbnimi motivi bosansko-hallstattskega kot tudi hallstattskega inventarja, izmed katerih navaja neke inačice naša opomba 31.

c) Manj številni in slabše ohranjeni so prav tako eni izmed kasnejših hallstattskih skupin pripadajoči predmeti, katere je vodstvo Narodnega muzeja akviriralo l. 1928. v L o č a h p r i P o l j č a n a h (fig. 7). Ohranjeni so nekateri večji kosi griven, dva celotna in nekaj fragmentiranih obročkov iz debelejšje bronaste žice, železen nožič, locenj čolnaste fibule ter dva fragmenta neke keramične posode. Ti predmeti pa ne sodijo k eni in isti najdbi nego so bili kupljeni pri različnih osebah in izvirajo iz različnih skupin. Iz Loč je prišlo tudi sporočilo Narodnemu muzeju, da je posestnik Peter Fleck v Bregu pri Ločah zadel v svojem vinogradu »na troje loncev

²⁹ Prim. motiv žeblička z glavico na zlatem okviru medaljona Dechelette, Manuel II, 2, 869, fig. 363 in W. A. Jenny, Präh. Ztschr., Berlin, XX. 1929, 155 (Ein Späthallstattischer Goldschmuck unbekannter Herkunft).

s človeškimi kostmi in na orožje iz turških časov. Ogled kraja je potrdil domnevo, da gre tu za prehistorično najdbo in najdišče.

č) Iz Vir pri Stični je prišla v zbirke Narodnega muzeja vrsta v okolici Stične nabranih predmetov (našel jih je večinoma posestnik

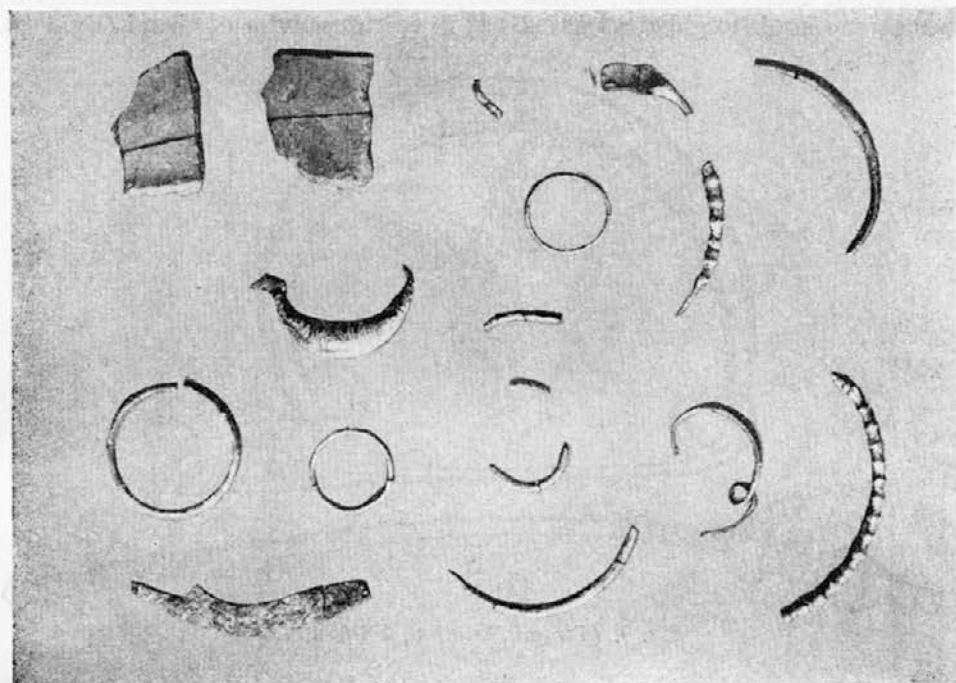

Fig. 7. (Loče pri Poljčanah).

g. Hrast), ki odgovarjajo že znanim formam našega vaškega in šmarješkega hallstattskega kompleksa in izvirajo po vsej verjetnosti iz skeletnih grobov. Imenovati bi bilo razmeroma dobro ohranjeno bronasto fibulo kačastega tipa (Schlangenfibel) z rozeto na vratu in z enim samim zavojem ločnja³⁰ (fig. 8 a), manjšo, defektno čolničkasto fibulo brez igle in peres, troje vrtljev (eden od bron, eden od glin), ukrivljeno iglo od bron ter zlasti pri nas jako redek bronast gumb v obliki kupolastega segmenta, ki sloni na cilindričnem ogrodju³¹ (fig. 8 b), kar pripada eni najdbi.

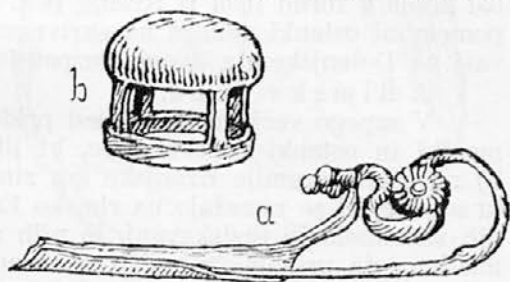

Fig. 8. (Vir pri Stični) a) $\frac{1}{2}$ n. v., b) $\frac{3}{4}$ n. v..

³⁰ Ztschr. f. Ethnol., 45 (1913), 690 sl. von Duhn (Ebert, Reallex. d. Vorgesch., III. 296) napačno trdi, da je ta tip na našem ozemlju redek in zastopan samo v grobovih, odkritih pri Sv. Luciji ob Soči, ljubljanski muzej hrani celo vrsto njegovih primerov z različnimi formami zavojev in ni dvoma, da se nekateri nahajajo tudi v zbirkah dunajskega muzeja, kjer so najdbe iz Vač itd. bogato zastopane. Redke so kačaste fibule iz železa (nekaj primerov iz Sv. Lucije). Prim. Beltz, Katalog, 844 sl., Mitth. Anthrop. Ges., 1883, 178, fig. 58, 1884, 52, Fig. 6, Taf. VII., Fig. 3. Hoernes, Urgesch. d. Mensch., 1892, S. 563, Fig. 229.

³¹ Sacken, Das Grabfeld v. Hallstatt, 82, Taf. XVIII, 14 je našemu sicer sličen primer, vendar je ogrodje konično zoženo, kupolasti nastavek pa močno nabrekli in

K drugi najdbi pa sodi velika, dobro ohranjena polkrožna fibula z dvojno spiralo pri vzmetu ter spiralnim zaključkom locnja nad ležiščem igle, katero je izdelano v oblike trikotne ploščice (fig. 9 a). Locenj zaponke je okrašen z vgraviranimi vzporednimi linijskimi pasovi.³² Poleg tega se je našla pri fibuli velika krepka bronasta igla, danes ukrivljena, z masivno konično glavo na eni strani in spiralno uvita na drugi (fig. 9 b).

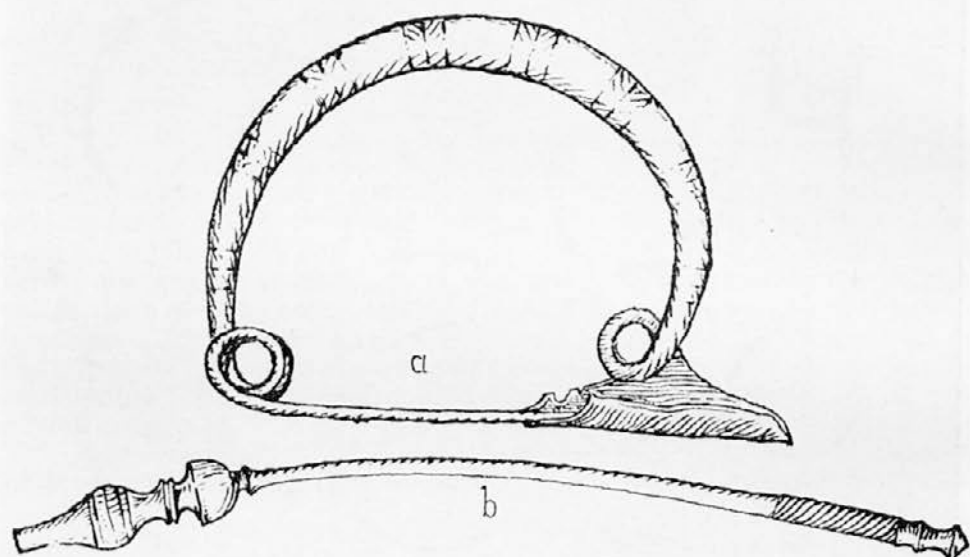

Fig. 9. (*Vir pri Stični*) a, b ($\frac{1}{2}$ n. v.).

d) Župnik g. Henrik Bukovec iz Mokronoga je odstopil muzeju dva istotam najdena kosa in sicer bronasto polkrožno žično fibulo zgoraj opisanega vzmetnega tipa (fig. 10 a) ter istotako bronasto zapestnico, sorodno tipom, ki jih že poznamo iz mokronoške skupine našega Hallstatta (fig. 10 b).

e) Iz laténske dobe izvirajo le neznatne najdbe, tako na pr. železna ost kopja v formi lista iz Kranja (s t. zv. Gorenje Save, fig. 11) in brezpomembni ostanki nekega na skrivnem razkopanega groba (?) pri Gotni vasi na Dolenjskem z dvema razpadlima železnima ostema.

2. Rimska doba.

V mnogo večji meri so med pridobitvami zadnjih let zastopani spomeniki in ostanki rimske dobe, ki jih moremo razdeliti a) na Emono, b) na ostalo ozemlje Kranjske kot rimskega teritorija. Zlasti številne so tu najdbe, ki se nanašajo na rimsko Emono in dasi ne izvirajo iz nikakšnih sistematičnih raziskavanj, je njih množina vendar razumljiva, če pomislimo, da prihajajo na dan na ozemlju današnje Ljubljane, koder se največ gradi. Deliti jih moremo določeno v dve skupini in sicer a) v mestno in b) v nekropolsko skupino. »Mestna« skupina obsega teritorij okrog današnje Srednje tehnične šole, kjer je Schmid izkopal rimsko naselbino Emono in najdeni ter odkriti objekti spopolnjujejo deloma po Schmidu

višji nego na našem gumbu. Bogatejše primere ima Bosna, služili so večinoma kot okras oblačila. Nastavek je večinoma konus, kaneliran z vzporednimi vodoravnimi žlebovi, pa tudi vložen od druge snovi. Wiss. Mitth. Bosn. Herz., I, 1893, 135, fig. 18 (Čitluci), 102, fig. 202 (Glasinac).

³² Sličen primer Deschmann-Hochstetter, Denkschr. math.-nat. Cl. kk. Akad. Wiss. Wien, 1879, XLII, Taf. IX, 17, XI, 2; na »vaški« fibuli z vozlastim locnjem Hochstetter, Denkschr. 1883, XLVII [166], fig. 8. Sacken ibd. Taf. XIII, 11.

odkrito stanje (Gorupova ul., parcela ing. Klopčar; Rimska c.—Groharjeva c., parc. Bohinc, prim. tudi najdbe na parc. Derenda, Mal, Muzejska kronika, 5).

»Nekropolska« skupina pa obsega najdbe na ozemlju emonskih pokopališč in poedinih grobnih skupin. V glavnem so ta ležala ob cestah, ki so vodile v, odnosno iz Emone.³³ Tu tudi prihajajo na dan tekom raznih

Fig. 11. (Kranj) $\frac{1}{2}$ n. v.

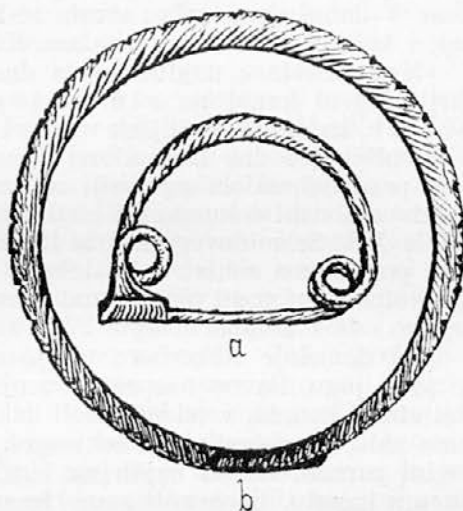

Fig. 10. (Mokronog) $\frac{2}{3}$ n. v.

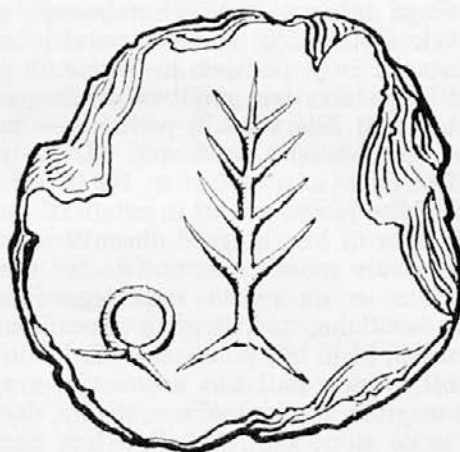

Fig. 12. (Ljubljana) $\frac{2}{3}$ n. v.

fundamentacijskih, adaptacijskih in kanalizacijskih del sledovi strnjenih nekropol, na pr. zlasti v severnem delu današnje Ljubljane ob Dunajski cesti. Najjužnejši, tam lani odkriti sledovi se nahajajo na parceli Jurman, l. 1928 so bili dvignjeni ostanki na Masarykovi cesti tik ob liniji Dunajske c. in najvažnejši je brez dvoma red grobov z žarami, odkrit lani ob železniškem prelazu na Dunajski cesti med ležišči premoga in cestnim

³³ Schmid, Emona (Jahrb. f. Alt., VII. 1913, Taf. II).

reliefom. Tu je do sedaj najsevernejše mesto, kjer so se našli emonski grobovi, ni pa nobenega dvoma, da sega prostor nekropole preko sosedne Dovozne, sedanje Vilharjeve ceste dalje proti severu.

Nekropolske najdbe se pojavljajo tudi v bližini drugega večjega rimskega pokopališča, ki je ležalo nekako na ozemlju Drž. tobačne tovarne. Tam je stalno nahajališče sepulkralnih ostankov zemljišče g. Jemca, z gotovostjo bi bilo domnevati večjih rezultatov na vrtu pred tobačno tovarno. V današnjem centru mesta so rimske najdbe redkejše (pal. Viktorija), v kolikor niso vsled zazidanosti sploh izostale.

Med »mestne« najdbe spada dne 27. apr. 1929 in v sledečih dneh odkriti glavni kanal na stavbišču ing. Klopčarja v Aškerčevi ul., katerega podaljšek v smeri k šoli na Grabnu so pred tem našli na stavbišču sosedne Derendove tovarne.³⁴ Sledove in potek tega kanala so še pred Schmidom ugotovili na ozemlju šole Na Grabnu.³⁵ Kanal je pripadal emonski dekumanski cesti E in je bil odkrit med hišnima otokoma XIII in XIV Schmidovega načrta Emone v dolžini 13 m. Do 0.40 m višine je bil popolnoma zablaten in deloma tudi pod vodo. S severne strani je pravokotno nanj vodil hišni kanal ene izmed hiš otoka XIII; bil je to zelo verjetno odtok kompartmenta 27 Schmidovega načrta XIII. n. n. m.

Od današnje Aškerčeve ul. je dekumanski kanal umaknjen za o. 4 m proti jugu. Ravno nasproti omenjenemu odtoku iz prostora 27 so na južni strani kanala, v oddaljenosti kakih 6 m od njega, naleteli na fundamente zidu, predstavljajoče neki ogel, ki pa leži njih nadaljevanje že na sosedni parceli. Izmed najdb na tem mestu je poleg opeke, pripadajoče hišnemu kanalu, imenovati samo fragment rimskega mlina, ki so ga nepoklicani »strokovnjaki« smatrali za sarkofag; danes se nahaja v depoju lapidarija muzeja. Koliko je najdba arhitektonskih in kanalskih ostankov spopolnilo prejšnjih rezultatov, se ne da z gotovostjo reči, ker ni tekom hitečega dela na stavbiščih najmanjše prilike za natančno sliko in kontrolo, človek s stavbišča pa nima pravice in zmisla, da bi se pri takih objektih zaustavil. To je pri vseh tu popisanih primerih pravilo, zato vrednosti sistematičnega vira tem najdbam ni mogoče pripisovati; saj se je večina predmetov tudi šele v takih prilikah — uničila.

V dneh od 1. do 6. avg. 1929 so prišli na dan sledovi rimskega stanovališča na stavbišču Bohine (Rimska — Groharjeva c.). To najdbo je zasledoval in zabeležil muzejski preparator g. Herfort, vendar tudi odtu ni bilo mogoče ohraniti za zbirke nič razen par brezpomembnih fragmentov mozaika in obloge ter novcev. V približni globini 0.50 m pod nivojem so na mestu sedanjega južnovzhodnega ogla hiše naleteli na ostanke tlaka, pokritega z mozaikom (v. 0.10—0.15 m). Med odlomki mozaika, ki je bil, po ohranjenih kosih sodeč, okrašen s slikarskimi motivi, je bil najden tudi kos marmorja, verjetno od kake obloge sten, ter kos žgane gline z vtisnjenim motivom drevesa in venca, najbrž tudi izvirajoč od neke stene (fig. 12). Pod tem mozaičnim tlakom so odkrili delavci v navzočnosti preparatorja troje nosilcev hipokausta, zloženih iz opek in v medsebojni razdalji osi od osi 2.50 m. Višina teh stebričev hipokausta je znašala 0.50 m. Pod tlakom hipokausta, ki je bil prav tako fragmentarno ohranjen (0.05 m — 0.08 m vis.), so odkrili drenažo tlaka, ležečo na skaloviti, s prstjo pomešani sterilni plasti.

Vrhnji mozaični tlak cele naprave je bil večinoma udrt, okrog omenjenih treh stebričev je pa ležalo polno glinastih plošč, ki so služile nekoč istemu smotru. V zgornji plasti humusa in nasipine je bilo najdenih več

³⁴ Mal, 5.

³⁵ Schmid, 85.

novcev poznega cesarskega časa. Tik pod nivojem ležeči, z apnom politični skeleti, najdeni na istem stavbišču, izvirajo po vsej priliki od kakega epidemičnega slučaja iz prejšnjega stoletja.

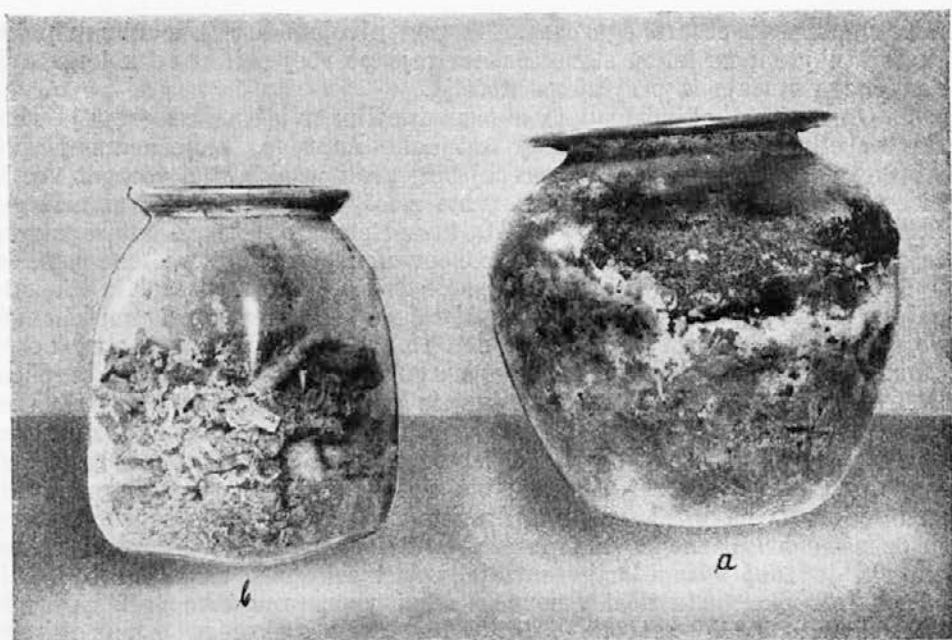
Opisani ostanke pripadajo najzadnejšim najdbam na ozemlju rimske naselbine Emone in izvirajo od neke naprave, stoječe zunaj zidu rimskega mesta, ki je potekal precej bolj proti vzhodu.³⁶ Z vso gotovostjo bi se dalo domnevati, da krije sosedno zemljišče na južni strani hiše ge. Bohinčeve nadaljevanje in večje dele tu naštetega objekta, o katerega značaju na podlagi doslej eruiranih drobcov ni mogoče reči nobene besede.

Za spoznanje bogatejše so se glede pridobljenega materiala izkazale najdbe nekropolske skupine, ki se pojavljajo v glavnem ob Dunajski cesti. Najstarejša izmed njih je prišla na dan 13. okt. 1928 na Masarykovi cesti ob priliki polaganja kanalov na po Plečniku preurejenem cestišču. Delavci so v globini 1-90 m pod nivojem ceste vzdolž izkopanega rova za kanal presekali par grobov, ležečih v isti liniji ter med seboj razmeroma enako oddaljenih (2-50—3 m). Tri izmed njih so tvorili kamniti sarkofagi majhnih dimenzij za žare, od teh sta se dva nahajala na severni strani rova, eden pa na južni, nasproti drugemu. Skrinje so bile brez pokrovov in brez slehernih znakov kamnoseške obdelave in so jih delavci z izjemo ene, ki je zdaj v lapidariju muzeja, zopet zakopali. Četrti grob je bil zložen iz opeke in je tičal v severni steni rova, prav tako peti, katerega je prekrivala velika amfora, dolij. V kamnitem sarkofagu iz muzejskega lapidarija se je nahajala velika steklena žara, polna pepela, dobro ohranjena ter kroglaste forme (fig. 13a). V njej se je našel balzamar in poleg nje odbita steklenička. Pod amforo petega groba so bili najdeni sledeči predmeti, ki so danes tudi v zbirkah muzeja: steklena žara, polna pepela, zgoraj četrtooglate oblike (fig. 13b); poleg nje skodelica od žgane gline; majhen lonček; lepo ohranjena irizirana steklenička s celim ročajem (fig. 14a) ter iz dveh polovic sestavljena steklena čaša z okrog in okrog izdelanim vtisnjenim ornamentom bršljanove vitice in grozdov (fig. 14b). Razen tega se je med prstjo v bližini kamenitih škrinj našel nečiten novc. To najdišče leži v neposredni bližini grobišča, ki jih je s pomočjo dunajske Centralne komisije in domačih zavodov l. 1905—07 odkril W. Schmid na parcelah severno od bivših Graiserjevih in Mühleisnovih hiš.³⁷ Do same današnje Masarykove c. tedanje raziskovanje ni seglo, zato je bil l. 1928 na njej izvršeni izkop sarkofagov in žar dotlej najsevernejša ugotovljena točka emonskega pokopališča ob Dunajski cesti. Kajti glavni gros grobov, s katerih inventarjem je prav za prav šele obogatela rimska zbirka Nar. muzeja, je ležal južno od teh parcel, na ozemlju bivše bolnice in njenih vrtov, v okolici današnje Trdinove in Tavčarjeve ul. in so ga prav tako odkopali med l. 1905—07.³⁸ Paberki te plodonosne žetve leže danes na obeh nezazidanih zemljiščih severno od Trdinove ulice, kjer prihajajo na dan zlasti na parceli Jurman tekom raznih izkopavanj rovov za kanale in fundamente zgradb, ki bodo prišle na tisto mesto. Tu so zadeli

³⁶ Schmid, 68. Večje ostanke zidov in fundamentov so odkrili zapadno od današnjega najdišča, na posestvu Kerčon in Traun, Tržaška cesta, l. 1891 (prim. Mitth. Centr. Comm. N. F. XVII. 1891, 139). Te ostanke so sledili do tobačne tovarne; onstran nje, pri nekdanji mitnici, so se že pričnili grobovi. Najdbe gl. Deschmann, Führer durch d. Krain. Landes Museum, 1888, 103. Tudi severno od Bohinčeve parcele in istotako zunaj rimskega obzidja, o. 80—85 m proti zapadu, približno na mejah današnjega križišča Bleiweisove, Rimske in Tržaške ceste, so ugotovili sledove stanovaljskih objektov, dasi iz pomanjkljivosti topografskih oznak Müllnerjevih ni jasno, kje (gl. Argo IX. 1901, 88, 103).

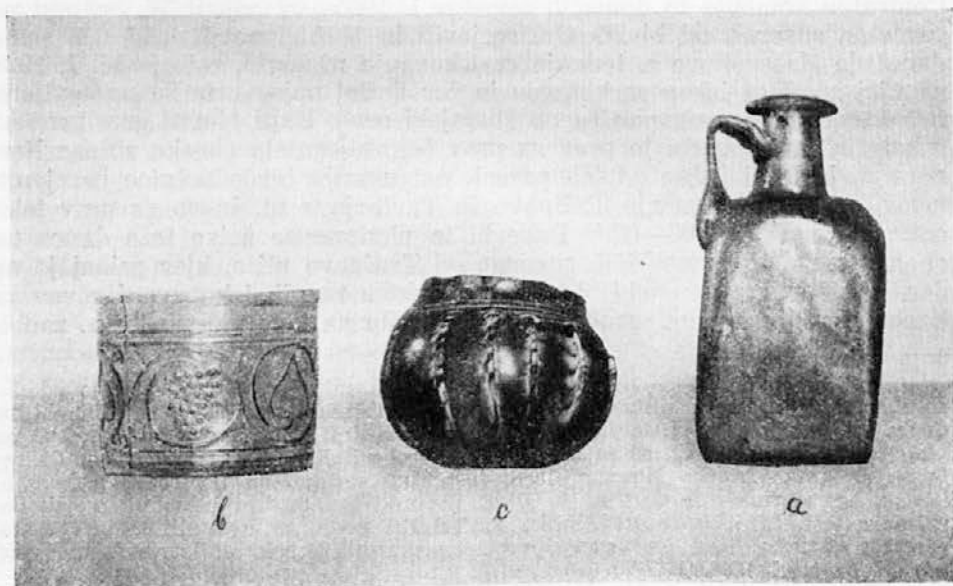
³⁷ Novotny, Jahrb. f. Alt., II, 1908, 151 a.

³⁸ Mitth. Mus. Ver., 1905, 188; Ber. Landesm. Rud., 1906, 9; 1907, 3. Jahrb. f. Alt., II, 1908, 150 sl. Mitth. Zentr. Kommiss., 1908, 141.

Fig. 13. (*Ljubljana*).

20. nov. 1930 na več profilov grobov, že prekopanih po bivšem muz. preparatorju Schulzu, tekom januarja letošnjega leta pa spet na približno 10 grobov.

Zelo malo verjetno je, da je poslednja skupina del kakega večjega neraziskanega sektorja grobišč, dasi nimamo na razpolago nobenih načrtov omenjenih izkopavanj iz l. 1905—07. Boljše je, če si te paberke

Fig. 14. (*Ljubljana*).

razlagamo na ta način, da je pri tedanjem dviganju in poizkušanju zemljišča s sistemom vzporednih rovov ostal ta ali oni del med rovi ležečega sveta neraziskan. O tem nas potrjujejo več ali manj tudi najdbe same, ki so po izjavah g. Jurmana nadvse skromne, dasi grobovi te nekropole glede pridanih objektov niso bili ravno revni.

Pri novembrskem fundamentiranju so našli več kosov deloma cele, deloma razbite opeke, s katero so bili grobovi prekriti. Zaradi prepozna obvestila je bila rekonstrukcija nemogoča, po izpovedbah delavcev so nekateri kosi nosili žig (tovarniško znamko). Seveda so bili ob prihodu muz. uradnika že zopet neznanokje pod zemljo. Na dan je prišlo tedaj več keramičnih fragmentov in dve svetilki na 3 stenje z znakoma VIBIAN in CRESCES (v lasti g. Jurmana) ter kupasto izdolben kamen neznanega smotra, morda baza za žaro.

O januarskih najdbah vodstvo Nar. muzeja ni bilo nič obveščeno, nego jih je njegov uradnik sam eruiral. To pot je bilo odkritih po izjavi g. Jurmana 10 grobov, na licu mesta je bilo videti še glinaste plošče, s katerimi so bili ti žarasti grobovi prekriti. Rekonstrukcija njihove lege v terenu je bila nemogoča. Izmed januarskih najdb je omeniti majhen lonček od dobro žgane glinice na ozki nogi (v. lončka 0-11 m, spodnji prem. 0-045 m) ter svetilko z izbitim, a ohranjenim pokrovom znamke FORTIS (oboje v lasti g. J.). Drugih predmetov niso našli, kakor na tem zemljišču glede naših dosedanjih znanj o legi in bogastvu rimskih pokopališč ni več pričakovati iznenadenj.

Gotovo pa nam daje novo dognanje lani v decembru (27. in 28.) odkriti red grobov z žarami na ozemlju železniškega prelaza in delavnic na Dunajski cesti, po katerem se je do l. 1928 domnevana najsevernejša točka emonskih pokopališč na Masarykovi cesti pokazala kot napačna in jo moramo poslej iskati severno od železniške proge, jasi se danes še ne da reči, do kje.

Po pripovedovanju uslužbencev železniške direkcije (progovna sekc. in kurilnica) so se na tem mestu pojavili sledovi grobov že pred dvema letoma, ko so polagali za tamkajšnja premogovna ležišča betonske podlage. O teh najdbah pa Nar. muzej ni bil obveščen. Lanske najdbe so prišle na dan ob priliki polaganja vodovodnih cevi iz kurilnice Glavni kolodvor na kurilnico Gorenjski kolodvor. V to svrhu je bil izkopan med obema objektoma rov, jarek povprečne globine 1-50 m in povprečne širine 0-50 m in vzdolž njegovih sten, kakor tudi deloma na njegovem dnu so se jeli prikazovati grobovi z žarami. Za nas prihaja potek jarka v poštev v sledečem obsegu. Jarek pride v smeri od kurilnic (i.) vzporedno z Dovozno (Vilharjevo) cesto, ki jo ima na severu, k Dunajski cesti. Ob kolenu obeh cest napravi tudi rov koleno in teče poslej med ograjo železniškega posestva in ležišči premoga vzporedno z Dunajsko cesto v smeri proti prelazu istotam, zavije pri transformatorju nekoliko južnovzhodno, ob nosilcih prelaznega viadukta zavije vzporedno s progo, ki jo ima na južni strani, v smeri proti Dunajski cesti (z.) in preko nje, ter poteka dalje ob gorenjski progi v Šiško.

Prva dva groba (fig. 15) sta bila najdena 20 m vzhodno od omenjenega kolena Dunajska c.—Dovozna c. v smeri proti kurilniškim poslopjem, in tam teče rov med skladiščem progovne sekcije na severni, ter med ležišči premoga in delavnicami iste sekcije na južni strani. Med prvima dvema grobovoma in med kolonom je bil odkrit še en, tretji grob. Njihova glavna masa je pa ležala ob jarku, potekajočem južno od omenjenega kolena v smeri proti transformatorju in progi in tu smo pred transformatorjem zabeležili 14. grob, kot 15. smatram pri ondodnih ležiščih premoga pred dvema letoma najdena grobova, med transformatorjem in kolonom

jarka proti Šiški pa so ležali grobovi 16—20. Grobovi so se nahajali v povprečni globini 1—1.30 m in so ležali ali na samem savskem produ ali pa tik nad njim v humusu. Profil ondotnega zemljišča ima v glavnem štiri plasti: zgornja nivojska je nasuta (0.10 m), pod njo humus (0.15 m), kateri sledi plast konglomerata (0.35 m), nato zopet plast prsti in črne zemlje (v. 0.40—0.50 m), na kar se pričinja plast savskega produ, v najmanjši globini 1.20 m pod površjem. Pomembnih višinskih diferenc v legi

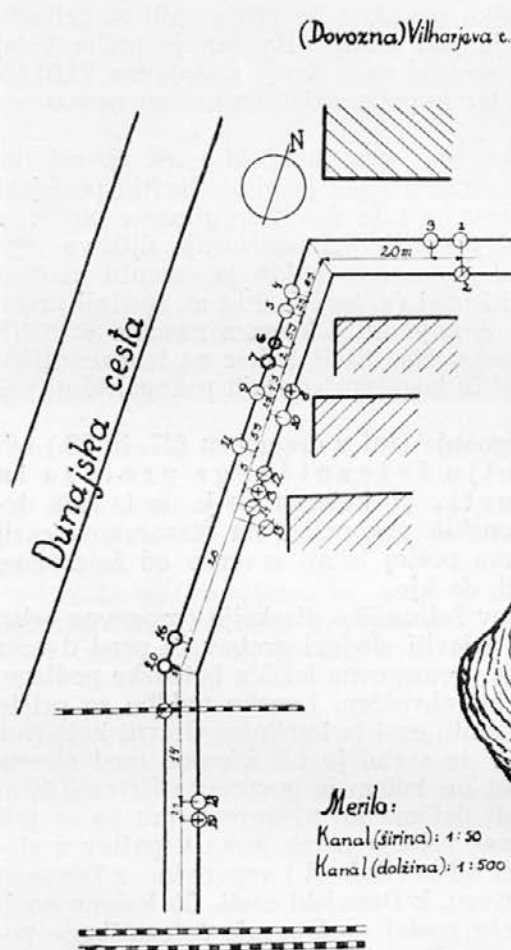

Fig. 15.

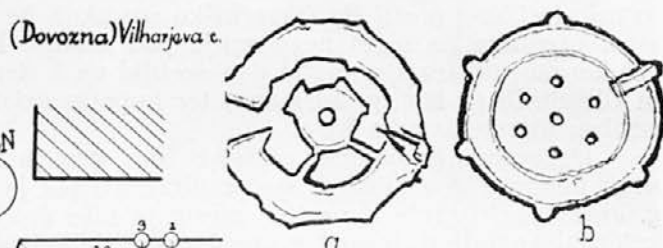
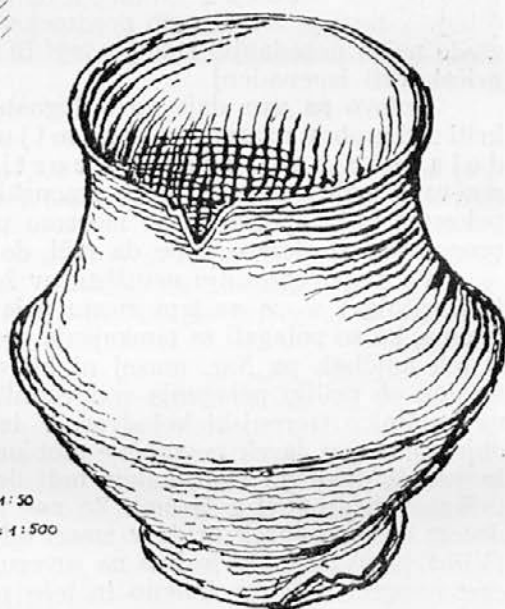
Fig. 16. (Ljubljana). ²/₃ n. v.

Fig. 17. (Ljubljana).

grobov ni bilo mogoče ugotoviti, odkriti red grobov imamo smatrati kot linearen narez, ki nam o prostornih razmerah in okolnostih tega pokopališča ni zmožen dati nobene prave podobe. Vsled tega odpadejo tudi iz njih izvirajoči zaključki.

V sledečem so navedeni grobovi in najdbe zapovrstjo, kakor so bili odkriti.

Grobovi vzhodno od kolena.

1. Grob z žaro,³⁹ v razdalji 20 m od kolena v smeri proti kurilnici, najvzhodnejši grob vse najdbe. V severni steni jarka, 1 m pod površino, lon-

³⁹ Grob z žaro = Brandgrab, Urnengrab. Ta izraz je porabljal tu v smislu nasprotja s skeletnim grobom.

čena amfora razbita, fragmenti glinaste posode ter opeke (prekrivalo groba). Najden kos svinčene mase.⁴⁰

2. Grob z žaro, nasproti 1. v južni steni jarka. Glinasti fragmenti.

3. Grob z žaro. V severni steni jarka. 17 m od kolena. Vse razbito. Med tem grobom in kolenom je še več mest očitvalo sledove pokopa, a konkretnih ostankov ni bilo.

Grobovi južno od kolena v smeri k transformatorju, merjenje razdalje od kolena.

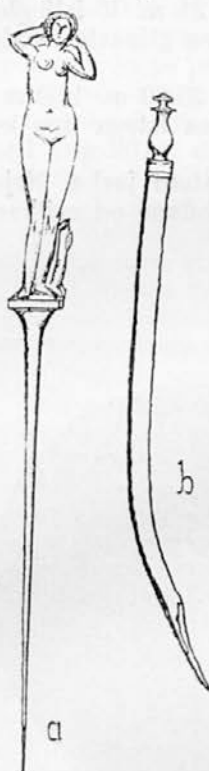

Fig. 18. (Ljubljana).

$\frac{1}{2}$ n. v.

Fig. 20. (Ljubljana).

4. Grob z žaro, v zahodni steni jarka 1·20 m pod površ., razdalja od kolena (poslej samo.- razd.) 6·50 m. Lončena amfora razbita, ostanki steklene žare, črepinje, najdeni dve defektni broši (brez igle) iz bronaste pločevine v obliki kolesa (fig. 16). Več drugih steklenih fragmentov.

5. Grob z žaro. Razd. = 9 m. Globina ista, v zahodni steni jarka. Črepinje lončene žare in deli kosti.

6. Grob z žaro. Sestavljen iz opek, vrhnji rob groba 1 m globoko. Razd. = 14·50 m. V zahodni steni jarka. Najdena bučasta steklenica od dobro žgane gline z odbitim a ohranjenim zelo ozkim vratom in ročajem.

7. Grob z žaro. Razd. = 16·50 m. Globina ista. V zah. steni jarka. Prekrit s kamnito ploščo (0·80 š., 0·85 d., 0·08 v.), počivajočo na sezidanem

⁴⁰ Svrha objekta, kateremu je ta odlomek pripadal, je nejasna. V N. m. se nahaja med najdbami iz rimskih grobov na Dunajski cesti glinasta fragmentirana žgalna posoda (Inv. št. 5392), katere zgornji obod je sličen našemu drobcu. Naš fragment je svinčen in je očitno trpel v ognju, morda ni izključeno, da je to kos svinčene žare ali vsaj pokrova za žaro.

oklepu groba. (Odkrit ponoči.) Ostanke steklene žare in drugih keramičnih fragmentov. Najdeni trije bogato irizirani balzamarji in as: A.: IMP. CAESAR. D. — . . VGUST; R.: (Tri)BVN(icia) POT(estate) okrog signature S. C. Iz tega groba izvira bržkone pri odkrivanju popolnoma zdrobljena, v muzeju rekonstruirana kroglasta čaša od barvastega stekla z rebra-sto izoblikovano zunanjšino (fig. 14c).

8. Grob z žaro, nasproti grobu 7, v vzhodni steni jarka. Očitno prost grob.

9. Grob z žaro v zapadni steni rova. Razd. = 21 m. V isti globini kot ostali. V razbiti glinasti amfori najdena ohranjena glinasta skodelica dvojnokonične forme (fig. 17).

10. Grob z žaro, v vzhodni steni rova. Razd. = 23.50 m, 1.30 m pod povr. Fragmenti lončenega osuarja. Bučasta steklenica istega tipa kot 6. z odbitim vratom. Drobcji kosti.

11. Grob z žaro. Razd. = 29 m. V vzhodni steni jarka. Najdena kamnita plošča z okroglo izdolbino, na treh stenah obdana od svitkastega profila. (Baza za stekleno žaro?)

12. Enak grob. Fragmenti glinastih posod.

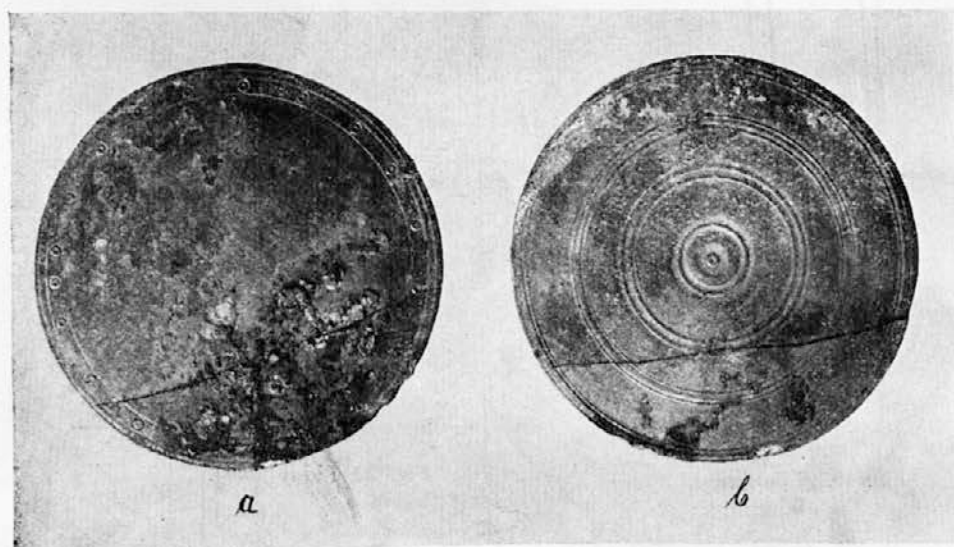

Fig. 19. (Ljubljana).

13. Enak grob. Razd. = 34 m. V vzhodni steni jarka. Globina ista. Najden visok lonec od žgane črne gline. Razen tega najdenih tu 5 igel od kosti, nekoliko v ognju poškodovanih (fig 18 a, b), lepo ohranjeno, a prelomljeno zrcalo brez držaja iz močno s srebrom legiranega bronu (fig. 19 a, b). Temu grobu pripada verjetno tudi plašč slonokoščene puščice za mazilo z izbitim pokrovom in dnom ter podolgovat, četrtooglat kos modre steklene mase, verjetno del nekega obeska. Med drugimi najdbami iz tega očitno ženskega groba ostanke pasje lobanje.

14. Grob z žaro, brez vseh ostankov.

15. Dva groba, odkrita na kraju ležišč premoga poleg jarka pred dvema letoma.

16. Grob z žaro. Razd. = 60 m, 1.30 m pod površ. Ohranjeni deli glinastih plošč od prekrivala groba.

17. Sledovi groba z žaro. Razd. = 71 m. Ležal pod tirom, prihajajočim iz skladišč Zveze mlekarских zadrug. Najden vrat vrča iz rdeče gline.

18. Groba z žaro, razd. = 85 m, 1-30 m pod površjem, na vzhodni strani rova. Fragmenti lončene amfore, nobenih drugih predmetov.

19. Sledovi groba z žaro. Poleg 18. Ostanki steklene žare. Bučasta vaza zgoraj opisanega tipa, defektna. Nobenih sledov kakega prekritja groba.

20. Grob z žaro, najden zadnji dan izkopavanj tik ob transformatorju, 1-50 m pod nivojem. Zložen iz dobro žgane opeke. Najdbe neznane.

Razen predmetov, katere je bilo naknadno mogoče razdeliti na posode grobe, je pa prišlo v muzejske zbirke tudi precej drobnarije, o kateri se ne da reči, kje je bila ta ali ona najdena. Omeniti bi bilo najdene svetilke, izmed katerih se je našel en zelo lepo ohranjen eksemplar z znamko PVLLI (fig. 20 a), drug primer od slabo žgane črne gline je na polovico razklan in nosi na dnu ime SABINI, dočim ima na zgornji strani svetilke, na obodu vtisnjeno signaturo L. SEPTIMI (fig. 20 b). Tretji primer svetilke nosi na jako izprani zgornji strani reliefno podobo orla; karakterističen je na tem kosu s peltama flankirani prehod trupa svetilke v krn (fig. 20 c). Razen tega se je našel en izbit pokrov brez okrasa in eden z nekakšnim živalskim in rastlinskim motivom v reliefu (fig. 20 č). Izmed drugih keramičnih fragmentov je posebno dosti ostankov posod od jako slabe, s peskom pomešane gline.

Med drugimi predmeti se nahajata dva balzamarja od grobega stekla, eden izmed njiju je od ognja poškodovan in od pritiska zguban; več kosov neke plošče iz zelo s srebrom mešanega bronu,⁴¹ majhen valjčast brus, ostanek rumenkasto glazirane posode, nekaj ploščic posode iz neke zelo metaloidne snovi in več drugega.

V decembru odkrita vrsta grobov na železniškem prostoru se glede tipskega inventarja grobov in najdb ujema z onim, ki ga poznamo iz starejših izkopavanj in ki tvori glavni del rimske zbirke Nar. muzeja. Dasi se je uprav znaten del najdb uničil šele pri odkritju zaradi nepredvidnega in malomarnega ravnanja tekom kopanja,⁴² vendar ne bi mogli na podlagi idejne rekonstrukcije prisoditi posebnosti imovitih življenjskih okoliščin ljudi, ki so bili tu pokopani. V kolikor ni upravičeno naše mnenje, da so bili vsi ti grobovi več ali manj že nekoč izropani, imamo pred seboj vendarle siromašen način pokopa. Tip groba je večinoma preprost. En sam je bil zidan (7), a zelo primitivno, trije zloženi iz opeke (6, 16, 20), amforskih grobov je bilo po vsej priliki petero (1, 4, 9, 10, 18), prostih troje (8, 13, 19, morda tudi 11) in brez določila so ostali grobovi 2, 12, 14, 15, 17.

Prav tako se ujema z že znanim tipskim inventarjem najdb iz decembrskih grobov, ki so skromne. Pepel je bil shranjen ali v lončenih ali v glinastih posodah, pridodana keramika je revnega značaja in zelo veliko je moralo biti posod iz črne gline, ki je na gosto mešana s peskom. Izmed steklenih predmetov je balzamar običajna najdba, v imovitejšem grobu 7 se je nahajala lepa, danes rekonstruirana kroglasta čaša (fig. 14 c), ki ima v zbirki rimskega stekla v Nar. muzeju že nekaj predhodnic.⁴³ Je od rozardečkastega stekla z belo marmoriranimi rebri na obodu in trakovi na ramah.

⁴¹ To so očitno fragmenti četverokotnega zrcala. Slični se nahajajo tudi v muzejski zbirki najdb z Dunajske ceste, inv. št. 5448, 6788.

⁴² Izraz posebnega nezanimanja je bilo n. pr. tudi mnenje tehničnega vodje polaganja vodovodnih cevi o teh grobovih, češ: »ribniški lonci«.

⁴³ Inv. št. 6415, belo steklo, Ljubljana; 2936, modro steklo, Vini vrh; 2280, rumenkastorjavo steklo, Ljubljana.

Izmed oljenk je treba omeniti posebno ono z znamko PVLLI, ki je v zbirki rimskih svetilk v Nar. muzeju doslej menda prvi primer,⁴⁴ in razklano svetilko od sivkastočrne gline s signaturo L. SEPTIMI na obodu recipijenta,⁴⁵ ki je med tipi signiranih oljenk rimske dobe večja ali manjša redkost; pogostejša postane med sirskeimi svetilkami krščanskega časa.⁴⁶ Ostali primeri so v naših krajih številno zastopani.

Izmed toaletnih potrebščin, najdenih v decembru, zbujata pozornost igla s figuralnim nastavkom in zrcalo, ki je brez držaja. V inventarju rimskih grobišč z Dunajske ceste to sicer nista neznana tipa in je zlasti igel ohranjenih lepa vrsta. Vendar so vse izdelane povsem navadno v obliki obročkasto ali konično izrezanih glav in je torej naša zopet prvi primer figuralno krašene igle. Običajna je na tem mestu gola figura Venere, ki si popravlja lase, kakor jo prikazuje tudi naša (fig. 18 a); v laseh nosi dobro ohranjen in krepko izdelan diadem.⁴⁷ Ogledalo je razbito na dva kosa in nekoliko patinirano. Na zrcalni strani (fig. 19 a) teče vzporedno z obodom zrcala pas dveh linij, med katerima se v neenakih razdaljah vrste utolčeni krogi s točkami v sredi, motiv, ki je jako pogost tako na zrcalih, kot na drugih predmetih (puščice za mazila ga imajo večinoma na pokrovcih). Na reversu (fig. 19 b) je ploskev okrašena z vtisnjenimi kolobarji, kateri teko v določenih razdaljah koncentrično okrog srede diska.⁴⁸ Samo na sebi to zrcalo ne prinaša novih vidikov v naš material, po motivih pripada severnoitalskemu inventarju.

Opisane najdbe so po svojem obsegu največje najdbe zadnjih 3 let in vsebujejo vsaj nekaj kosov, ki segajo nad povprečni nivo običajnih najdenin. Zaradi dokaza, da je z njimi nekropola ob Dunajski cesti ugotovljena onstran proge, ji je prisojati tudi sicer važen pomen. Časovno določilo grobišča mora zaenkrat izostati; grobovi so vsi z žarami, morda je to mig, da gremo višje navzgor. A za natančno ugotovitev bi bilo treba na eni strani sistematične datacije in kronologije po Schmidu izkopanih pokopališč, na drugi pa raziskavanja na terenu progovne sekcije. Tam pa bo to v večji meri odslej nemogoče; spomladi namerava muzejsko vodstvo napraviti nekaj poizkusnih rovdov med ležišči premoga in tiri, seveda v najmanjšem obsegu, ker je vse tamošnje zemljišče že okupirano. Morda se bo dala tedaj ugotoviti vsaj prostorna razsežnost tega doslej najsevernejšega emonskega pokopališča.

Druga skupina rimskih grobov se nahaja na zemljišču drž. tobačne tovarne in v njeni okolici. Tu so bile do pred kratkim nezazidane parcele g. Jemca vir številnih najdb, katerih rezultati se nahajajo v privatni lasti. Tu se je večkrat po vojni ugotovilo grobišče, poslednjikrat lani aprila, ko so našli troje grobov, zloženih iz opeke, na stavbišču sedanje nove hiše g. J.⁴⁹ Po njegovi izjavi se je našla tedaj le vrsta glinastih steklenic bučaste oblike in nekaj loncev. Razen tega so tekom stavbnih del istotam naleteli lani na drug grob, sestavljen iz 6 kamnitih plošč, ki

⁴⁴ PVLLVS na svetilki CIL III. 6008, 48 [14114⁵] iz Hajdine pri Ptuj, zdaj v Gradcu; CIL III. 3216 na svetilki iz Salone. M. Octavius Pullus na nagrobniku CIL III. 3111 z otoka Šolte.

⁴⁵ Daremberg-Saglio, Dictionnaire, Lucerna, 1330. CIL XV. 2, 6520.

⁴⁶ Miltner, Österr. Jahresh. XXIV, 1929, Beibl., 175 fig. 74.

⁴⁷ Prim. Daremberg-Saglio, Acus, 62. Baumeister, Denkmäler, 1005 (Nadeln).

⁴⁸ Motiv točkastega kroga: N. m., inv. št. 6129 (utolčen); 3089 in sl. prebit. Koncentrični krogi (kolobarji): inv. št. 5893. Zelo lep primer z motivom krogov in kolobarjev ter peltinim vzorcem Abramić-Colnago, Österr. Jahresh., XII, 1909, Beibl., 107, Fig. 79.

⁴⁹ Prim. »Slovenec«, 10. maja 1930. (Po avtentičnem tekstu g. Jemca, ki pravi med drugim o teh najdbah: »L. 1922 sem stopil v pokoj in sem utegnil na lastnem vrtu voditi izkopavanja. Uspeh je bil lep. Kopljem torej že osem let in sicer sam. Do sedaj sem izkopal 15 grobov.«) Omenja se tudi sarkofag ter sledovi rimskega zida in vrsta najdenih novcev.

je bil glede najdb bogatejši; v privatno zbirko g. J. je tedaj prišla lesena puščica na ozki nogi (bržkone toaleten predmet), jantarjeva glavica, svetilka, 2 zlata uhana in zlat prstan. Drug tak grob so brez vednosti lastnika izpraznili delavci.

V septembru lanskega leta je na bivšem vrtu $\frac{1}{2}$ m pod nivojem odkopal lastnik, g. J., kamnit zidan obroč (3 m v prem.). Zaradi ugotovitve oblike in smotra je lastnik nadaljeval izkopavanje in izkazalo se je, da sega ta oklep vodnjaka (?) slični zid, ki pa ni nosil nikakšnih sledov ometa, $3\frac{1}{2}$ m globoko. Proti dnu se je pokazala že talna voda, od katere je bil apnenec ves razjeden. Prav na dnu te cisterne, ka-li, je ležal prevrnjen nagrobnik, sestojč iz baze in nastavka, ki sta bila spojena z železnima drogovima, zalitima s svincem. Spomenik je bil 1 m visok. Pod njim je ležal hrastov okvir (1 m²), zelo razjeden, a še dobro ohranjen v grčastih delih. Od vse te najdbe, ki je tu rekapitulirana na podlagi pripovedovanja g. J. muzejskemu uradniku (17. jan. 1931) in o kateri vodstvo muzeja ni bilo obveščeno, je ostal — en sam razbit fragment napisa od nekega zelo kristaliničnega kamna (0.26 m v., 0.22 m š.) z ostankom napisa: DEPV SVRIAI. Pomen tega objekta je ostal nejasen in načrta grobov ni.

V mestu samem so rimski predmeti maloštevilnejši in je med temi leti zabeležiti le razbit kos mejnika(?), najdenega na stavbišču palače Viktorija (28. avg. 1930). W. Schmid, ki je ta komad videl cel, je našel še črke L(ocus) M(onumenti). I(n) F(rontem) P(edes). . . I(n) A(grum) XV. Po Schmidovem odhodu so ta napis razbili in podpisani je dobil na licu mesta le še dva fragmenta s črkama V in P.

Tudi izvenljubljsko ozemlje je glede najdb iz rimske dobe manj številno zastopano; gotovo je, da prihajajo predmeti stalno na svetlo, a to se godi večinoma brez vednosti muzeja. Omeniti imamo le nekaj krajev, ki so prispevali nekaj rimskih predmetov. V Cerovcu pri Št. Jerneju na Dolenjskem so našli 20. avgusta 1929 več stvari iz rimskih grobov, med drugimi dve svetilki znamke FORTIS (defektna) in CRESCES, odlomljeno bronasto provincialno rimsko fibulo, bronast obroček z žebličkom na njem, verjetno nekaj pritrjevalen predmet, ter nečiten novc. Iz Pirošic pri Malenci, v neposredni bližini rimskega kastela, katerega izkopavanje vrši Arheološki seminar univerze, je prejel muzej svinčeno cev rimskega vodovoda, najbrže onega iz Gorjancev. V Žalah (p. Loka pri Žusmu) pa je našel g. Pertinac razen treh poznorimskih novcev, ki so slabo ohranjeni, gemo iz modrega stekla z vgravirano figuro mladeniča, pred katerim se nahaja na tleh rog izobilja; v rokah drži mladenič vejo in kup grozdja(?). Gema je prilepljena na kos nekakšne porcelanske mase in je bila prvotno bržkone v nekem prstanu. Nahaja se v lasti muzeja. V Orešju na Bizeljskem je bil spomladi 1928 akviriran fragment levje figure iz zelo poroznega kamna, nahajal se je že dolgo na dvorišču neke hiše istotam.⁵⁰

3. Srednji vek.

Na področju srednjeveške arheologije je imenovati dve najdbi, ki sta v zadnjih letih prišli na dan in katerih predmeti pripadajo času naselitve Slovencev v Gornji Savski dolini. Prva je iz l. 1929 (16. nov.) z zemljišča kr. dvora Suvobor na Bledu, druga izvira iz Kranja in je bila zabeležna v dneh 24.—25. avg. 1930. Ker smo o blejski spregovorili obširneje že lani,⁵¹ naj omenimo tu le kranjske najdbe.

⁵⁰ Prim. Müllner, Mitth. Centr. Comm. N. F. 1878, XCI.

⁵¹ Glasnik muzej. društva, X, 1929, 58 sl.

Zemljišče, kjer je to pot prišel material na svetlo, se nahaja v lasti tvrdke »Jugobruna« in je na njem sedaj zgradba predilnice. Grobovi (skeletni) so bili odkriti ob priliki izkopa terena za štirioglate opornike in nosilce strehe in se torej ni prekopala celotna ploskev v poštev prihajajočega zemljišča, nego samo v določenih razdaljah postirane točke, kjer stoji danes konstruktivno ogrodje predilnice. Najprej so zadeli delavci na dva groba, ležeča na dveh takih konstruktivnih točkah, o čemer je ravnatelj tovarne, g. ing. Vojo Knop, takoj obvestil Nar. muzej v Ljubljani.⁵²

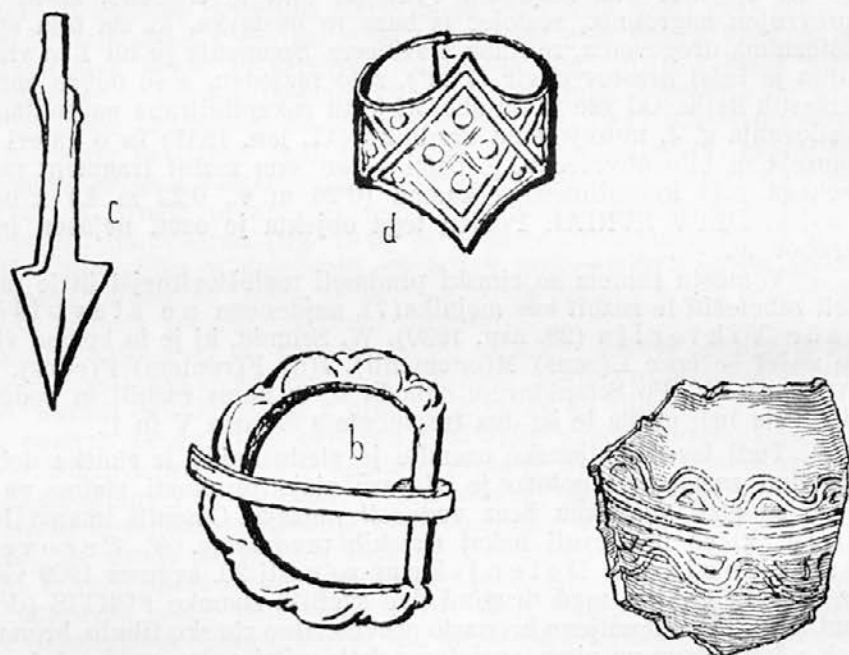

Fig. 22. (Kranj.)

Fig. 21. (Kranj).

V enem izmed grobov so se našli ostanki skeleta 1½ m pod površjem na savskem produ, običajne orientacije proti vzhodu. Poleg skeleta je ležal lonček od slabe, s peskom mešane črne gline, kateri se je pod udarcem krampa sesul do polovice. Izmed drugih predmetov je tu zabeležiti precej razpadel, majhen železen nož (fig. 21 a), bronasto zaponko nekega opasača (fig. 21 b) ter majhno železno ost kopja (fig. 21 c). V drugem grobu, v katerem je ležal okostnjak le 1 m pod gladino v navadnem humusu, se je

⁵² Glej ljubljanske dnevnike z dne 29. in 30. avg. 1930 (Staroslovanski grobovi v Kranju).

pa našel samo dobro ohranjen prstan z vgraviranim linearnim ornamentom v tremolirnem načinu, sestojčim iz rombičnega okraska, v čigar poedinih oddelkih se nahajajo točkasti krogi (fig. 21 d).

V svrhu ugotovitve prostora in nadaljnjih okolnosti ev. grobišča je dal na istem zemljišču Nar. muzej napraviti več poizkusnih izkopov, za katere mu je direktor tovarne, g. ing. Vojo Knop, blagohotno postavil na razpolago delavce. Ti poizkusi, ki so šli mestoma do globine 1-50 m, pa niso prinesli zaželenih uspehov nego so ob tej priliki prišli na površje samo raztreseni deli kosti, nekaj fragmentov keramike (fig. 22)⁵³ ter dobro ohranjen členek prsta, kateri je nekoč nosil bronast prstan in je bil zaradi tega skozi in skozi zeleno oksidiran. Vsled tega so se na tem zemljišču, ki nosi lokalni naziv »Na gorenji Savi«, nadaljnji poizkusi opustili.

V drugem grobu najdeni bronasti prstan sliči docela doslej znanim eksemplarjem z Bleda⁵⁴ in ga je smatrati staroslovenskim. Bronasta, svoje patine popolnoma odrgnjena zaponka z vzlastimi nabrekliinami locnja pa med inventarjem železnih staroslovenskih zaponk iz Kranja in drugih najdišč nima nobene analogije.⁵⁵

Iz drugih področij srednjeveške arheologije ni zaznamovati nobenih rezultatov (omeniti bi bilo morda še poznosrednjeveške najdbe železnega orodja na Kapiteljskem hribu v Novem mestu, ki so pokazale potrebo raziskavanj na onem mestu). V glavnem prehajajo te skupine že v področje drugih strok in bo zato beseda o njih ob drugi priliki.⁵⁶

⁵³ Ornamentalni motivi te keramike so povsod isti: valovnica, kombinirana z vodravnimi linijami, ali sama, podvojena, potrojena itd. Prim. lonček iz Suvobora (Glasnik m. društva X. 1929, 60, fig. 2) ter dva lončka z Bleda, katera navaja Müllner (Argo III. 1894, 116, Taf. X, Fig. 19, 20) in ki sta se medtem očitno izgubila. Tudi pri Schmidu (Bericht Landesm. Rudolfinum 1907, 26, Abb. 2 d, e, f) reproducirane rekonstruirane keramike z identičnimi dekorativnimi motivi danes nikjer ni.

⁵⁴ Argo III, 1894, Taf. X, Fig. 13 (Müllner) je srebrn prstan z Bleda; Bericht Landesm. Rudolf. 1907, 28, Taf. III, 11 (Schmid) ima bronast prstan z istim motivom točkastega kroga ter spojen z zakovicami.

⁵⁵ Prim. Jahrb. d. Zentr. Komm. II. 1904, 233 sl. (Žmavc). Tudi hrvatski staroslovanski inventar te zaponke ne pozna (Vjesnik hrv. arh. društ. VII. 1903/4, 30 sl.). Pač jo nahajamo na Ogrskem (Hampel Ung. Alterth. I. 300 sl., Fig. 755.)

⁵⁶ Na strani 15 (1) sl. obravnavani meč iz Krškega je medtem prešel nakupnim potom v last Narodnega muzeja.

Die Freiherren von Raigersfeld.

Univ. Prof. Arnold Luschin-Ebengreuth.

Résumé. Avtor podaja zgodovino družine baronov Raigersfeld, ki so kmečkega porekla, doma na Rakovici v šmartinski fari pri Kranju. Janez Boštjan Rakovic je v drugi polovici 17. stoletja stopil v službo pri kranjskih deželnihi stanovih, kjer je bil za svoje zasluge povišan v plemiški stan. Njegov najmlajši sin Franc Henrik Jožef (poročen z baronico Mar. Erberg) se je odlikoval v raznih javnih službah, misijah in gospodarskih podjetjih. Zapustil je obširne zapiske (sedaj v ljubljanskem muzejskem arhivu), ki nam nudijo ne le obilo rodbinskega gradiva, marveč tudi mnogo dragocenih prispevkov za domačo zgodovino v obče. Odlično je sodeloval zlasti tudi pri terezijanskih upravnih preosnovah ter kot svetnik ljubljanske gubern. reprezentance. Zapustil je sicer štiri sinove, ki pa so — neoženjeni — umrli brez potomstva.

I.

Einem glänzenden Meteor vergleichbar erhob sich in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts aus einem oberkrainischen Bauernhof das Geschlecht der Edlen, seit 1747 der Freiherren von Raigersfeld. Es blühte durch drei Geschlechtsfolgen und erlosch im ersten Jahrzehnt des 19. Jahrhunderts. Überblicken wir in Kürze seine Geschichte.

In den ersten Tagen des Jahres 1655 wurde »na Rakovci« einem an der Save gelegenen und zum Schlosse Schrottenthurn untertänigen Bauernhof, den Eheleuten Urban Georg Rakovic und Maria ein Sohn geboren, der, am 10. Jänner in der Pfarrkirche Skt. Martin nächst Krainburg getauft, die Namen Johann Sebastian erhielt. Über die ersten Jahre dieses Täuflings ist nichts bekannt, doch war es ein begabter Junge, der wahrscheinlich im Pfarrhof von Skt. Martin, nicht nur Lesen und Schreiben, sondern auch einfaches Rechnen und etwas Sprachen erlernte, die ihm später unentbehrlich waren. Die Wendung in der Lebensbahn des Johann Sebastian, die entschied, daß er nicht Bauer blieb wie sein Vater, sondern den Beamtenberuf ergriff, soll 1669 durch seinen Eintritt bei der Buchhaltung des Landes Krain erfolgt sein. Wahrscheinlich ist jedoch, daß der aufgeweckte Knabe damals in persönliche Dienste des landeschaftlichen Buchhalters Adam Dinzl von Angerburg getreten ist und erst später in die Dienste der Landschaft übernommen wurde, wo man sein Wissen und seine Erfahrung bald so sehr zu schätzen wußte, daß man ihn das lebende Protokoll von Krain nannte. So war nun J. Sebastian zu einem wohlgelittenen Mann von 34 Jahren herangewachsen, als ihm — wie dreißig Jahre zuvor seinem Amtsvorgänger Adam Dinzl — der kaiserliche Adelsbrief zuteil wurde.

Wir wissen nicht, was ihn bestimmte, den alten Familiennamen mit dem neuen »von Raigersfeld« zu vertauschen und können nur mutmaßen, daß mit dem prunkvollen Praedikat »von Adlershoffen« jener kleine Gültbesitz in der Nähe von Krainburg gemeint ist, den ein Rakovic vordem von einem Lukantschitsch von Bischofslack um 800 fl. erkauft hatte.

Nun war es aber für den jungen und noch unverheirateten Beamten an der Zeit, sich um eine passende Lebensgefährtin umzusehen. Sein Auge fiel auf die begüterte Tochter des fürstlich Eggenbergschen Verwalters zu Adelsberg, Johann Ludwig Sorger zu Sorgfeld; am 21. Mai 1690 führte er seine kaum sechzehnjährige Braut Maria Isabella heim in eine glückliche Ehe, die mehr als 37 Jahre währte. Sparsamkeit sowie das Vermögen seiner Frau ermöglichten Hans Sebastian, der in Laibach in angenehmer und geachteter Stellung lebte, 1713 auch den Erwerb der großen Herrschaft Lueg in Innerkrain, die er allerdings dem Grafen Johann Caspar von Cobenzl 1719 um 30.000 fl wieder rückverkaufte; dagegen machte er sich in Laibach selbst nicht ansäßig, da ihm als Buchhalter der Landschaft eine Amtswohnung im Landhause zustand.

Man lebte fromm im Raigersfeldischen Hause, Geistliche, namentlich Kapuziner waren hier oft und gern gesehene Gäste, der älteste Sohn Georg Sigismund trat selbst mit 18 Jahren in diesen Orden und sollte eben als Missionär nach Tibet abgehen, als er 28jährig starb. Seine etwas jüngere Schwester trat unter dem Klostersnamen Maria Maximiliana bei den Clarissinnen zu Bischoflack ein und lebte hier als Äbtissin noch 1760, die übrigen Kinder, soweit sie nicht in der Jugend starben, blieben weltlich. Zwei Schwestern heirateten sehr früh, die eine den Schrankenadvokaten und spätern Landessekretär Franz Sigismund von Utschan, die andere den Freiherrn Wolf Kajetan von Kuschlan, starben aber beide durch Geburten erschöpft vor dem 30. Lebensjahr. Die Sorge für die Fortpflanzung des Geschlechts Raigersfeld lastete auf dem jüngern Sohn, Franz Heinrich Josef, der ganze Stöße von Aufzeichnungen hinterlassen hat, aus welchen wir die wichtigsten Lebensdaten herausuchen wollen.

»Den 6. Juli 1697 abends bald nach zehn Uhr am Isaiätage, so da war ein Samstag im Zeichen des Wassermanns, bin ich Franz Heinrich geboren worden« beginnen diese Aufschreibungen. Der Schulbesuch bei den Jesuiten in Laibach begann im November 1706 und dauerte sechs Jahre; dann begab er sich zum Studium der Philosophie nach Wien, kehrte jedoch wegen des Ausbruches der Pest im Feber 1713 nach Laibach zurück, wo er Privatstunden bei einem Jesuiten nahm. Zum Rechtstudium ging er ein Jahr später zuerst nach Wien und dann nach Löwen, daran schloß sich die für junge Adelige übliche »Länderreise« an, die ihn in Gesellschaft einiger fröhlicher Gefährten durch Belgien und Holland, nach London und Paris und dann 1715 durch Deutschland wieder nach Wien zurückführte. Er traf nun auf einer Wallfahrt seiner Mutter nach Maria Zell und St. Pölten mit dieser dort zusammen. Aus Wien schrieb er seinem Vater zur Standeswahl, »daß er unter dem geist- und weltlichen Stand zu dem letzten, in diesem aber die Feder vor dem Degen zu ergreifen resoliert sei«.

Da übrigens unser junger Student zum »Justiz- und Prozeßwesen« wenig Neigung hatte, so erbat er zugleich die Erlaubnis, in ein holländisches Komptoir einzutreten. Sie wurde ihm allerdings »wegen der Religion« glatt verweigert, ihm aber freigestellt, einen anderen Ort in katholischen Landen zu wählen. Man einigte sich auf Genua, wohin Raigersfeld am 21. September 1717 abreiste und für »Schrift und kaufmännisches Rechnen« bei den Sognori Frassinetti, für kaufmännische Korrespondenz bei Boggiaro et Bensi eintrat. Ein Augenleiden bestimmte ihn, den dortigen Aufenthalt nach einigen Monaten aufzugeben und ihn mit einer Stelle im Handelshaus Orlando zu Fiume zu vertauschen. Hier ergab sich bald die Gelegenheit das Gelernte nützlich zu verwerten. Es wurde die Errichtung einer Tuchfabrick nächst Laibach angeregt, um Militärtuch im Inland zu erzeugen, das man bisher aus Ceneda im Venezianischen

bezogen hatte. Das erforderliche Kapital war durch Zusicherung eines Laibacher Kaufmanns und den jungen Raigersfeld gedeckt, der den Einkauf der Wolle übernahm und zu Foggia im Neapolitanischen durchführte. Die Sache zerschlug sich aber, und die bereits nach Österreich gebrachte Wolle mußte anderwärts verkauft werden. R. kehrte nach Fiume in die Firma Orlando, diesmal jedoch als Teilnehmer, zurück, in welcher Eigenschaft er direkte Handelsverbindungen mit dem Königreich Neapel, 1721, anzuknüpfen versuchte. Inzwischen war die vom Kaiser neubegründete orientalische Handelskompagnie auf die Firma Orlando und ihren unternehmenden Teilnehmer aufmerksam geworden, hatte ihn für sich gewonnen und Raigersfeld übersiedelte 1722 nach Triest, um dort die Schiffsbauangelegenheiten der Gesellschaft zu überwachen; später übernahm er auch die Ausrüstung und Führung jener Handelschiffe, die am 11. Juli des nächsten Jahres unter Kanonendonner von Triest ausliefen, um, von kaiserlichen Kriegsschiffen geleitet, unmittelbare Handelsbeziehungen Österreichs mit Portugal zu eröffnen. Die Abwicklung dieses Unternehmens zog sich aber zwei Jahre hinaus und endete, obwohl Raigersfeld sein Bestes einsetzte, mit einem Bruche, da er sich mit dem Freiherrn von Fleischmann, dem Vertrauensmann der Kompagnie in Triest, überwarf und als Hitzkopf seinen Vertrag kündigte, obwohl dieser noch 17 Jahre Laufzeit hatte. An dem Tage, der die Lösung brachte, kehrte er von Triest nach Laibach zurück.

Hier griff nun jenes, was man gewöhnlich Zufall nennt, entscheidend in sein Leben ein. Franz von Raigersfeld stand in seinem 31. Lebensjahr, war jedoch durch Studien, Reisen und seinen kaufmännischen Beruf schon über zwölf Jahre von Laibach abwesend und der dortigen Jugend fremd geworden. Am dritten Abend nach seiner Rückkehr besuchte er das Theater und erblickte hier die jugendliche Baronin Marianne von Erberg, die einen so tiefen Eindruck auf ihn machte, daß er in ihr seine ihm von Gott bestimmte künftige Frau erkannte und sofort sie zu heiraten entschlossen war, »wenn ihn ihre Familie haben wolle«. Er war bereit, sein früheres bewegtes Leben mit einem ruhigeren in Laibach zu vertauschen und erlangte schon am 24. III. 1725 die Stelle eines Assessors bei den Lands- und Hofrechten der Landschranne von Krain. Inzwischen machte auch seine Brautwerbung erwünschte Fortschritte. Eine Reise nach Wien um sein bei der orientalischen Kompagnie liegendes Kapital zu beheben, führte ihn am Jahresende über Lustthal, den Erbergischen Besitz, wo er zunächst im engsten Familienkreise die Zustimmung der Braut und ihrer Mutter erlangte, der am 19. III. 1726 die feierliche Verlobung und am 10. Juni die Trauung in der Filialkirche der hl. Katharina bei Lustthal folgte. Sechs Tage später zog das junge Paar in das von Raigersfeld erkaufte und ganz neu hergerichtete Stadthaus am Platze in Laibach. Nun kamen einige Jahre glücklicher Ehe, bis der Tod seiner geliebten Mutter das Paar, das den trostlosen Witwer nicht allein lassen wollte, zur Übersiedlung ins Landhaus, Ende 1728, veranlaßte. Mittlerweile war die Verwendbarkeit Raigersfelds in kommerziellen Angelegenheiten schon so bekannt geworden, daß ihm, ohne eigene Bewerbung, der Kaiser auf die Empfehlung des Baron Witmann hin, am 24. Mai 1731 zum »secundus assistens« bei der zu Triest neuerrichteten Intendenza del Commercio ernannte. Damit begannen für ein Dutzend Jahre recht bewegte Zeiten für Raigersfeld, der am 15. Jänner 1732 den Vater verlor und mit Sack und Pack zuerst nach Triest, dann nach Graz und endlich nach Wien übersiedeln mußte. Unter den Hauptaufgaben, die dem zum i. ö. Hofkammerrat ernannten übertragen wurden, gehörte die Obsorge und später der Verkauf der kleinen Flotte, die die Regierung

von der orientalischen Kompagnie hatte übernehmen müssen, dann die Verwertung der Salinengründe zu den 40 Märtyrern in Triest, Straßenfragen, die Neuordnung des i. ö. Mautwesens u. d. m. Auch die Neugestaltung der österreichischen Verwaltung durch die Kaiserin Maria Theresia ließ sich die bewährte Kraft Raigersfelds nicht entgehen. Seine große Tüchtigkeit und die Vielseitigkeit seines Wissens wurden oft genug zu Erhebungen und Amtsreisen ausgenützt; er ließ darum seine Teil-

Marianne Erberg-Raigersfeld im 30. Lebensjahr (1740).

nahme an der dem Grafen Herberstein 1746 aufgetragenen Untersuchung der Wälder im Friaulischen und der Handelsverhältnisse im Küstenlande nicht bloß von Haus aus auf nur sechs Wochen bemessen, sondern auch sonst mit einschränkenden Bedingungen versehen.

Bezeichnend für seinen regen Bildungstrieb ist nicht nur die Tatsache, daß er als Fünfzigjähriger in Wien einen Sprachmeister aufsuchte um Englisch zu lernen, sondern auch, daß er in seinem Tagebuch über die erwähnte Reise nach Friaul nicht nur Münz- und Altertumsfunde, die damals gemacht wurden, verzeichnete, sondern auch den Ursachen nachging, welche die Entvölkerung des ehemals blühenden Aquileja be-

wirkt haben, und die Frage aufwarf, ob man es nicht abermals zu einem wichtigen Handelsort machen könnte.

Bei dem guten Ruf seiner Befähigung und den Beziehungen, in denen Raigersfeld zu den damals in Wien maßgebenden Personen stand, kam es, daß er auch zu den unter Vorsitz des Grafen Haugwitz beginnenden Umgestaltungen der österreichischen Verwaltung herangezogen wurde. Am 3. April 1747 ließ sich Graf Haugwitz bei ihm melden und teilte ihm im Auftrage der Kaiserin mit, daß in Laibach ein als ihre unmittelbare Repraesentanz tätiges Gubernium für Krain, Friaul, Triest und Fiume errichtet werden würde, für das auch Raigersfeld als Rat in Aussicht genommen sei. Er begrüßte diese Mitteilung, die ihm die Rückkehr in seine engere Heimat in angesehener und auskömmlicher Stellung verhieß, mit Freuden, hatte jedoch noch mehrere Wünsche, darunter die Gewährung des Reichsfreiherrnstandes, vorzubringen, von deren Erfüllung er seine Zusage abhängig machte. Da ihm die Kaiserin schon am 14. April eine gnädige Erledigung versprach, und Haugwitz noch am selben Tage nach Kärnten verreisen und um Georgi in Laibach mit Raigersfeld zusammentreffen wollte, so kündigte dieser gleich sein Wiener Quartier, das sich beim »Goldenen Radel« befand, und machte sich, indem er die Auflösung seines Haushalts auf später verschob, sofort reisefertig. Am 19. fuhr er, nur von seinem Bedienten begleitet, mit der Post um 4 Uhr nachmittags von Wien ab und kam mit wenigen und kurzen Unterbrechungen schon am 22. 11 Uhr vormittags in Laibach an, wo er bei seinem Schwiegervater abstieg. Haugwitz dagegen traf erst sechs Tage später aus Klagenfurt kommend ein. Am 29. April wurden die neuernannten Repraesentationsräte einzeln durch Haugwitz beeidet und das Gubernium feierlich eröffnet, dem Raigersfeld nun bis an sein Lebensende angehörte.

Es ist begreiflich, daß Raigersfeld, sobald die Amtsgeschäfte einigermaßen in ihren richtigen Gang gekommen waren, nochmals nach Wien zurückkehren mußte, sowohl um an den maßgebenden Stellen Bericht über seine Wahrnehmungen zu erstatten als auch um seine Übersiedlung mit Frau und Kindern ins Werk zu setzen. In Wien, wo er Mitte September 1747 eingetroffen war, wurden die Übersiedlungsarbeiten mit Eifer aufgenommen; schon am nächsten Tag wird mit dem Fuhrmann Dietrich wegen Beförderung des Hausrats nach Laibach abgeschlossen, am 28. wurden vier von den Kindern in Begleitung eines Bedienten, der Kammerjungfer und des Stubenmädchens mit einem Lohnkutscher vorausgeschickt und die häusliche Verköstigung aufgegeben. Zahlreiche Abschiedsbesuche und Besprechungen mit Haugwitz und anderen Staatsmännern und wohl auch Sorge um den jüngsten Sohn Heinrich, den die Mutter noch an der Brust hatte, schoben die Abreise bis Weihnachten hinaus. Am Stefanitag endlich fuhren sie im eigenen, mit vier Postpferden bespannten Wagen um neun Uhr vorm. von Wien ab und trafen am Neujahrstag glücklich in Laibach ein. In den dreizehn Jahren, die ihm noch beschieden waren — Franz Heinrich Freiherr von Raigersfeld starb im 63. Lebensjahr 1760 am 31. März — hat er als Gubernialrat an der neuen Verwaltung in Krain wacker mitgearbeitet, hat, um nur einiges zu nennen, den in Stein gehauenen Treppelweg zwischen Steinbrück und Littai angelegt, den Glanzkohlenbau bei Sagor gefördert, endlich wurde ihm zu Ehren ein besonders reicher Aufschluß in Idria der Raigersfeldische Gang benannt.

Über sein amtliches Wirken, aber auch über all sein Freud und Leid, das er im Hause erlebte, hat er uns umfängliche Aufzeichnungen hinterlassen, welche später in das Erbergsche Archiv in Lustthal gelangten und nun im Laibacher Museum liegen. Ich muß mich hier auf einige Familiennachrichten beschränken.

Schwer trafen den Freiherrn die häufigen Todesfälle seiner Kinder, zumal jene des zehnjährigen Heinerle, der als Zögling der Wiener Militärpflanzschule starb und, ein halbes Jahr später, der Verlust seines Ältesten, Johann Lothar, der am 18. Oktober 1758 in einem dem schönen Siege bei Hochkirch folgenden Reitergefecht als Rittmeister im Löwensteinschen Regiment mit Wunden bedeckt tapfer kämpfend fiel.

Am tiefsten hat ihn aber das Hinscheiden seiner Frau, der Mutter von 22 Kindern erschüttert, die er am 14. November 1752 kaum 42jährig verlor. Von dem Augenblick an, wo er sie im Theater das erstemal erblickt hatte und durch die ganze Dauer des Ehestandes, verband die Gatten innigste Liebe, und Raigersfeld bezeichnete es als besondere Gnade Gottes, daß er »sein Engele mit Worten und mit meinem Wollen niemals, mit Gedanken oder Werken gar niemals beleidigt habe«. Man begreift wie verlassen er sich nun fühlen mußte, wie er sich auch über den Tod hinaus nach einer Fortsetzung des Verkehrs sehnte, den er durch Briefe aufrecht zu erhalten suchte, die auf das Grab der Verstorbenen gelegt wurden.

Er hinterließ vier Söhne im Alter von 27—16 Jahren, mit denen wohl das freiherrliche Geschlecht in Österreich erlosch. Der älteste, Maximilian, studierte 1747—53 am Theresianum in Wien. Er ergriff die militärische Laufbahn und starb als Major d. R. zu Laibach am 4. I. 1802; der 24jährige Franz Borgias war acht Jahre vorher in den Jesuitenorden getreten, wirkte von 1767—1773 als Professor der Geschichte an der k. k. Theresianischen Ritterakademie, reiste nach Aufhebung des Ordens als säkularisierter Geistlicher mit einem jungen Fürsten Lichnowsky auf deutsche Universitäten und kommt dann als Titulardomherr nach Triest, wird 1783 Domherr zu Laibach, 1795 Generalvikar und stirbt am 16. Juni 1800 als Titularbischof von Biben (Pedenà) zu Laibach. Sehr begabt war der jüngste Bruder Michael, der am Theresianum in Wien Kameralien und Rechte von 1761—1767 studierte. Ein Zeugnis, das ihm Sonnenfels am 27. August 1766 ausstellte, rühmt nicht nur seinen Fleiß, sondern bezeichnet ihn geradezu als besten seiner Schüler. Er trat bei der Regierung von Vorderösterreich ein und erhielt 1769 unter Belassung der 400 fl Gehalt, die er in Freiburg bezogen hatte, die Stelle eines Landrates bei der Landeshauptmannschaft Krain. Er lebte noch 1771, doch ist sein Todesjahr unbekannt.

Mit Johann Lukas erlosch das Freiherren-Geschlecht im Lande; er hatte von 1746—1748 am Theresianum studiert und die diplomatische Laufbahn erwählt. Eine Nachricht von 1796 nennt ihn Sekretär der österreichischen Gesandtschaft am königlich großbritannischen Hofe; später wird er als k. k. Botschaftsrat zu London und Ritter des k. k. Stephanordens erwähnt; sein Todesjahr ist unbekannt.

Nach Witting im Jahrbuch der k. k. österr. heraldischen Gesellschaft Adler, 1894, S. 140, hat Freiherr Johann Lucas von Raigersfeld in England ums Jahr 1780 Elisabeth Steward geheiratet und hinterließ aus dieser Ehe einen Sohn Eduard Freiherrn von Raigersfeld, der sich als kgl. großbritannischer Schiffskapitän am 21. Jänner 1802 mit Maria Hawke aus Gloucester vermählte. Nachkommen aus dieser Ehe sind nicht bekannt.

Nachforschungen des Freiherrn Franz Heinrich von Raigersfeld über die Herkunft seiner bäuerlichen Vorfahren ergaben, daß 1759 noch zwei solche Linien »na Rakovei« und im benachbarten Zabukovje oder Nieder-Buchheim lebten. Ihr erster bekannter Vorfahr, Primus Rakovic, hatte einen Sohn Martin, der 1603 in der Pfarre Szt. Martin bei Krainburg

getauft, über 100 Jahre alt wurde. Es gab auch eine Überlieferung, nach welcher diese Rakovic von wallachischen Adeligen abstammten, die sich über die Unna aus der Türkei nach Österreich geflüchtet hätten. Eine Bojarenfamilie dieses Namens blühte noch im 19. Jahrhundert. Der Sozialistenführer Ferdinand Lassalle wurde bekanntlich im August 1864 durch den Bojaren Janko von Rakowitz im Zweikampf erschossen.

II.

Wenig Nachrichten über die Freiherren von Raigersfeld sind gedruckt, am vollständigsten wohl durch Dr. J. B. Witing im Jahrbuch der k. k. heraldischen Gesellschaft Adler, 1894, S. 139 f. Über den vorübergehenden Besitz der Herrschaft Lueg in Innerkrain durch Sebastian von Raigersfeld bietet einiges S. Rutar in den Mitteilungen des Musealver. für Krain, 1895, S. 97 ff., über den Laibacher Hausbesitz A. Müllner in der Argo, VI, 1898, S. 15, über den Steinkohlenbergbau zu Sagor a. a. O., X, 1903, S. 27.

Das Familienarchiv der Freiherren von Raigersfeld, in welchem uns Freiherr Franz Heinrich eigenhändige Aufzeichnungen sowohl von ihm als auch von seinem Vater hinterlassen hat, kam nach dem Aussterben seines Geschlechtes nach Schloß Lustthal bei Laibach. Einige Akten aus der Zeit seines Vaters kamen jedoch 1847 in den Handel und wurden vom Historischen Verein für Krain käuflich erworben, der diese Stücke in seinen »Mittheilungen« 1847, S. 27 ff. unter Post 18 seiner Jahreserwerbung verzeichnete. 1852 begann dann Dr. Klun mit Veröffentlichungen zur Literatur-Geschichte von Krain aus dem Lustthaler Manuscript und bemerkt dabei »daß in diesem Archiv, falls der Zugang erlaubt wäre, vieles werthvolle für die krainische Literaturgeschichte vorfindig ist«. Der Zutritt blieb jedoch immer erschwert und wurde schließlich ganz gesperrt.

Dies änderte sich nach dem Tode der letzten Freiin von Erberg († 1878), welche den Grafen Johann Ludwig Attems Petzenstein zu Podgora bei Görz geheiratet hatte, weil die fünf an verschiedenen Orten wohnenden Erben die Auflösung der Lustthaler Sammlungen beschlossen hatten und ich durch den Grafen Sigismund Attems-Petzenstein zur Besichtigung der Sammlungen geladen wurde. Über meine Wahrnehmungen habe ich dann in den Mitteilungen der k. k. Zentralkommission für Kunst und historische Denkmale, Neue Folge VII (1881) S. 96—104 berichtet, auf welche ich hiemit verweise. Hier will ich nur bemerken, daß der weitaus wertvollste Teil der Sammlungen, das Archiv, dank der Einsicht des damaligen Landesausschusses und namentlich der Bemühungen des Herren Musealkustos Deschmann für das Landesmuseum am Valvasorplatz erworben wurde und hier auch seine Aufstellung gefunden hat. Unter diesen nun im Nationalmuseum zu suchenden Akten befindet sich nun auch das wertvolle Raigersfeldische Archiv, aus dem ich im nächsten »Glasnik« einiges veröffentlichen werde.

Pisma

Antona Auersperga Karlu Dežmanu.

Dr. Melita Pivec-Stelè.

Résumé. L'auteur publie une série de lettres, adressées par le comte Antoine Auersperg (comme écrivain connu sous le nom d'Anastasius Grün) à Charles Dežman, conservateur du Musée de Ljubljana. Les sujets, dont elles traitent, concernent la lutte politique des Allemands et des Slovènes en Carniole.

Delo grofa Antona Auersperga — pisatelja Anastazija Grūna — je večkrat izdano,¹ tudi njegova korespondenca je precej obdelana.² Vendar je bolj upoštevana korespondenca Grūna-pisatelja, manj ona Auersperga-politika, in večinoma so objavljena pisma iz njegovega dunajskega kroga, a samo nekatera iz našega kroga. Tem zadnjim se zdaj pridružujejo Auerspergova pisma Karlu Dežmanu, ki je tudi bolj obdelan kot naravoslovec kakor kot politik. Naša korespondenca kaže oba s politične strani.

Auerspergova pisma Dežmanu, ki jih tu objavljamo, je prejel Narodni muzej v Ljubljani v prepisu od Dežmanovih sorodnikov, Baaderjev in Baierjev v Gradcu, iz rodbinskega arhiva. Dežmanova pisma Auerspergu, ki se nahajajo, vsaj deloma, v Auerspergovih zapuščini, v lasti graške univerze, so nedostopna, ker jih da univerza, po sklepu akademičnega senata, na razpolago le v svrhu skupnega obdelovanja celotne zapuščinske mase.³

Naša pisma obsegajo leta 1864—1876; serija je bržkone kompletna; kjer je večja vrzel, se Auersperg opravičuje. Njih število znaša 43, z nekaterimi prilogami. Razvrstili smo jih kronološko; v rodbinskem arhivu Baaderjev in Baierjev je ureditev tudi kronološka, toda z nekaterimi izjemami: pismo z 24. IV. 1875 (40) je pred pismom z 31. III. 1875 (39), med obema je pismo z 16. II. 1864 (1), pismo z 11. VI. 1876 (43) je pred pismom 26. IV. 1876 (42). Vzrok te razvrstitve sedanjí lastnici ni znan,

¹ Anastasius Grüns sämtliche Werke in 10 Bänden. Hg. v. Anton Schlossar. Leipzig (1906). — Anastasius Grüns Werke in 6 Teilen hg. ... v. Eduard Castle. Berlin-Leipzig-Wien-Stuttgart, (1909). — Anton Auerspergs (Anastasius Grüns) Politische Reden und Schriften. In Auswahl hg. u. eingeleitet v. Stefan Hock (Schriften des Literarischen Vereins in Wien, V), Wien, 1906, XXXV + 528 + 16.

² Briefe des Grafen Leo Thun u. des Grafen Ant. Auersperg. Mitgeteilt v. Ludw. Aug. Frankl. Wien, Neue Freie Presse, 1889, Nr. 8755/56. — Briefwechsel zwischen Anastasius Grün u. Ludwig August Frankl (1845—1876). Hg. v. Dr. Bruno v. Frankl-Hochwart (Aus dem 19. Jh., Briefe u. Aufzeichnungen, I). Berlin, 1897. — Briefe des Grafen A. A. Auersperg an Otto Freih. v. Apfaltrern aus d. J. 1866. Mitgeteilt v. Ant. Schlossar. Wien, Neue Freie Presse, 1906, Nr. 14.972. — Janko Lokar, Anastasius Grüns Birefe an Prešeren u. Bleiweis. Ljubljana, Carniola I (1908). — Franc Kidrič, Paberki o Vrazu. Maribor, Časopis za zgodovino in narodopisje VII (1910). — Isti, Anastazij Grün in Matevž Ravnika Poženčan. Ljubljana, Veda I (1911). — Dragotin Lončar, Iz politične korespondence dr. Janeza Bleiweisa. Ljubljana, Naši zapiski VI (1909/10).

³ Castle, o. c., I, VIII; moja tozadevna prošnja na senat, z 12. XI. 1926, je ostala brez odgovora.

ker je njen oče uredil arhiv.⁴ Del teh pisem, in sicer 11, je objavil Schlossar, brez dovoljenja in proti volji Dežmanovih sorodnikov;⁴ to so naše številke: 2, 4, 5, 8, 9, 10 (z napačnim datumom 25. III. 1867, pravilno je 15. III. 1867), 11, 15, 16, 16a (telegram), 27, 30. Nekaj podatkov iz Schlossarjevih pisem je že porabil Castle.⁵ Kljub temu bomo tukaj podali celotno serijo.

Korespondenca se nanaša na tri dobe Auerspergovega življenja: kratka doba Auerspergovega političnega delovanja v kranjskem deželnem zboru; daljša doba Auerspergovega političnega delovanja v dunajski gosposki zbornici in administrativnega delovanja v štajerskem deželnem zboru; zadnja doba, ki jo lahko imenujemo dobo intervencij. Komentarja pa potrebujejo pisma prav malo. Auerspergovi politični govori in spisi so objavljeni,⁶ njegov čas v našem narodnem življenju je večkrat obdelan,⁷ njegovi soposlanci, ki jih pogosto omenja, niso neznani.⁸ Zadostujejo torej glavne linije razdobja 1864–1876.

Ob začetku naše korespondence sta oba korespondenta že napravila veliki preobrat v svojem političnem življenju; v tem oziru korespondenca ne kaže več nobenega razvoja. Važna pa je za lokalno zgodovino, ker igra v pismih obeh »vodij nemštva na Kranjskem« politično podrobno delo glavno vlogo. Poleg tega se zrcali jasno Auerspergovo stališče do problemov njegove dobe, in tu se potrjuje Castlejeva sodba,⁹ da Auersperg ni bil velik politik, ker za glavne probleme XIX. stoletja ni imel razumevanja. Če mu je, v narodnostnem vprašanju, v mlajših letih nemštvo bilo posredovalec kulture, ga sedaj istovetno s kulturo, in ima ostre besede za Toman et consortes, Costa et Cie. Doktrinarni liberalizem starega kova, ki ga karakterizira vzdih: Bog daj, da se zmanjša vpliv duhovščine, mu narekuje stališče v konkordatnem, šolskem, zakonskem vprašanju. V tej dobi pa se tudi bije boj med avtonomijo oz. federalizmom in centralizmom oz. dualizmom, ki odloča o obstoju Avstrije — Auersperg pa, ustavoverec, federalizem a limine odklanja in se vedno bolj zagrizeno drži mrtve črke zakona. Tudi o slogu velja Castlejeva sodba:¹⁰ jezik je suh, neužit, ne samo radi časovne oddaljenosti, drugi, njegovi sodobniki, pišejo bolj naravno. Politika je škodovala pisatelju, kakor škoduje znanstveniku.

1.

Euer Wohlgeboren!

Verehrter Freund und Kollege!

Da ich Sie nach dem Schluß der Reichsrathssession, deren letzten Verhandlungen anzuwohnen mich leider ein noch andauerndes Unwohlsein hinderte, schon wieder in Laibach vermuthete, so richte ich diese Zeilen dahin, um Ihnen für Ihr freundliches für mich so schmeichelhaftes Schreiben vom 14 ten d. M., sowie für die gütige Uebersendung der mich weit über meine Verdienste ehrenden Adresse¹¹ meinen verbindlichsten und

⁴ Pismo ge. Ane Baader, z 29. XI. 1926. — A. A. Graf Auerspergs politisches Wirken für das Land Krain. Ungedruckte Briefe an Karl Deschmann. Wien, Neue Freie Presse, 1906, Nr. 15.103.

⁵ o. c. 1, CV, CXII, CXIII, CXV.

⁶ E. Castle, o. c., 6. Teil (Aufsätze u. Reden), 390. St. Hock, o. c. Castle že porabi Hockovo gradivo.

⁷ Dragotin Lončar, Dr. Janez Bleiweis in njegova doba. Ljubljana, Zbornik Slov. Matice XI (1909). — Isti, Politično življenje Slovencev. 2. izd. Ljubljana, 1921. — Ivan Prijatelj, Janko Kersnik, I. Ljubljana, 1910.

⁸ Josef Pfeifer, Die Landtagsabgeordneten des Herzogtums Krain 1861–1901. Laibach, 1902, 76. — Fran Suklje, Iz mojih spominov, I. Ljubljana, 1926, 217. — Slovenski biografski leksikon I–III. — Zanimivo je, primerjati Auerspergove sodbe o soposlancih s Strahlovimi epigrami (Šuklje, o. c., 167–172).

⁹ o. c., 1, CXV.

¹⁰ o. c., 1, CXXXIX.

wärmsten Dank abzustatten. Den hochachtbaren Unterzeichnern der letzteren werde ich unverzüglich meine herzlichen Dankgefühle zum Ausdrucke bringen.

Indem ich mich Ihrem fernerer freundlichen Andenken empfehle und der Hoffnung lebe, im bevorstehenden Landtage mit Ihnen in übereinstimmender Gesinnung zum Wohle unseres lieben Heimatlandes mitwirken zu können, mit dem Ausdrucke ausgezeichnetster Hochachtung und mit den herzlichsten Grüßen, hoffentlich auf baldiges Wiedersehen

Euer Wohlgeboren

aufrichtigst ergebener

Gratz 16./II. 64.

Ant. Auersperg

2.

Verehrter Freund und Kollege!

Unsere sogenannte Gleichberechtigungsfrage in Studien-Angelegenheiten beschäftigt mich auch hier, da deren Erledigung in culturfreundlichem Sinne von dem nachhaltigsten Einflusse auf unsere Jugend und somit auf die Zukunft unseres Landes werden muß. Für den Fall, als ich zur Beantwortung dieser Frage noch einmal in unserem Landtage das Wort ergreifen sollte, muß mir daran gelegen sein, das vorhandene objektive Material thunlichst überblicken zu können. Zu diesem Zwecke wäre es mir sehr erwünscht, von einigen der vorhandenen Lehrbücher, besonders jener welche für die Gegenstände des Bleiweis'schen Antrages¹² bereits existieren, Einsicht nehmen zu dürfen. Sie würden mich sehr zu Danke verbinden, wenn Sie mir nur auf einige Tage und gegen baldigste Rückstellung einige solcher slovenischen Lehrbücher verschaffen und durch Bon. Apfaltrern¹³ — welcher morgen, Mittwoch abermals auf einige Tage hieher kommen will — übersenden wollten.

Indem ich Sie bitte, Ihrer gütigen Zusage gelegenheitlicher Mitteilungen freundlichst eingedenk zu bleiben, verharre ich mit vorzüglicher Hochachtung und herzlichen Grüßen, in Eile

Ihr

aufrichtigst ergebener

Gratz, 30./I. 866.

Ant. Auersperg

3.

Verehrter Freund und Kollege!

Empfangen Sie meinen verbindlichsten und herzlichsten Dank für Ihre beiden Mitteilungen und zugleich die Bitte um gelegentliche Fortsetzung derselben.

Sie haben ganz Recht, daß zur Durchsicht des slovenischen Lehrapparates der Vorabend vor dem parlamentarischen Treffen genügen dürfte; nur bitte ich Sie Einiges von den bezüglichen Schulbüchern für jene Gelegenheit bereit halten zu wollen. Was Sie mir von der neuerlichen Interpellation des H. Svetec¹⁴ schreiben übersteigt wirklich die Grenzen des bisher möglich geglaubten. Das sind die anmuthigen Folgen (zum großen Theile wenigstens) der Mullej'schen¹⁵ Versöhnungs-Theorie.

Unser diplomatischer Freund Wurzbach¹⁶ hat, wenn er nun im Fegefeuer des Sprachen-Ausschusses stundenlange Torturen auszustehen hat, nur für seine eigenen Sünden namentlich dafür zu büßen, daß er für diesen ganz überflüssigen Ausschuß gestimmt hat. Ich fürchte, wenn er auch Anfangs Widerstand geleistet hat, am Ende dürfte er doch wieder schwach werden, wie schon zu wiederholtenmalen. Hoffentlich geht unseren übrigen nicht ganz verlässlichen Kollegen wenigstens in dieser Frage ein Licht auf, dass sie erkennen, wohin wir auf diesen pseudonationalen Wegen steuern würden.

¹¹ Povodom znane Auerspergove definicije liberalizma (v govoru 11. jan. 1864 v gosposki zbornici) je krožila v Ljubljani zahvalna adresa, katere tekst je objavila L(aibacher) Z(eitung) v štev. 13 (18. jan.); podpisali so jo poleg drugih občinski odbori Ljubljane, Postojne, Idrije in Tržiča (LZ 20, 22).

¹² Dež. poslanec dr. Jan. Bleiweis je podal svoj predlog glede slovenskega učnega jezika na seji 13. jan. 1866.

¹³ Dež. poslanec Maria Otto baron Apfaltrern.

¹⁴ Interpelacija dež. poslanca Luke Svetca na seji 13. jan. o jezikovni enakopravnosti v uradih.

¹⁵ Dež. poslanec Alojzij Mulej.

¹⁶ Dež. poslanec dr. Karel baron Wurzbach-Tannenberg.

Indem ich mich in Ihr freundschaftliches Andenken empfehle und Sie mit meinen besten Wünschen begleiße, mit ausgezeichnete Hochachtung und herzlichem Grusse

Ihr

aufrechtig ergebener
Ant. Auersperg.

Gratz, 4. II. 1866.

4.

Geehrter Freund und Kollege!

Empfangen Sie meinen erneuerten herzlichen Dank für Ihre gefälligen Mittheilungen. Ihrem Rufe folgend werde ich morgen Nachts in Laibach eintreffen, um schon bei der Samstagsitzung anwesend zu sein. Apfaltrern, dem ich sogleich Nachricht von dem Inhalte Ihres Schreibens gab, kommt jedenfalls zur Montagssitzung, aber schwerlich zu der am Samstag, da er für diesen Tag schon hier irgend ein schwer rückgängig zu machendes Engagement eingegangen ist. —

Trachten Sie nur, daß auch unsere Gesinnungsgenossen am Montag vollzählig beisammen bleiben und keiner der Getreuen sich durch die Faschingslustbarkeiten vom Kampfplatze weglocken lasse. Wenden Sie, wenn Unschlüssigkeit obwalten sollte, alle Ihre Beredsamkeit an, um die Meinungsgeößen zum Ausharren und Festbleiben zu vermögen. Hoffentlich sind in der so wichtigen Schulreformfrage alle Verständigen und Friedliebenden mit uns, daher auch manche unserer Hn. Kollegen, die in der Verfassungsfrage uns im Stiche ließen, — »des lieben Friedens willen« worin sie sich aber bitter getäuscht haben, wie alles Spätere ihnen satzsam darthut.

Hochachtungsvoll und herzlich grüßend, auf baldiges Wiedersehen

Ihr aufrichtig ergebener
Ant. Auersperg

Gratz 8./II. 66.

4a.

Priložen listek z Dežmanovo roko:

Prebravši govor grofa Antona Auersperga¹⁷ sta slovenski Matici poslala v dar: gosp. A. Kolarič senator mesta Oseka in poslanec na horvaškem saboru 20 gold. in gosp. Andrej Zidarič stolni sudac iz Križevske županije in poslanec na hrovaškem saboru 5 gold. z naslednjimi besedami: »Ker ima plemeniti gospod grof precej obsegajoče pazduhe, naj se slavna Matica potruži prej ko je mogoče toliko šolskih knjig na svitlo spraviti da bi gospod grof mogel prihodnjič tako otvorjen priti v kranjski sabor, kakor da bi imel pod desno pazduho »Giontinija« pod levo pa »Lercherja«.

Nov.¹⁸ 1866 14. März.

5.

Verehrter Freund und Kollege!

Thurn am Hart¹⁹ 26. X. 66.

Ich habe in diesen schönen Herbsttagen immer noch gehofft, Sie würden Ihre freundliche Zusage in Erfüllung bringen und einmal auch unsere Gegend mit Ihrem Besuche erfreuen, bei welcher Gelegenheit Sie mir ein lieber herzlich willkommener Gast gewesen wären. Leider ist diese Hoffnung diesmal nicht in Erfüllung gegangen und ich muß mich mit ihrer Verwirklichung, so Gott will, auf ein nächstes Jahr vertragen. Doch jetzt rufen andere Glocken uns zusammen zum Wiedersehen und des letzteren wegen freue ich mich dieses Rufes. Im Uebrigen wird uns wohl wenig des Erfreulichen, Erquicklichen, Erfolg- und Genußreichen in Aussicht stehen!

Ihre altbewährte Güte und Freundlichkeit ist es, an welche ich mich heute und speziell aus Anlaß der bevorstehenden Landtagssession wende, um mir zur Orientierung über die Dinge, die uns bevorstehen, Ihre freundlichen und sachkundigen Andeutungen zu erbitten. Codelli²⁰ soll, wie die Zeitungen melden, schon von seinem Posten zurückgetreten sein. Ich glaube kaum, dass man für diese letzte Session der ablaufenden Wahlperiode seinen Nachfolger ernennen dürfte; wahrscheinlich wird Freund Wurzbach²¹

¹⁷ Auerspergov govor o slovenskih učnih knjigah na seji 12. II. 1866.

¹⁸ Novice.

¹⁹ Turnska graščina (Šrajbarjev Turn pri Krškem).

²⁰ Dež. glavar Anton baron Codelli-Fahnenfels je rezigniral 14. nov. 1866.

²¹ Wurzbach je bil imenovan za dež. glavarja 15. nov. 1866.

präsidieren und uns Gelegenheit geben, seine Manöverierkunst einigemal zu bewundern. Was hören Sie darüber? Statthalter Baron Bach,²² der mir kürzlich die Ehre seines Besuches erwies, wußte selbst noch nicht definitives mitzuteilen. Ohne Nationalitäts- und Sprachenkampf wird es wohl auch diesmal nicht abgehen und zwar umso weniger als die Herren Slovenen den erwünschten Sukkurs durch die Neuwahlen erhalten haben und davon wohl profitieren werden. Sie sind vielleicht in der Lage mir Interessantes über die neuesten Pläne und Vorgänge im nationalen Lager mitzuteilen. Das im Slovenec veröffentlichte neueste Programm²³ läßt Wunderbares erwarten, noch nie Dagewesenes! Wir sind ja überhaupt in eine Periode des Unerhörten noch nie Erlebten getreten! Was ist, seit wir uns zuletzt gesehen, aus unserem schönen Oesterreich geworden! Die jetzige Situation, so voll Schmach und Jammer, voll Gedanken- und Hoffnungslosigkeit, jedes Aufschwunges und jedes rettenden Anhaltspunktes bar, sie ist in unserer Geschichte noch nicht dagewesen. Bei allem früheren Unglücke und Mißgeschicke war noch jene moralische Kraft nicht gebrochen, die zu neuen Anstrengungen und Arbeiten nicht ohne Hoffnung des Erfolges griff. Woher soll diese sittliche Kraft zu neuem Aufschwunge jetzt kommen? Zersetzt und verhetzt im Innern, gedemüthigt und entkräftet nach außen, finanziell bankrott, ohne staatliches Bewußtsein und ohne Glauben an die Machthaber, sind wir politisch demoralisiert wie noch nie! Ich war lange und mit Vorliebe Optimist bezüglich unserer Zukunft, aber was wir staunend und schauernd jüngst selbst erlebt, drängt mich unwillkürlich in die Reihen der Schwarzseher. Woher auch soll Hilfe kommen bei solchem Wettkampfe geistiger Impotenz und politischer Unzuverlässigkeit und Gewissenlosigkeit? Das Nationalitätsprinzip, anstatt jenes der Bildung und Freiheit in erste Linie gestellt, wird nicht vereinigen und stärken, sondern schwächen und zersprengen. Obschon ich bei diesen Anschauungen wenig Hoffnung auf unser noch so eifriges und redliches Wirken in den Landtagen setzen kann, so gilt es doch eine Pflichterfüllung, welcher sich patriotische Männer trotz aller Aussichtslosigkeit nicht entziehen dürfen. »Fais que tu dois, adviene que pourra!« — — —

Ich glaube auch gelesen zu haben, daß Strahl²⁴ sein Mandat zurückgelegt hat; ist dies richtig und wen wird man an seine Stelle wählen? und ist die Wahl überhaupt schon geschrieben?

In der angenehmen Zuversicht, recht bald mit einigen Zeilen von Ihrer Freundschaft erfreut zu werden, mit aufrichtigster Hochachtung und herzlichem Gruß

Ihr

treu ergebener

Ant. Auersperg

6.

Verehrter Freund und Kollege!

Empfangen Sie vor allem meinen herzlichsten Dank für Ihr ebenso interessantes als liebenswürdiges Schreiben, welches ich noch in Thurn am Hart während der letzten Tage meines Aufenthaltes empfangen habe. —

Durch mein längeres Verweilen auf dem Lande, von wo ich erst Mitte dieser Woche rückgekehrt bin, sind meine hiesigen Geschäfte in einigen Rückstand geraten. Da ich diese noch ordnen und erledigen möchte, bevor ich mich auf längere Zeit von hier entferne, so werde ich zur Eröffnung des Landtages und zu den ersten Sitzungen — in welchen übrigens meines Erachtens noch wenig des Erheblichen vorkommen dürfte — wohl kaum in Laibach erscheinen, sondern wohl erst am nächsten Donnerstag den 22ten daselbst eintreffen können. Da mir nicht bekannt ist, in welcher Weise die durch die Resignation unseres bisherigen Landeshauptmannes angeregte Präsidiumsfrage erledigt ist und an wen ich sonach meine diesbezügliche Anzeige und Entscheidung zu richten hätte, so sind Sie wohl so freundlich und gefällig, diese Mission für mich bei dem eventuellen Präsidium und jenen Herren Kollegen, die nach mir fragen sollten, zu übernehmen. Sollte ich mich jedoch irren und vielleicht schon in diesen wenigen Tagen Wichtiges, wobei meine Anwesenheit von irgend einem Nutzen sein könnte, an die Tagesordnung kommen, so kennen Sie ja mein Pflichtgefühl und sind gewiss überzeugt, daß ich auf einen Wink von Ihnen, um welchen ich für einen solchen Fall Ihre Freundschaft ersuche, nicht säumen würde, mich auf der parlamentarischen Arena rechtzeitig einzufinden. —

²² Namestnik Eduard baron Bach (dec. 1865 — maj 1867).

²³ Slovenec je objavil v štev. 73 (12. sept.) — 81 (10. okt.) serijo različno signiranih člankov pod naslovom: Naš program po vojski.

²⁴ Dež. poslanec Eduard vitez Strahl je rezigniral 30. sept. 1866.

Auch Baron Apfaltrern ist durch die nicht ganz gefahrlose Erkrankung seiner Tochter für die nächsten Tage verhindert die Reise nach Laibach anzutreten. — Wahrscheinlich wird er gleichzeitig mit mir daselbst eintreffen, wenn jene Krankheit nicht eine schlimmere Wendung nimmt, was Gott verhüten möge.

In alter Freundschaft und Hochachtung mit herzlichen Grüßen, auf baldiges Wiedersehen

Ihr

treu ergebener

Gratz, 17. XI. 66.

Ant. Auersperg

7.

Verehrter Freund und Kollege!

Gratz, 25. XII. 66.

Herr von Gutmannsthal²⁵ war so freundlich mir einen Theil der Tagesordnung der Freitagssitzung mitzutheilen, woraus ich die Wichtigkeit der Verhandlungsgegenstände und daraus die Ersprießlichkeit ersah, daß wir uns möglichst vollzählig dazu einfinden mögen. Ich werde daher, so ungelegen mir auch die Reise in dieser Jahreszeit fällt, doch trachten, am Donnerstag dne 27 ten Abends per Eilzug in Laibach einzutreffen und bestelle mir unter Einem meine alte Wohnung. Vielleicht kommt Baron Apfaltrern auch noch mit, wenigstens sprach er mir gestern diese Absicht aus.

Nun habe ich aber eine leise Vorahnung, die mich kaum täuschen wird, nämlich die, dass die Herren Slovenen in der Schlußsitzung, die nicht nur der Schluß der heurigen Session sondern auch der einen ganzen Wahlperiode ist, irgend einen Final-Effekt mit nationalem Feuerwerk und pompösen Abgang des Hauptakteure in Szene setzen dürften, wobei es aber gewiß unsererseits nicht gut und ersprießlich sein wird, unvorbereitet zu erscheinen und den Akt stillschweigend an uns vorübergehen zu lassen. Bedauerlich in dieser Session war es ja überhaupt, daß wir Parteigenossen niemals uns in Vorbesprechungen verständigten, daher eine große Zerfahrenheit, die sich allerdings dießmal nur in Nebenfragen zeigte, erklärbar erscheint. Entschuldigen Sie daher in diesem Sinne meine Bitte, daß es Ihnen gefällig sein wolle, sich wo möglich noch am Donnerstag Abends zwischen 6—8 Uhr (der Eilzug kommt schon vor 6 Uhr an) zu einer Besprechung bei mir einzufinden. Zu meiner individuellen Information und Belehrung genügt mir Ihre hochgeschätzte Person ganz allein; sollten Sie es aber für zweckmässig finden, so würde ich es Ihnen anheimstellen, nach Ihrem Ermessen noch ein paar Freunde und Gesinnungsgenossen zu dem Ideenaustausch einzuladen. Nur glaubte ich sollte es keine zahlreiche Versammlung sein, da in solcher ein schwerfälliger Diskussionsverlauf einzutreten pflegt und namentlich, glaube ich, wären die sogenannten Neutralen leicht zu entbehren. Die von mir angeregte Idee Ihrer Pflege und Verwirklichung nach Befund der Umstände vertrauensvoll überlassend, rechne ich doch mit einiger Zuversicht und erklärlicher Hoffnung auf das hochwillkommene Erscheinen Ihrer verehrten Person.

In alter treuer Gesinnung mit hochachtungsvollen und herzlichen Grüßen, auf baldiges Wiedersehen

Ihr

aufrichtig ergebener

Ant. Auersperg

8.

Verehrter Freund und Kollege!

Gratz 20. I. 867.

Entschuldigen Sie freundlichst, daß ich erst heute für Ihre gütige Mittheilung vom 11 ten d. M. meinen wärmsten Dank abstatte; aber Sie werden es erklärlich finden, daß ich vor Beantwortung Ihres geehrten Schreibens erst noch die Resultate der Abgeordneten-Konferenz in Wien abwarten wollte, zu welcher auch mir eine Einladung zugekommen war, der zu entsprechen ich für meine Pflicht hielt. Nun kann ich es mit vollster Beruhigung aussprechen, daß die dort gefassten Beschlüsse ganz und gar meiner eigenen ursprünglichen Anschauung, die sich mir bei dem ersten Lesen des Jännerpatentes trotz seiner nicht zu verkennenden Lockungen aufgedrängt hatte, entsprechen und daß die bei Pratobevera²⁶ stattgehabte Diskussion — bei welcher sich

²⁵ Dež. poslanec dr. Ludovik vitez Gutmannsthal-Benvenuti.

²⁶ Dr. Adolf baron Pratobevera, od 1861 član poslaniške zbornice, voditelj liberalne ustavoverne stranke, od 1867 član gosposke zbornice.

Männer so verschiedener Meinungsschattierungen doch in der Hauptfrage wie Ein Mann aussprachen — nur den ersten Eindruck des Patenten auf mich und meine daraus hervorgegangene Ansicht bestätigt und gekräftigt hat. Wohin das Ablenken von der schlichten Bahn des Rechtes führt, davon sind uns die Sistierungsmänner selbst ein warnendes Exempel und selbst ihre Versuche einer Remedur führen fort und fort zu neuen Irrthümern und dadurch zu immer bedenklicheren Verwickelungen und Verwirrungen. Aus dem Gesagten werden Sie meine Haltung in der Verfassungsfrage, wenn ich nochmals Mitglied unseres Landtages werde sollte, leicht entnehmen: sollte die nationale Parthei im Bunde mit den Unschlüssigen und Unentschiedenen, wie zu besorgen steht, die Majorität haben, so wird sich meine Aktion freilich nur negativ gestalten können und auf Protest und Enthaltung beschränken müssen.

Sehr geehrt fühle ich mich durch die Auszeichnung, welche mir das Central-Comite angedeihen ließ, indem es mich, wie ich aus den Zeitungen entnehme, als Kandidaten für Laibach in Vorschlag brachte. Ich bitte Sie, den Mitgliedern des Comites bei passender Gelegenheit dafür meinen verbindlichsten und herzlichsten Dank abzustatten. Obwohl ich im Grunde zweifeln darf, daß eine Kommune, welche erst kürzlich um die slovenische Unterrichtssprache petitionierte, in der Mehrheit ihrer Wähler die erforderliche Energie besitzen mag, um ihre Stimmen gegen die Agitation der sogenannten Nationalen und deren Schützlinge zu vereinigen und obwohl ich daher kaum an meine Wahl glaube, so würde ich doch, wenn dieselbe auf mich fiel, das Mandat mit Dank annehmen und es mir zur Ehre rechnen, das Vertrauen meiner Wähler zu bewahren und zu verdienen, und dadurch zugleich eine Pflicht gegen meine Vaterstadt zu erfüllen.

Gerne hätte ich, Ihrer Aufforderung gemäß, für die Wahl von Gesinnungsgenossen persönlich in der Gurkfelder²⁷ Gegend gewirkt; da mir dies aber nicht möglich war, so habe ich im brieflichen Wege das Thunlichste anzubahnen ersucht. Nach mir von dort zugekommenen verlässlichen Mittheilungen soll Dr. Suppan²⁸ volle Aussicht haben von der Stadtgemeinde wiedergewählt zu werden, sein Gegenkandidat soll Herr Kastelliz vom Neustädter²⁹ Kreisgerichte sein. Für die Landgemeinde agitire und kandidiere abermals unser Exkollege Sagor³⁰.

Da ich, wenn nicht unvorhergesehene Hindernisse dazwischentreten, zur Wahl der Abgeordneten des Großgrundbesitzes nach Laibach zu kommen beabsichtige, so vereinige ich damit die angenehme Hoffnung Sie wiederzusehen und mit Ihnen noch Weiteres über »gemeinsame Angelegenheiten« zu besprechen.

Mich Ihrem fernerem freundschaftlichen Andenken empfehlend, mit alter Hochachtung und Anhänglichkeit und mit den herzlichsten Grüßen

Ihr

aufrichtig ergebener

A. Auersperg

9.

Verehrter Freund und Kollege!

Empfangen Sie vor allem meinen verbindlichsten Dank für Ihr letztes freundliches Schreiben und die darin enthaltenen interessanten Mittheilungen. Insoweit diese meine Wenigkeit betreffen, bin ich davon ziemlich überrascht; denn ich hätte nicht gedacht, eine so bedenkliche Persönlichkeit zu sein, daß es für Se. Excellenz dem Herrn Statthalter³¹ der Mühe lohnte, gegen meine von dem Central Comite aufgestellte Kandidatur zu agitieren. Ich bescheide mich übrigens gerne, von dieser um so ernstlicher abzusehen, als es mir, wenn ich meine individuellen Interessen und die in den beiden letzten Sessionen gemachten Erfahrungen zu Rathe ziehe, überhaupt nicht sehr erwünscht sein kann, unserem Landtage auch noch fernerhin als Mitglied anzugehören.

Als Patriot und Landeskind aber bleibe ich von dem aufrichtigsten Streben beseelt, soviel ich vermag mitzuwirken, daß die gemeinschädlichen, weil kulturfeindlichen, Tendenzen unserer sogenannten Nationalen eine thunlichst geringe Vertretung in unserem

²⁷ Krško.

²⁸ Odv. dr. Jožef Suppan.

²⁹ Okr. sodnik Janez Kastelliz, Novo mesto.

³⁰ Jožef Zagore (Sv. Jernej).

³¹ Hock pravi (o. c., XI) z oz. na narodnostne boje: Er legte verletzt u. müde sein Mandat nieder. Iz tega pisma pa je razvidno, da je Auersperg kandidatura sprejel, a vsled nastopa namestnika odstopil.

repräsentativen Landesorgane finden mögen. Und deshalb will ich mich auch persönlich bei den Wahlen der Abgeordneten des Großgrundbesitzes betheiligen und dahin wirken, daß dieser Wahlkörper, in welchem die verfassung-, bildungs- und freiheitsfreundlichen Elemente bisher das Uebergewicht behaupteten, diesen rühmlichen Charakter sich durch seine Repräsentanten auch künftighin bewahre. Unsere Liste kann sich eben erst nach dem Erfolge der Wahlen in den Stadt- und Landgemeinden feststellen lassen, da es jedenfalls ersprießlich sein wird, Gesinnungsgenossen, die dort nicht reußierten, wenn sie auch unserem Wahlkörper nicht angehören, in unserer Kandidatenliste aufzunehmen. Zur vorläufigen Verständigung darüber wird es aber gut sein, daß am Vorabende der Wahl, nämlich Donnerstag den 31 ten eine Vorbesprechung stattfindet, und Sie würden gewiss alle verfassungstreuen Wähler des Großgrundbesitzes sehr verbinden, wenn Sie veranlassen wollten, daß irgend einer der in Laibach domizilirenden Herrn dazu die Veranstaltung treffe und die Einladungen ergehen lasse; vielleicht läßt sich Wurzbach, der dazu zunächst berufen wäre, dazu herbei, oder vielleicht Baron Codelli, obschon ich zweifle, daß dieser die dabei unerläßlichen Schritte und Mühwaltungen auf sich nehmen dürfte. Ihrerseits sind Sie wohl so freundlich, die Sache geeigneten Ortes in Anregung zu bringen. —

Mit dem, wie ich höre, von Ihnen verfaßten Aufruf des Wahlkomites³² bin ich ganz einverstanden und ich wünsche Ihnen Glück zu der gelungenen populären Fassung. Weniger einverstanden aber bin ich mit der zugleich veröffentlichten Kandidatenliste, auf welcher ich Namen sehr zweifelhafter Gattung finde, sogar einige, von denen ich überzeugt bin, daß wir damit nur den Gegnern Auxiliärtruppen anwerben und zuführen. Das sollte denn doch nicht unsere Aufgabe sein.

Baron Apfaltrern und ich beabsichtigen Donnerstags mit dem Eilzuge in Laibach einzutreffen und uns, wenn sie stattfindet, dann sogleich zur Vorbesprechung zu begeben. Sie sind wohl so gütig mir darüber entweder früher hieher, oder an dem betreffenden Tage ins Hotel Mallitsch nähere gefällige Nachricht zukommen zu lassen; meinen Dank statt ich Ihnen dann persönlich ab.

In alter treuer Gesinnung und Anhänglichkeit, mit den herzlichsten Grüßen, auf baldiges Wiedersehen hochachtungsvoll

Ihr

aufrichtigst ergebener

Gratz 26. I. 867.

Ant. Auersperg

10.

Mein lieber und verehrter Freund!

Ich habe Ihr sehr liebes und freundliches Schreiben vom 17 ten d. M. bisher nicht beantwortet, weil ich Sie nach den Andeutungen desselben abwesend von Laibach und auf einer Wahl-Agitationsreise, weiß Gott in welchem Winkel unseres lieben Heimatslandes, begriffen vermuthen mußte. Und auch jetzt laße ich den Brief nur auf gut Glück abgehen, da ich noch immer nicht mit Gewißheit annehmen kann, daß Sie bereits wieder in Laibach eingetroffen sind. Dagegen habe ich den in Ihrem Schreiben Namens des Wahlkomites ausgesprochenen Wunsch nach einer kleinen Subvention zu Wahlzwecken ohne Säumniß erfüllt und schon am nächsten Tage an Herrn Dr. Suppan zu diesem Behufe den Betrag von 100 fl per Post eingesendet. Ich hoffe er hat ihn richtig erhalten und rechtzeitig verwenden können, obschon es mir etwas auffallend ist, daß Apfaltrern, welcher seinen Beitrag an demselben Tage, wie ich, überschiekt hatte, kurz darauf eine Empfangsbestätigung von Dr. Suppan empfing, während ich bis zur Stunde über das Einlangen meines Beitrages keine Nachricht habe. Ich will nicht hoffen, daß er verloren gegangen oder sonst wie abhanden gekommen sei; glücklicherweise habe ich das Post-Aufgabs-Recepisse in Händen, um in solchem Falle sogleich reclamiren zu können.

Meinen besten Dank für die mir übersandten Flugschriften, die ich mit großem Interesse gelesen habe und von welchen ich sogleich die Mehrexemplare an die beiden hiesigen Tageblätter, sowie an Baron Apfaltrern u. s. w. nach Ihrem Wunsche ausgefolgt habe. Telegraf und Tagespost (besonders ausführlich und wiederholt letztere) haben Auszüge und Besprechungen desselben gebracht. In dem deutschen Hefte habe ich an sehr vielen Stellen Strahls Styl und Darstellungsweise zu erkennen geglaubt; ebenso

³² Volilni oklic nemškega centralnega komiteja je bil prečitan na glavnem zborovanju 18. jan. 1867 (LZ. 16).

fand ich meinen lieben Freund Deschmann sehr bald in dem slowenischen Hefte wieder. Möchten beide Schriften nur auch so günstig wirken, als sie wirklich sachgemäß und trefflich geschrieben sind, das eine zunächst für gebildete Kreise, das andere in sehr glücklicher populärer Form auf das allgemeinere Volksverständnis berechnet. Wäre letzteres nur in seiner natürlichen Schlichtheit und Tüchtigkeit unverfälscht geblieben, aber man hat es durch allerlei weltlichen und geistlichen Hocuspocus so korrumpiert und geblendet, daß es nicht so bald wieder in das naturgemäße Geleise zurückzubringen sein wird. Meine Hoffnungen auf den Ausfall der neuen Wahlen sind sehr geringe und es bestätigt diese meine Besorgnis nicht nur das, was Sie mir in Ihrem Schreiben andeuteten, sondern auch die direkten Nachrichten, die ich aus Unterkrain erhalte, wo der Klerus dem Volke vorspiegelt, die Auflösung des letzten Landtages sei nur deshalb erfolgt, weil die Majorität zu volksfreundlich, zu sehr, im Widerspruche mit der Regierung, auf das Beste des Volkes bedacht gewesen sei. O sancta Simplicitas! muß man den Gläubigen zurufen. — Aber steht es mit der politischen Bildung und Charakterfestigkeit des Großgrundbesitzes in seiner Mehrzahl etwa besser? Wo standen denn die »Verfassungstreuen« dieses Landtages am Vorabende desselben, als der Belcredische³³ »Außerordentliche« noch in Perspektive stand? Und flugs auf den ersten Hauch des Beustschen³⁴ Luftstromes hatten sich sämtliche Windfahnen gedreht, die ich selbst noch wenige Tage vorher unisono (ein paar ehrenwerte Ausnahmen abgerechnet) zum Preise des Belcredischen Verfassungsbruches ächzen gehört. Wenn Sie schon nicht umhin können auf Ihrer Wahlliste nach dem Matadore der Kratzfüßler und Schweifwedler Wurzbach (Karl) zu greifen, da muß es um unsere Sache schon schlimm, sehr schlimm stehen! Das brächte ich nicht mehr über mich, diesem Menschen meine Stimme zu geben; da gälte mir noch der ehrliche Brolich³⁵ für einen Hochgewinn gegen jenen. — Doch ich brech ab und stimme Ihnen darin bei, daß die Fäulnis unseres Staatswesens uns überall und in all seinen Organen zu Tage tritt und darum auch von der Unterstützung durch die Regierungskreise diesmal um so weniger zu erwarten ist, als diese schon längst im Volke diskreditiert sind und sich durch die plötzliche Manteldrehung nicht rehabilitieren, sondern nur noch mehr diskreditieren können. Das haben die Klerikalen vor den Beamten voraus, daß sie sich in ihrem lichtscheuen Streben consequent bleiben und nicht auf Kommando Front ändern. —

Noch habe ich Ihnen meinen herzlichsten Dank zu sagen, daß Sie der perfiden Interpretation, welche die Nationalen meinen am Schluß des vorletzten Landtages gesprochen Worten³⁶ geben wollten, bei dem letzten Adressballe³⁷ so entschieden und ganz in meinem Sinne entgegengetreten sind. Vergelts Gott! Ich habe mich an dem stenografischen Babel der letzten Landtagsberichte trefflich erbaut. Wäre die Sache nicht so traurig, man müßte von Herzen über die köstlichen Spässe lachen. Gott bessers!

Mit den herzlichsten Grüßen aufrichtiger Freundschaft und Hochachtung

Ihr

treu ergebener

Gratz 25. III. 867.

A. Auersperg.

11.

Mein sehr verehrter Freund!

Ihre freundliche und inhaltsschwere Zuschrift vom 13.ten d. M. ist mir über Wien (welches ich nach der wegen Nichtbeschlußfähigkeit verunglückten Sitzung des Herrenhauses wieder verlassen habe, um meinen hiesigen dringenden Geschäften nachzugehen) so eben, also etwas verspätet zugekommen. Aus in den mir gleichzeitig zugekommenen Journalen (Tagespost und Laibacher-Zeitung) lese ich bereits die sehr verständlich gehaltene Adresse³⁸ an Beust, von welcher Sie mir einen Abdruck in Aussicht stellten. Selbstverständlich werde ich mit Vergnügen und Eifer bemüht sein (wenn es nicht

³³ Rihard grof Beleredi, ministrski predsednik 1865—1867. Njegov »izredni državni zbor« je bil sklican za 25. febr.

³⁴ Friderik Ferdinand baron Beust, min. predsednik febr. 1867 do nov. 1871.

³⁵ Drž. sodni svetnik Janez Brolich.

³⁶ »Omnia mea mecum porto« iz govora o slov. učnih knjigah na seji 12. febr. 1866.

³⁷ Debata o adresi na seji 28. febr. 1867.

³⁸ Protest proti županu dr. Costi (z datumom 10. okt.), katerega je podpisalo 13 obč. svetnikov itd., je objavila LZ kot »Eingesendet« v štev. 237 (15. okt.). V štev. 239 (17. okt.) je natisnjena zaupnica dr. Costi, z datumom 27. sept. (s 400 podpisi, med temi 250 hišnih posestnikov).

schon zu spät sein sollte) in Wien im Geiste der Adresse und Ihrer Aufforderung einzuwirken, denn Sie haben es ganz richtig ausgesprochen, daß mein Herz und Sinn in voller Innigkeit trotz alledem meinem Heimatlande und seinem Aufblühen in fortschreitender Bildung, Gesittung und manneswürdiger Freiheit zugewandt geblieben ist. Ich will nur kurze Zeit noch hier verweilen um meine hiesigen Geschäfte abzuthun und dann, wenn die größeren wichtigen Aufgaben an das Herrenhaus herantreten um so gewisser in Wien nicht zu fehlen. Jeden Tag bin ich des Winkes von dort gewärtig, daß es Zeit sei, wieder einzurücken. Was nun die von Ihnen besprochene Angelegenheit betrifft, so habe ich nur auf die Einsicht und den staatsmännischen Blick Beusts einige Hoffnung. Seine Umgebung jedoch ist kleinlich, engherzig und ohne politischen Fernblick. Ueber Costas Suspendirung³⁹ soll namentlich Taaffe⁴⁰ sich geäußert haben, der Vorgang der Landeschefs resp. der Landes Regierung gegen Jenen sei zwar vollkommen korrekt und durch die vorliegenden Tatsachen gerechtfertigt, aber ihm doch fatal und bedenklich, weil er (resp. das Ministerium) die Stimmen des Herrn Toman⁴¹ & Consorten im Abgeordneten Hause dadurch einbüßen könnte! — Doch dies bleibe unter uns. Uebrigens wollen Sie versichert sein, daß ich soweit meine Kraft und mein Wirkungskreis reicht, gewiss den Wünschen und Bedürfnissen der vaterstädtischen Intelligenz und Kultur-Elemente, welche in Ihrem Schreiben so wahren und warmen Ausdruck fanden, thunlichst fördernd nachzukommen bemüht sein werde.

Von Herzen freuen werde ich mich und der Stadt Laibach aufrichtigst Glück wünschen, wenn es Ihnen gelänge, bei Ihren Mitbürgern und Kollegen eine Manifestation gegen das Konkordat, dieses mittelalterliche Schandmal im 19ten Jahrhundert, zu Stande zu bringen. Wollten Sie in dieser Richtung eine Petition an den Reichsrath einbringen, so wäre ich gerne bereit, dieselbe auch im Herrenhause zu überreichen; es würde dieß meinem politischen Gewissen zur Genugthuung, aber auch dem Hause in der öffentlichen Meinung nicht zur Unehre gereichen, nachdem man ihm die seltsame Auszeichnung erwiesen, einige Konkordats- und reaktionsfreundliche Adressen an dasselbe zu richten. Wenn die Sache, ohne daß etwas darüber früher in die Oeffentlichkeit gelangte, durchgeführt werden könnte, so wäre die Ueberraschung dann um so größer und wirkungsvoller.

Sollten Sie Anlaß zu einer Rückantwort an diese eiligen Zeilen, die Ihnen nur meine herzlichste Bereitwilligkeit versichern sollten, finden, so bitte ich Ihre Mittheilungen vorläufig noch hieher zu richten, da dafür gesorgt ist, daß auch im Falle meiner Abwesenheit allfällige Einläufe mir verlässlich übermittelt werden.

Mit der alten treuen Gesinnung aufrichtigster Freundschaft und ausgezeichnete Hochachtung, mit herzlichem Gruße

Ihr

ganz ergebener

Ant. Auersperg

Thurn am Hart. 16./X. 867.
Adresse: Post Gurkfeld.

12.

Verehrter Freund!

Ihr freundliches Schreiben vom 15ten d. M. ist mir nebst dem Einspruche an Beust soeben von Wien zugekommen. Damit keine weitere Zeitverspöterung stattfinde, sende ich die Adresse unter Einem direkte per Post an den Minister, begleitet von einigen die fragliche Angelegenheit nachdrücklich befürwortenden Zeilen. Ich selbst denke in kommender Woche nach Wien abzugehen und den mündlichen Kommentar zu Ihrem Proteste nachzutragen. In aller Eile theile ich Ihnen diesen Sachverhalt mit, damit Sie über die Wege Ihres Einschreitens beruhigt sein mögen.

Wurzbach⁴² bewährt sich neuerdings als der, wofür ich ihn immer gehalten habe und was mit Lettern niederzuschreiben ich Anstand nehme, da mir selbst meine Dinte für den treffenden Ausdruck zu sauber erscheint.

Mit den herzlichsten Grüßen, in alter Freundschaft und Hochachtung

Ihr

aufrichtigst ergebener

Ant. Auersperg

Thurn am Hart 18. Okt. 867.

³⁹ Župan dr. Etbin Henrik Costa je bil odstavljen 25. sept. 1867.

⁴⁰ Eduard grof Taaffe, od marca 1867 notranji minister v kabinetu Beust.

⁴¹ Drž. in dež. poslanec odv. dr. Lovro Toman.

⁴² Wurzbach je bil imenovan 4. apr. 1867 za dež. glavarja.

13.

Verehrter Freund!

Thurn am Hart 19./X. 867.

Recht herzlich bedaure ich, daß meine zufällige Abwesenheit von Wien Ihnen Anlaß zu einiger Beunruhigung gegeben hat. Wie sie mittlerweile aus meinem gestrigen Schreiben, welches sich mit Ihrem vorgestrigen gekreuzt hat, ersehen haben werden, hatte ich bereits bei dessen Eintreffen genau im Sinne Ihrer Absichten gehandelt und die Adresse per Post an Baron Beust abgeben lassen. Zu Ihrer vollständigen Beruhigung und Sicherheit lege ich das diesfällige Aufgabs-Recepsisse bei.

Ende nächster Woche, wenn nicht früher, denke ich selber nach Wien zu gehen. Wo immer ich aber sein möge, zählen Sie in jedem vorkommenden Falle, wo ich nützen kann, auf meine vollste Bereitwilligkeit.

Hochachtungsvoll und herzlich grüßend

Ihr

aufrichtig ergebener

A. Auersperg.

14.

Verehrter Freund!

Wien, 30/X. 67.

In der heutigen Sitzung haben Fürst Jablonowski⁴³ und Prof. Arndt⁴⁴ uns mit einigen Stößen Petitionen um Aufrechthaltung des Konkordats u. s. w. heimgesucht. Letzterer brachte namentlich eine Fluth solcher Schriftstücke aus Krain (darunter 200 Unterschriften aus Laibach, was freilich nicht viel ist, aber auch aus dem sonst ziemlich radicalen Stein⁴⁵ u. s. f.). Sie können sich denken, wie angenehm ich durch »Heimatsklänge« solcher Art berührt wurde. Es ist höchste Zeit, dass auch von liberaler Seite in unserem lieben Heimatlande in jenen großen, die Zukunft und Ehre unseres Volkes so nahe berührenden Fragen irgend etwas geschehe und ein Lebenszeichen erfolge. Wenn Sie auch nicht eine Manifestation der Gemeinde als solcher bei der überwiegend national-klerikalen Majorität des Gemeinderathes erzielen können, so würde doch eine Petition einer ansehnlichen Anzahl achtungswerther Einwohner ihren Zweck nicht verfehlen und ein gesundes wirkungsreiches Gegengewicht gegen die erschlichenen Adressen der Dunkelmänner bieten. Was Sie mir in dieser Richtung übersenden, werde ich mit Vergnügen in unserem Hause übergeben, überzeugt, daß derlei Kundgebungen auf die Verhandlung selbst von gutem, die klerikalen Einflüsterungen neutralisierenden Einflusse sein müßten. Aber eilen Sie thunlichst mit den Einsendungen! Sehr schön wäre es, wenn ich schon in der nächsten Sitzung, die kaum vor Montag den 4ten November stattfinden dürfte, mit einem solchen Aktenstücke versehen vor das Haus treten könnte. Selbst unserem Präsidenten⁴⁶ wäre dies willkommen, wie ich aus seinem eigenen Munde erfuhr. Aber erwähnen Sie letztere Aeußerung nur gegen sehr verlässliche Freunde und gehen Sie in der Sache (wie von Ihrem bewährten Takte ja vorauszusehen ist) mit Um- und Vorsicht, aber dadurch auch mit desto größeren Sicherheit zu Werke. —

Mich in Ihr freundschaftliches Andenken empfehlend, mit aufrichtiger Hochachtung und herzlichen Grüßen, in aller Eile

Ihr

treu ergebener

A. Auersperg.

Meine Adresse hier: Kärntnerstraße Nr. 20

14 a.

Priložen telegram:

Monat November von Wien

Datum 4.

Herrn Museal Kustos Deschauer(!)

Laibach

Haben Sie mein Schreiben vom 30. Oktober erhalten? Wann kann ich Antwort hoffen.

Auersperg.

⁴³ Karel knez Jablonowski, od 1861 dosmrtni član gosposke zbornice.

⁴⁴ Ludwig Arndts, vitez Arnesberg, od 1867 dosmrtni član gosposke zbornice.

⁴⁵ Kamnik.

⁴⁶ Karel Vilh. knez Auersperg, predsednik gosposke zbornice 1867/68.

Lieber und verehrter Freund!

Wien, 15. Novbr 567.

Verzeihen Sie einem hier so vielfach Beschäftigten, wenn er erst heute — an dem sitzungsfreien Leopolditag — dazu kommen konnte, Ihr liebes Schreiben vom 6ten d. M. zu beantworten und Ihnen sowohl dafür, als für die prächtige Petition⁴⁷ und Ihre diesbezüglichen Bemühungen aufs Herzlichste zu danken. Während wir jeden Tag sehr lange und bewegte Ausschusssitzungen haben, wird unsere nächste Plenarsitzung erst kommenden Dienstag stattfinden, bei welcher Gelegenheit ich die Ehre und Freude haben werde, die Manifestation meiner verehrlichen Landsleute und Gesinnungsgenossen (nebst 5 ähnlichen aus Steiermark) auf den Tisch des Hauses zu legen. Wie schade, daß es bei dem Einfluße der Klerisei unmöglich scheint, ähnliche Petitionen auch vom flachen Lande in Krain zu erhalten, wozu die Bevölkerung, wie ich sie kenne, gewiß bereitwillig wäre, wenn sie einerseits über die wahre Bedeutung der Frage verständlich aufgeklärt werden könnte und wenn sie andererseits nicht von pfäffischen Einflüsterungen irregeführt würde. Gott besser's!

Nach dem bisherigen Gange unserer Kommissions-Sitzungen habe ich begründete Hoffnung, daß unser Haus in den vorliegenden wichtigen Verfassungs- und konfessionellen Fragen in Wesenheit von den Principien des Abgeordnetenhauses sich nicht trennen werde.

Mit Freuden und Stolz habe ich auf Ihrer Petition die Namen so vieler wackeren Ehrenmänner gefunden, darunter auch unseren Kromer,⁴⁸ den Sie mir herzlichst grüßen mögen, dann auch Codelli, meinen Vetter Josef⁴⁹ u. s. w. Aber auch Strahl ist, wenn ich richtig las, trotz der Pression seines Präsidenten darunter. Herrn Brohlich können wir entbehren, Herr von Wurzbach aber wäre ein unsauberer Kleks auf diesem Dokumente gewesen. Aber charakteristisch für diese Leute und für die Gesinnungskloake, in welcher sie ihr Lebenselement finden, sind all die Vorwände, mit denen sie sich jeder Manifestation zu entziehen pflegen, wo es gilt, Farbe zu bekennen. Und Curtius spricht von seinem »politischen Muth«!

Die Aufsätze⁵⁰ in der Laibacher und Triester Zeitung, auf welche Ihr Brief hindeutet, sind mir zugekommen und mit Vergnügen von mir gelesen worden. Unsere Nationalen hier scheinen auch bereits ihre Dissidenten zu haben; so seit einiger Zeit Svetec und Kern. Die Bubenwirtschaft eines Toman und insbesondere Costa's wird auch den verständigeren Kommilitonen allmählich zum Ekel. Ad vocem Costa und im Vertrauen gesagt: ich habe bezüglich der von mir an Minister Beust eingesandten Protestschrift dieser Tage mit Taaffe (dem sie als in sein Ressort gehörig vom Reichskanzler abgetreten wurde) gesprochen und die Erklärung und Versicherung erhalten, daß dieses Schriftstück der Regierung sehr willkommen, daß von der Restitution des abgesetzten resp. suspendirten Bürgermeisters keine Rede und das beste Auskunftsmittel darin zu finden sei, vorläufig das getroffene Provisorium und den gegenwärtigen (zufriedenstellenden?) Status quo aufrecht zu erhalten bis zum Eintritt der neuen Wahl. Mit Beust, der dieser Tage durch die Verhandlungen im Abgeordneten Hause ganz in Anspruch genommen war, spreche ich bei nächster Gelegenheit noch besonders, wahrscheinlich schon morgen, wenn er in unsere Ausschusssitzung kommt.

Da ich die heutigen freien Stunden auch noch für meine sonstige, rückständige Korrespondenz benützen muß, so entschuldigen Sie wohl freundlichst die Kürze dieser Mittheilung. —

Mich in Ihr ferneres freundschaftliches Andenken empfehlend in alter treuer Gesinnung und Anhänglichkeit hochachtungsvoll

Ihr

aufrichtiger Freund

A. Auersperg.

⁴⁷ Peticiónja proti konkordatu je natisnjena LZ štev. 256 (7. nov.): Petition an das Herrenhaus (z datumom 1. nov. in 550 podpisi). Začela je krožiti 3. nov., kot protiakcija proti peticiónji 38 občin za konkordat (LZ, 254).

⁴⁸ Dv. svetnik Franc Kromer.

⁴⁹ Jožef Maria grof Auersperg.

⁵⁰ Novice so prinesle v štev. 43 (23. okt.) dopis: Iz Ljubljane, ki očita drž. poslanecem dr. Klunu, Lipoldu in Svetcu odcepitev pri glasovanju 17. okt. V štev. 44 (30. okt.) brani Svetec v »Odpriem pismu« sebe in svoje kolege. LZ, štev. 259 (11. nov.) hvali postopanje Svetca in njegovih kolegov. — Ker je takrat živelo več Kernov, se samo na tej podlagi ne da ugotoviti, kateri Kern je mišljen.

16.

Mein verehrter Freund!

Gewiss werde ich nicht irre gehen, wenn ich in Ihnen einen der ersten Anreger jenes für mich so schmeichelhaften Zustimmungsschreibens⁵¹ vermuthe, womit eine so große Anzahl hochachtbarer Männer aus meiner theuren Geburtsstadt mich jüngst beehrt hat. Wie dem auch sei und wem immer ich die nächste Anregung zu der mir dadurch gewordenen Auszeichnung zu danken habe, sicherlich werde ich keinen Fehlweg einschlagen und keine Fehlbitte wagen, wenn ich mich an Sie meinen alterproben Freund und Gesinnungsgenossen, mit dem Ersuchen wende, gegenüber den zahlreichen Unterfertignern jenes bedeutungsvollen Dokumentes der gütige Dolmetsch meines wärmsten und innigsten Dankgefühles werden zu wollen.

Nur dringende Geschäfte und wiederholter Aufenthaltswechsel konnten die Abstattung dieser großen Dankesschuld bis zum heutigen Tage verzögern, ihre ganze Herzlichkeit und Wärme aber nicht schmälern. Die Mahnung an eine so angenehme Pflichterfüllung wird aber in dem Augenblicke um so unwiderstehlicher in welchem ich, wenn auch nur für wenige Stunden mich wieder auf dem lieben Heimatboden bewege und mich den verehrten Männern, welche mir so freundlich ihre Sympathien zugewendet haben, auch räumlich näher gerückt fühle. Möchte dieses ehrende Vertrauen und Wohlwollen meiner Heimatgenossen auch meiner Zukunft erhalten bleiben und mir selber vergönnt sein, im Kreise meines bescheidenen Wirkens mich als desselben nicht unwürdig zu erweisen!

Mit dem erneuerten Ausdrucke der aufrichtigsten Hochachtung und freundschaftlichen Anhänglichkeit, verehrter Freund,

Ihr

treu ergebener

Thurn am Hart d. 7 ten April 868.

Ant. Auersperg

16 a.

Priloženo na posebnem listku:

Antwort auf das Telegramm, welches an Graf Anton Auersperg infolge seiner ausgezeichneten Rede die er im Herrenhause in der Concordatsdebatte am 20. März 1868 gehalten entsendet wurde:

Graf Anton Auersperg Herrenhausmitglied Wien.

Im Auftrage der hiesigen Gesinnungsgenossen sendet Ihnen begeisterte Zustimmung zu Ihrer unvergleichlichen Rede

Laibach 22/3 868.

Carl Deschmann

Priložen telegram:⁵²

März 1868 Wien 22

Herrn Carl Deschmann, Laibach

Meinen wärmsten Dank Ihnen und den andern Gesinnungsgenossen in der lieben Heimath für die freundliche Anerkennung einer Pflichttreuen darum selbstverständlichen Haltung. Herzlichen Gruß von Ihrem alten Freunde

Anton Auersperg.

17.

Mein lieber und verehrter Freund!

Ihr freundliches und für mich so werthvolles Schreiben ist mir erst heute nach meiner Rückkehr von Gratz, wohin mich dringende Familiengeschäfte auf 48 Stunden gerufen hatten, hier zugekommen. Diesen Umstand habe Ich Ihnen, um nicht allzulange den Verdacht der Lauheit oder Saumseligkeit auf mir ruhen zu lassen, bereits diesen Morgen im telegraphischen Wege angezeigt.

Herzlich gerne würde ich Ihrer, für mich so schmeichelhaften Aufforderung, mich zu dem bevorstehenden Wahlakte in Laibach einzufinden, nachkommen, wenn es nur irgend thunlich und mit meinen hiesigen Pflichten zu vereinbaren wäre. Es wäre zugleich der mir willkommenste und schönste Anlaß, das mir als Ehrenbürger Laibachs

⁵¹ Zahvalno adreso (s 500 podpisi) za Auerspergov govor proti konkordatu (»das gedruckte Canossa«) 20. marca so poslali dr. Klunu, ki jo je tudi podpisal in 31. marca Auerspergu predal (LZ, 84).

⁵² Objavljen LZ, 68 (23. marca).

zustehende Wählerrecht praktisch auszuüben, indem ich dieses zu Gunsten einer so guten und gerechten Sache, im wahren Dienste der Kultur und Humanität zur Geltung zu bringen vermöchte. Aber der übermorgige Donnerstag (14. Mai) wird nicht nur in Laibach, sondern wahrscheinlich auch hier ein entscheidender Tag sein, denn es dürfte an demselben das interkonfessionelle Gesetz im Herrenhause zur Berathung gelangen, da die morgige Sitzung wohl ganz mit dem Wuchergesetz ausgefüllt sein wird. Der Sieg in der Ehe- und Schulgesetzfrage hat aber, wie das schon zu gehen pflegt, einige unserer Gesinnungsgenossen gar zu zuversichtlich gemacht, so daß sie nicht immer in der wünschenswerthen Anzahl in den Sitzungen erscheinen und die Entscheidung — obwohl im Principe nicht mehr viel zu diskutieren bleibt — bei der Abstimmung vielleicht von ein paar Stimmen abhängig sein wird. Wenn nun den Manövern unserer Gegner und einem boshaften Zufalle es glücken sollte, die Majorität von wenigen Stimmen zu erlangen, wie würde man es uns verübeln und welche Vorwürfe müßten wir uns selbst machen, durch unser Fernbleiben zu einem so beklagenswerten Resultate mittelbar beigetragen zu haben. Sie sehen wohl selbst, mein hochgeehrter Freund, daß es unter diesen Umständen weder mir, noch meinem Vetter Josef leicht möglich ist, im Momente der Entscheidung einen Kampfplatz zu verlassen, auf welchen wir gerade in diesem Augenblicke durch Beruf und Pflicht gestellt sind.

Mit der Bitte diese flüchtigen Zeilen freundlichst zu entschuldigen und mich Ihnen und den verehrten Gesinnungsgenossen in der Heimath in wohlwollende Erinnerung empfehlend, hochachtungsvoll mit den herzlichsten Grüßen

Ihr

aufrichtig ergebener Freund

Ant. Auersperg

Wien 12. Mai 868.

18.

Mein hochverehrter Freund!

Wien 17. Mai 868.

Ein warmes und freudiges Glückauf Ihnen und allen Gesinnungsgenossen in der lieben Vaterstadt zu dem glänzenden Wahlsiege über die Helden und Führer einer unser Kulturleben mit neuem Einbruch bedrohenden Barbarei. Die Bevölkerung Laibachs hat lange genug gelitten unter der Herrschaft einer Coalition von ehr- und eigensüchtigen Intriguanten und Finsterlingen, um es nicht erklärbar zu finden, daß die besten Elemente sich endlich wieder auftraffen und ermannen, um zu dem glücklichen Gegenschlage auszuholen. Aber nun heißt es, ja nicht wieder lau und allzu zuversichtlich werden, sondern das Gewonnene energisch festzuhalten und durch Umsicht und Ausdauer fruchtbar zu machen! An Gegenbestrebungen wird es freilich auch jetzt nicht fehlen, aber sie werden an dem hochgehaltenen Schilde der Bildung und Freiheit, an weiser Consequenz und Ausdauer gewiß ohnmächtig abprallen. Drum nochmals mein bestes Glückauf!

Ihnen aber insbesondere und persönlich, mein verehrter Freund, sage ich meinen herzlichsten und verbindlichsten Dank sowohl für das Telegramm, als auch für den ausführlichen Brief vom 14 ten, womit Sie mich über den Ausgang und die Episoden des Wahlkampfes zu unterrichten so freundlich waren. Ich war tagesüber am 14 ten in fortwährender Aufregung und nicht ohne Besorgnis, bis ich abends beim Nachhausekommen durch Ihr Telegramm die gute Nachricht erhielt. Dieses gab mir wieder die volle Beruhigung auch bezüglich des Gewissenskonfliktes zwischen einer gleichzeitig hier und dort mir zgedachten Plichterfüllung. Und doch war es unter den Ihnen in meinem letzten Schreiben angegebenen Umständen nicht möglich, den hiesigen Kampfplatz zu verlassen. Und so hat auch diese Erfüllung einer pflichtmäßigen Obliegenheit ihre guten Früchte getragen, denn auch hier war der Ausgang ein günstiger.

Mit herzlichem Gruße in alter Anhänglichkeit und Hochachtung

Ihr

aufrichtig ergebener Freund

Anton Auersperg

Mein Cousin Josef A. theilt meine freudigen Gefühle und Glückwünsche.

19.

Mein verehrter Freund!

Dornau⁵³, 24/V. 868.

Ihr freundliches nach Wien adressirtes Schreiben vom 20 ten d. M. ist mir hieher nachgesendet worden, wo ich mich während einiger sitzungsfreien Tage zum Besuche der Meinigen befinde, bis mich eine telegraphische Einberufung wieder nach Wien

⁵³ Dornava pri Ptuj.

zurück zitiert. Dieß kann zwar täglich, aber auch vielleicht erst nach Pfingsten der Fall sein. Wäre ich in Wien anwesend, so hätte ich nicht gesäumt, Ihrem an mich gerichteten Wunsche durch Einsendung einiger Programme etc. von dort bestehenden politischen Vereinen unverzüglich nachzukommen und mit Vergnügen werde ich, wenn dorthin wieder rückgekehrt — falls es damit nicht sehr pressiren sollte — der Verwirklichung Ihres diesfälligen Verlangens bestens eingedenk sein. Hier aber in unserer ländlichen Abgeschiedenheit steht mir ähnliches Material leider nicht zu Gebote.

Dies Alles wollte ich unter Wiederholung der Versicherung meiner herzlichsten Bereitwilligkeit, Ihnen sogleich nach Empfang Ihres geehrten Schreibens hiemit in aller Eile mittheilen, damit Sie, falls Ihnen an der alsbaldigen unverzügten Erlangung jener aktenmäßigen Behelfe sehr gelegen sein sollte, die Zwischenzeit nicht ganz unbenützt lassen und vorläufig vielleicht auch auf anderem Wege sich das Gewünschte zu verschaffen noch früher, als ich es vermag, Anlaß und Gelegenheit nehmen mögen.

Mit Ihrem und der Gesinnungsgenossen beabsichtigten Unternehmen⁵⁴ an und für sich, kann ich nur — wie ich kaum erst zu versichern brauche — aus vollster Ueberzeugung einverstanden sein und ich wünsche demselben den besten und nachhaltigsten Erfolg.

Mich Ihrer freundschaftlichen Erinnerung angelegentlich empfehlend, mit den hochachtungsvollsten und herzlichsten Grüßen, in sichtlicher Eile

Ihr

aufrichtigst ergebener Freund

Ant. Auersperg.

20.

Verehrter Freund!

Dornau 1. Juni 868.

Ihr freundliches Schreiben vom 30 ten ist mir gestern zugekommen und ich beeile mich, Ihnen nicht nur dessen Empfang zu bestätigen, sondern zugleich die Versicherung beizufügen, daß ich die Aufgabe unserer gesinnungsgenossenschaftlichen Deputation, so viel in meinem Kraft- und Wirkungsbereiche liegt, bereitwilligst fördern werde. Ich verweile zwar in diesem Augenblicke noch hier, werde aber in den nächsten Tagen wieder nach Wien zurückkehren müssen und dort wahrscheinlich noch unsere gleichgesinnten Landsleute treffen, denen ich mich in solchen Falle herzlich gerne zur Verfügung stelle. Für alle Fälle aber schreibe ich unter Einem an meinen Vetter Josef Auersperg, der zwar auch für einige Tage von Wien abwesend war, sich aber jetzt schon wieder daselbst eingefunden haben dürfte, und ersuche ihn, auch seinerseits durch thatkräftige Mitwirkung und allfälligen Beitritt die Zwecke jener Mission⁵⁵ zu unterstützen.

Hochachtungsvoll und herzlich grüßend

Ihr

aufrichtig ergebener Freund

Ant. Auersperg.

21.

Mein hochverehrter Freund!

Ihr liebenswürdiges Schreiben vom 21 ten d. M. — für welches ich Ihnen meinen herzlichsten Dank abstatte — hat mich nicht mehr in Thurn am Hart getroffen und ist mir hieher, wo ich meiner Pflicht als Landtagsabgeordneter nachzukommen habe, nachgesendet worden. Mittlerweile hatte ich bereits unsern gemeinsamen Freund und Gesinnungsgenossen Baron Apfaltrern ersucht und ermächtigt, meinen Beitritt zum »Constitutionellen Verein« zu erklären und die diesfällige, sowie die Zahlung des Abonnements für das »Tageblatt«⁵⁶ einstweilen für mich zu berichtigen, über allfällige Mehrleistungen aber, zu denen ich nach Maßgabe meiner Kräfte gerne bereit wäre, sich mit Ihnen ins Einvernehmen zu setzen und darnach vorzugehen. Wie ich nun aus einem mir so eben von Apfaltrern zugekommenen Schreiben ersehe, hatte er die Freundlichkeit gehabt, diese Angelegenheit bereits nach Wunsch zu ordnen und es bleibt mir vor der Hand nur der herzliche Wunsch übrig, dass das einer so guten Sache gewidmete

⁵⁴ Ustanovitev društva »Constitutioneller Verein«.

⁵⁵ Konstitucionalno društvo je imelo ustanovni občni zbor 7. julija (LZ, 154).

⁵⁶ L(aibacher) T(agblatt) je začel izhajati 14. avg.

Unternehmen meiner freiheitlichen Gesinnungsgenossen wachse, gedeihe und erstarke und reichliche Früchte bringen möge. Was ich aus der Ferne zu dessen Förderung mitwirken kann, daran soll es meinerseits gewiss nicht fehlen.

Sie erwähnen am Schluß Ihres geehrten Schreibens der Stadt Gurkfeld »die doch stets treu zu uns hielt« und ihrer augenblicklichen Apathie gegenüber der Pränumerations-Einladung zum »Tageblatte«. Jene Bezeichnung fängt nun fast auch schon an, einer traditionellen Vergangenheit anzugehören; denn auch in Gurkfeld besteht neuester Zeit ein Agitationsnest für nationale Wühlerei, ganz geeignet, hie und da ein nicht ganz bibelfest-konstitutionelles Gewissen zu verwirren. Die Rote ist zwar klein, aber rührig, wie allerorten. Sie finden in dem Schmäh- und Lügenartikel,⁵⁷ welchen jüngst der »Triglav« gegen mich losließ, unverkennbare Symptome, daß es auch demnächst auf einen Sturm gegen die gegenwärtige Gemeinde-Repräsentanz abgesehen sei, wobei die genannte »liberale Minorität« derselben ins Feuer geführt werden soll. Wenn man aber die sogenannten Liberalen (id est: Nationalen) dieser Minorität von Angesicht zu Angesicht zu kennen die Ehre hat, so... muß man eben doppelt dankbar der germanischen Bildung und Umgangssprache sein, die einem verbietet, die Sache mit dem rechten Worte zu bezeichnen. Das falsifizierte Materiale zu jenem Artikel hat offenbar ein geistiger Hadernsammler im Gurkfelder Kehricht zusammengelesen, die Appretur zum Zeitungspapier hat es aber wohl erst in Laibach durch die Firma Costa & Comp. erhalten. — Daß es unter diesen Umständen für den sonst sehr wackeren Paulin⁵⁸ seine Schwierigkeiten hat, im Interesse Ihres Unternehmens, so wie er gerne wollte, auf die dortige Bürgerschaft Einfluß zu nehmen, ist Ihnen wohl einleuchtend; doch bin ich überzeugt daß er in diesem Sinne wirken wird so viel er vermag. Die nationale Meute hat er ohnedies dadurch auf den Fersen, daß er unmittelbar nachdem ihm von einem allzudienstfertigen Freunde jener Artikel mitgeteilt worden war, unsere Spitalpfündner ins Gemeindeamt vorladen und dort detaillirt ihre Aussagen zu Protokoll nehmen ließ, wonach alle in erwähnten Artikel vorgebrachten Anschuldigungen auf gänzlicher Unwahrheit und Entstellung beruhen.

Das Bewusstsein, dass Sie für Recht und Gerechtigkeit, für Bildung und Freiheit kämpfen, stärke und stähle Sie und die Gesinnungsgenossen im bevorstehenden Landtagskampfe gegen die modernen Türken!

Hochachtungsvoll und herzlich grüßend

Ihr

treu ergebener Freund

Gratz 25/VIII. 68.

Ant. Auersperg.

22.

Mein hochverehrter Freund!

Nicht leicht hätte mir eine größere Freude bereitet werden können, als jene die ich beim Wiederanblicke Ihrer mir so bekannten Schriftzüge empfunden, welche mir zugleich ein so werthvoller Beweis sind, dass Sie mir noch immer ein mir so schätzbares freundliches Andenken bewahrt haben.

Mit Vergnügen werde ich bei erster sich darbietender Gelegenheit Ihrem Wunsche nachkommen und in der Angelegenheit der dortigen Konzepts Praktikanten meine Befürwortung bei dem Herrn Minister des Innern⁵⁹ einlegen; möchte meine Verwendung von gutem Erfolge begleitet sein! Wie Sie selbst andeuten, bietet aber nur der persönliche und mündliche Verkehr einige Aussicht auf eine erfolgsversprechende Verwendung in derlei Fragen; ein schriftliches Fürwort würde mit anderen einlaufenden Akten gleichfalls ad acta wandern. Zu einer persönlichen Berührung mit dem maßgebenden Herrn Minister wird mir aber erst nach Neujahr — hoffentlich nicht zu spät für jene Sache — Gelegenheit gegeben werden, weil ich aus Gesundheitsrücksichten nach einer langen und hartnäckigen Krankheit die Reise nach Wien nicht früher antreten sollte, bis ich meine

⁵⁷ Triglav je priobčil v štev. 35 (15. avg.) članek, signiran V—: Graf Anton Auersperg's Liberalismus und die Gurkfelder Gemeinde (1. del se peča s hiralnico, 2. z brodom). LT je odgovoril v štev. 5 (20. avg.) z nesigniranim člankom: Warum persönlich?, ki pa ne prinaša ničesar stvarnega, se obrača samo proti osebnim napadom kot takim.

⁵⁸ Avgust Pavlin, oskrbnik Auerspergovega imetja in posestnik hiše v Leskovcu, štev. 30, pri Krškem, ok. 1868 3 leta občinski svetovalec pod županom Grosom. (Obvestilo občine krške.)

Gesundheit dazu nicht vollkommen gekräftigt fühle, was bisher noch nicht ganz der Fall ist, in einigen Wochen aber mit Gottes Hülfe wohl eintreten dürfte.

Mit großer Aufmerksamkeit und gleichem Interesse verfolge ich die Leistungen und Erfolge des »Tageblattes«. Das Blatt ist wirklich vortrefflich gehalten und es ist nur zu wünschen, daß ihm auch fernerhin sich auf gleicher Höhe zu behaupten gelinge. Erlauben Sie, daß ich bei diesem Anlaße neuerdings Ihre Gefälligkeit in Anspruch nehme und Sie bitte, die Erneuerung meines Abonnements für das ganze Jahr 1869 gütigst zu besorgen. Ich schließe zu diesem Behufe nebst der bisherigen Adressschleife den entsprechenden Pränumerationsbetrag mit 9 fl. bei.

Wie herzlich gerne würde ich mich Ihrer freundlichen Einladung gemäß, persönlich an dem Feste betheiligen, welches der konstitutionelle Verein zur Jahresfeier der Verfassungsgesetze so zeitgemäß und taktvoll veranstaltet.⁶⁰ Aber der noch immer etwas leidende Körper, wie gesagt, legt dem Sehnsuchtsfluge des Herzens lähmende Fesseln an. Jedenfalls werde ich am Tage jener schönen Festfeier im Geiste mit meinen besten Wünschen und innigsten Antheil bei Ihnen sein, dem Vereine zu seinem erfolgreichen Streben ein herzliches »Glück auf«, seinen Mitgliedern aber, meinen verehrten Gesinnungsgenossen, ein treugemeintes: »Harret aus und haltet fest!« im Geiste zuzurufen, denn auszuhalten gilt es im noch nicht geschlossenen Kampfe und festzuhalten das bisher Erreichte! Ihnen aber, der Sie der unermüdliche Wecker jener einst noch Schlummernden waren und an den edlen Erfolgen des Vereines so hervorragenden Antheil haben, Ihnen mein verehrter Freund klinge aus der Ferne noch ein spezielles »Glück auf« an das patriotische Herz!

So eben war Baron Apfaltrern bei mir, welcher mir seine Grüße an Sie und die Bitte aufträgt, dass es Ihnen gefällig sein wolle, unter Einem auch für ihn das Abonnement auf das »Tageblatt« pro 869 zu besorgen, zu welchem Zwecke auch sein Pränumerationsbetrag per 9 fl. demnach im Ganzen 18 fl. beifolgen.

Mich Ihrer ferneren freundschaftlichen Erinnerung empfehlend, mit den herzlichsten Grüßen aufrichtiger Hochachtung und unwandelbarer Gesinnung

Ihr

treu ergebener Freund

Ant. Auersperg.

Graz 19./XII. 68.

Wärmsten Dank für die Glückwünsche zum Jahreswechsel und die innigste Erwidderung derselben für Ihr ungestörtes und verdientes Glück und Wohlbefinden!

23.

Mein verehrter Freund!

Graz 8/II. 69.

Meinen wärmsten und herzlichsten Dank für alles Liebe, freundliche und Auszeichnende, das Sie mir bei jeder Gelegenheit erwiesen und erweisen und somit auch für die Mittheilungen, welche Sie in Ihrem geehrten Schreiben vom 5ten d. M. an mich richten. Ich gehe sogleich in medias res, nämlich zur Beantwortung Ihrer Aufforderung bezüglich des Baues der Eisenbahnstrecke Laibach—Villach.

Sie können und mögen überzeugt sein, daß ich, soviel in meinen Kräften liegt, gewiß mit allem Eifer dahin wirken werde, daß die Concessionsfrage in Ihrem Sinne d. i. im Sinne aller verfassungsfreundlichen Liberalen Krain's und somit auch mittelbar im wohlverstandenen Interesse des Reiches seine endgültige Erledigung finden möge. Ich würdige in vollem Umfange die Wichtigkeit und Nachhaltigkeit einer richtigen Lösung dieser Aufgabe nicht nur für die gewerblichen und kommerziellen Interessen unseres engeren Heimatlandes, sondern vor allem für dessen politische Entwicklung und für die Stellung und Einflußnahme unserer Parthei zu derselben. Darum werde ich, soweit mein Wirken reicht, auch darnach handeln. Einen ersten Schritt dazu habe ich bereits vor meiner Abreise von Wien gethan und meine Unterredung mit dem Handelsminister⁶¹ schien mir die besten Aussichten in unserem Sinne zu eröffnen. Der hinkende Bote kam freilich hintennach, aber leider erst dieser Tage, als ich mich bereits in Graz befand. Nicht nur aus Ihrem Briefe, sondern schon früher aus anderen Mittheilungen erfuhr ich nämlich, dass Herr von Beust und auch Dr. Schindler⁶² — dessen Einfluß nicht zu unter-

⁵⁹ Notranji minister dr. Karel baron Giskra.

⁶⁰ Slovesnost konstitucionalnega društva za obletnico ustave se je vršila 20. dec. (L T, 108).

⁶¹ Minister za trgovino dr. Ignac. baron Plener.

⁶² Dr. Aleks. Jul. pl. Schindler, 1861—1870 liberalni dunajski poslanec.

schätzen ist — dem Dr. Toman ins Garn gelaufen sind. Dagegen nun wird vornehmlich einzuwirken sein und ich hoffe, bei meiner in Kürze erfolgenden Rückkehr nach Wien mit meinen Bemühungen in solcher Richtung noch nicht zu spät zu kommen. Daß ich nichts versäumen werde, was sich unsererseits dagegen thun lässt, können Sie wohl glauben. Möge es mir gelingen, die maßgebenden Persönlichkeiten über die wahre Sachlage aufzuklären, damit sie sich nicht zu einem Fehlgange verlocken lassen, der für das allgemeine Interesse von Folgen sein kann, welche sie selbst — wenn es zu spät ist — zwar tief zu beklagen, aber nicht mehr abzuwenden vermöchten.

Mich Ihrem ferneren freundschaftlichen Andenken empfehlend und mit der Bitte diese meine ganz vertrauliche Eröffnung als solche zu behandeln, mit den herzlichsten Grüßen aufrichtigster Freundschaft und Hochachtung, in Eile

Ihr

treu ergebener
Ant. Auerperg

24.

Mein lieber und verehrter Freund!

Da ich die ernstliche Absicht habe — wenn es nur irgend möglich ist — zu den bevorstehenden Gemeinderathswahlen in Laibach mich einzufinden und auch meine Wahlstimme abzugeben, so erbitte ich mir von Ihrer bewährten Freundschaft einigen Rath und Beistand. Zwar werde ich, da ich wieder in Kürze wieder nach Wien soll, mit meiner Zeit etwas ins Gedränge kommen, zwar wird es vielleicht auch auf eine Stimme mehr oder weniger nicht ankommen, da die Herren Slovenen ihre Absicht seltener Enthaltensamkeit verlauten ließen; allein letztere scheint ein nicht mehr ganz neues Einschläferungsmittel für die Gegner werden zu sollen und in ersterer Beziehung hoffe ich noch immer, mir die erforderliche kurze Zeit erobern zu können, um einmal und gerade in einem so entscheidenden Momente meine Ehrenbürgerpflicht zu erfüllen.

Wenn ich recht berichtet bin und das Wahlgesetz gut inne habe, so dürfte ich als Ehrenbürger dem 1ten Wahlkörper angehören und mit diesem am 12ten März mein Wahlrecht auszuüben haben. Ich bitte Sie, mir darüber volle Gewißheit zu geben und auch für den Fall, daß auf Vorweisung des bezüglichen Wahl-Certifikates sehr genau geachtet werden sollte, mir letzteres zu verschaffen und dessen Uebersendung oder seinerzeitige Einhändigung gefälligst zu veranlassen. Auch würde ich hieran die weitere Bitte knüpfen, daß mir auch eine verlässliche Liste jener Namen, welche nach den Wünschen unserer Gesinnungsgenossen aus der Wahl hervorgehen sollten, übermittelt werden möge.

Nun habe ich noch ein Anliegen, welches ich eben nur Ihrer ehrenhaften und feinführenden Individualität im engsten freundschaftlichen Vertrauen ans Herz legen möchte. Ich bin wahrlich nicht so unbescheiden zu glauben, daß mein gesinnungstreues Erscheinen zu den Laibacher Wahlen irgend eine besondere Verdienstlichkeit oder gar die öffentliche Aufmerksamkeit für sich in Anspruch nehmen könnte. Aus einem Wiener-Blatte aber ersehe ich, daß meine — weiß Gott, durch wen? — bekanntgewordene Absicht von den Gesinnungsgenossen gut aufgenommen worden ist, und unser gemeinsamer Freund Apfaltrern sagt mir, daß dieselben meine Anwesenheit in Laibach durch irgend einen freundlichen Akt auszuzeichnen beabsichtigen. Es ist möglich (und ich hoffe sogar darauf), daß dies bisher noch Niemanden einfiel und daß ich mich sonach gegen etwas sträube, das gar nicht existirt. Doch ich nannte Ihnen meine Quellen und so fürchte ich auch nicht von Ihnen mißverstanden zu werden. Nun bitte ich Sie aber recht dringend und inständig, mein verehrter Freund, alles Aehnliche und Ungewöhnliche, kurz alles was irgend einen demonstrativ-öffentlichen Anschein hätte, freundlichst von mir abzuwenden. Ich werde die gütige Gesinnung und das mich ehrende Wohlwollen unserer Parteigenossen gewiß jederzeit aus tiefstem Herzensgrunde mit dankbarem und gehobenem Gefühle zu schätzen und zu verstehen wissen; aber ein öffentlicher Akt ihrer Freundlichkeit und Güte würde unserer Sache und mir selbst nicht förderlich sein und sicherlich Gegendemonstrationen unserer Gegner provozieren, die gewiß nicht auf dem Felde des guten Geschmacks und der feinen Sitte sich bewegen dürften. Ich glaube, es wird unsrer guten Sache, sowie meiner Individualität, gewiß zuträglicher sein, wenn es mir gegönnt wird, die wenigen Stunden meines Dortseins — und ich komme ja nur zu einer einfachen Pflichterfüllung — im traulichen Verkehre und Meinungsaustausch mit einigen Freunden und Mitstreibern zuzubringen und mich in camera caritatis ihres langentbehrten, lieben

Umgangs zu erfreuen. Und auf Sie, mein hochverehrter langjähriger Freund und Gönner, zähle und hoffe ich hiebei vor allem.

Mich in Ihr freundschaftliches Wohlwollen empfehlend, in unwandelbarer Hochachtung und Anhänglichkeit, herzlich grüßend

Ihr
treu ergebener

Gratz 26/II. 69.

Ant. Auersperg

25.

Mein theurer und verehrter Freund!

Mein bis vor Kurzem noch feststehender Entschluß, mich an den Laibacher Gemeinderathswahlen im Sinne unserer Gesinnungsgenossen zu betheiligen, befindet sich in diesem Augenblicke in dem fatalen Konflikte meiner hier und dort zu erfüllenden Pflichten. Säße ich in Gratz, so wäre ich, abgesehen von der größeren Nähe, auch noch frei in Ausführung jener Absicht, was ich aber hier in Wien leider nicht bin. Ich bin nämlich hier Mitglied zweier vielbeschäftigter Ausschüsse, wovon der eine gerade in diesem Augenblicke sehr in Anspruch genommen ist, nämlich der Budget-Ausschuß, welcher, von dem Ministerium zum möglichst schleunigen Abschlusse seiner umfangreichen Beratungen und Arbeiten gedrängt, seine Mitglieder Tag für Tag unausgesetzt in Anspruch nimmt. Wenn ich mir andererseits Ihre Versicherung gegenwärtig halte, daß der Wahlsieg unserer Partheigenossen nicht zu bezweifeln sei, daß es daher auf eine Stimme mehr oder weniger nicht ankommen könne, so beruhige ich mich einigermaßen bei der Schwierigkeit, ich möchte fast sagen Unmöglichkeit, in diesem Augenblicke meinen hiesigen Posten zu verlassen. Mein Vetter Josef, der durch keinen Ausschluß festgehalten wird, reist morgen zu den Wahlen nach Laibach ab und wird Ihnen die geschilderte Sachlage bestätigen. Mit schwerem Herzen füge ich mich der Notwendigkeit, die mich hier zurückhält und mich der nahen Gelegenheit beraubt, nach geraumer Zeit und unter günstigeren Verhältnissen meine dortigen Freunde und Meinungspartner wieder einmal recht herzlich zu begrüßen und zu beglückwünschen. Sie alle entschuldigen wohl freundlich und gütig mein diesmaliges Ausbleiben von dem Kampfplatze, dessen Loose hoffentlich für uns gesichert sind.

In aller Eile mich in Ihre wohlwollende Erinnerung empfehlend, mit den herzlichsten Grüßen und dem wärmsten Glück auf! hochachtungsvoll

Ihr
treu ergebener Freund

Wien 10/III. 69.

Ant. Auersperg

26.

Mein theurer und verehrter Freund!

Meinen herzlichen Glückwunsch zu dem Wahlsiege unserer Gesinnungsgenossen! Sie haben das lang bestrittene Gebiet durch Einmüthigkeit, Arbeit und Ausdauer wieder gewonnen; durch dieselben Bürgertugenden, werden Sie es auch bewahren, beschützen und fruchtbringend machen. Möge Ihnen insbesondere das Letztere im vollen Maße gelingen! Der täglich sichtbarer werdende Segen der Kultur, deren Pflege nun Ihren Händen anvertraut ist, wird das beste Bollwerk gegen das Eindringen roher Gegner bilden. Obschon es auf ein paar Stimmen mehr oder weniger, wie ich im Voraus wußte, diesmal nicht ankam, so thut es mir doch im Herzen leid, in diesem schönen Augenblicke des Erfolges nicht in den Reihen meiner heimatlichen Gesinnungsgenossen gestanden zu sein und jene schönste Pflicht erfüllt zu haben, welche mir die Ehre, Ihr Mitbürger zu sein, auferlegt.

Mein Cousin Josef A. wird Ihnen bestätigt haben, was mein leider zu spät in Ihre Hände gelangter Brief Ihnen bereits meldete, daß ich in diesem Augenblicke mich von Wien föhlich nicht entfernen konnte, ohne mich hier dem gegründeten Vorwurfe wegen Pflichtversümmnis auszusetzen. Aus seiner Mittheilung aber erfuhr ich auch, welche ehrenvolle Aufmerksamkeit und Auszeichnung mir der konstitutionelle Verein zugedacht hatte, indem er mich durch Sie, hochverehrter Freund, und die Herren Doktoren Pfefferer und Suppantich bei meiner Ankunft begrüßen lassen wollte.⁶³

⁶³ Dr. Ant. J. Pfefferer in dr. Franc J. Suppantich.

Ich bitte Sie meinen innigsten Dank aus tiefgerührten Herzen zu empfangen und der freundliche Dollmetsch desselben an den verehrten Verein und die genannten Herren gefälligst sein zu wollen. Es ist der Ehre zu viel! Domine, non sum dignus! Aber wie gerne hätte ich Ihre Hand gedrückt!

Mit den alten treuen Gesinnungen, hochachtungsvoll und herzlich grüßend

Ihr

treuergebener Freund

Wien 15/III. 69.

A. Auersperg

27.

Verehrter Freund!

Den Anlaß zu diesen flüchtigen Zeilen bietet die mir soeben zugekommene Einladung des konstitutionellen Vereines, durch einen schriftlichen Beitrag, welcher jedoch vor dem 7ten d. M. einzusenden wäre, zur Feststellung jenes Programmes über Regelung dringender volkswirtschaftlicher Fragen in Krain thünlichst mitzuwirken, mit dessen Entwurf sich in Folge des Dr. Gausterschen Antrages⁶⁴ das bezügliche Comité so eben beschäftigt.

Mit voller Sympathie begrüße und begleite ich das so richtige und erfolgversprechende Vorgehen des konstitutionellen Vereines auch auf volkswirtschaftlichen Gebiete und alle Schritte, welche zur Fruchtbarmachung dieses dankbaren Terrains aber auch zugleich dahinführen, in unserem Volke die Wahrnehmung und Ueberzeugung zu wecken und zu stärken, dass die freiheitlichen Bahnen eines gesunden Verfassungs- und Kulturlebens in gerader Perspektive zu den Pforten auch des materiellen Wohlseins führen.

Mit umso größeren Bedauern muß es mich erfüllen, daß Ihre Aufforderung mir in einem Zeitpunkte zukommt, in welchem ich bei dem besten Willen, an welchem Sie gewiß nicht zweifeln, doch nicht in der Lage bin, ihr nach Wunsch nachzukommen. Die um Mitte dieses Monats stattfindende Schließung der Reichsrats-Session beschäftigt sämtliche Ausschußmitglieder in unseren verschiedenen Commissionen gegenwärtig mit so vielen und dringenden Arbeiten, welche früher noch erledigt sein wollen, in solchem Maße, daß kein Tag ohne Sitzung von vielständiger Dauer vorübergeht. Unter solchem Geschäftsdrange kommt man wohl kaum in die Lage, einem anderen Gegenstande geistiger Arbeit seine volle Aufmerksamkeit und eingehende Betrachtung zuwenden, geschweige denn ein etwas gründlicheres schriftliches Operat widmen zu können. In freundlicher Würdigung dieser Sachlage wollen Sie dem Vereine gegenüber der gütige Dolmetsch der Entschuldigungsgründe sein, welche mir für meine Inaktion in angedeuteter Richtung die Schuldlossprechung sichern dürften. —

Entschuldigen Sie, daß ich erst diesen Anlaß ergreife — aber ich konnte ihn nicht unbenutzt lassen — um Ihnen und zugleich auch Herrn Dr. Suppan (dem Sie freundlichst meine Gesinnungen und Gefühle mittheilen wollen) die herzlichsten Glückwünsche zu dem schönen Wirkungskreise,⁶⁵ welchen Ihnen Beiden das Vertrauen Ihrer Mitbürger in verdienstester Weise eröffnet, sowie die freudigen Hoffnungen, die sich daran knüpfen, zu vollem und wärmsten Ausdrucke zu bringen. Möge Ihnen in der edlen Aufgabe und den hohen Zielen, welche Ihnen das Geschick und Sie sich auch selbst gestellt haben, das Vertrauen, die Mitwirkung und vor allem die unermüdliche Ausdauer und nie einzuschläfernde Wachsamkeit aller in gleicher Gesinnung vereinigten Mitbürger ununterbrochen zur Seite stehen und Ihr Wirken stützen, stärken und wenn es noth thut, neu ermuntern und befeuern. Dann wird auch, was Gott gebe, das Glück des Gelingens kaum fehlen können.

In alter treuer Anhänglichkeit, mit hochachtungsvollsten und herzlichsten Grüßen

Ihr

aufrichtig ergebener

Wien 4/V. 69.

Ant. Auersperg

⁶⁴ Predlog dr. Morica Gausterja, okr. zdravnik v Kamniku, da se sestavi program gospodarskih vprašanj, ki zahtevajo rešitev, je obravnavalo konstitucionalno društvo na 11. seji, 5. marca 1869, in sklenilo, da se vabijo vsi člani k udeležbi (LT, 53).

⁶⁵ Na seji ljubljanskega občinskega sveta 5. apr. je bil dr. Suppan izvoljen za župana, Dežman za podžupana.

28.

Verehrter Freund!

Dornau bei Pettau 15./VI. 69.

Entschuldigen Sie, wenn ich heute nur mit den allerflüchtigsten Zeilen — da ich mit den Vorbereitungen zu unserer morgen stattfindenden Uebersiedlung nach Thurn am Hart vollauf in Anspruch genommen bin — eine kleine Bitte in Ihre erprobte Gefälligkeit zu richten mir erlaube. Ich ersuche Sie nämlich um die gütige Veranlassung, daß mein Exemplar des »Tagblattes« das ich mit dem größten und regelmäßigen Interesse lese, vom Empfange dieses Aviso's angefangen, mir nicht mehr nach Gratz, sondern für die nächsten Sommermonate nach Thurn am Hart, Post Gurkfeld zugesendet werden möge. Das wie mir scheint bald zu Ende gehende Jahres-Abonnement werde ich demnächst durch gütige Vermittlung unseres Freundes Apfaltrern für den kommenden Jahrgang erneuern.

Daß ich anlässlich der Jantschberg-Josefsthal-Affaire⁶⁶ viel mit und bei Ihnen war, können Sie sich wohl denken. Wollte ich diesen Gegenstand nach Herzensdrang mit Ihnen besprechen, so gäbe es einen sehr langen Aufsatz, den ich aber im Drange des Augenblicks nicht auszuführen vermöchte, weshalb ich zweckmäßiger kurz abbreche. Meine Anschauungen und Gesinnungen sind Ihnen ohnedies bekannt.

Hochachtungsvoll und herzlich grüßend, in Eile

Ihr

treu ergebener

Ant. Auersperg

29.

Mein verehrter Freund!

Nach langer Zeit erlaube ich mir, mit diesen Zeilen mich wieder an Sie zu wenden und zwar mit einem kleinen Anliegen, dessen Gewährung Ihnen hoffentlich nicht allzuviel Mühe kosten dürfte. Ich wünschte nämlich zur Vervollständigung meiner staatsrechtlichen Studien — wenngleich zum Theil nur als Curiosum — ein Exemplar der stenographischen Protokolle des heurigen Krainischen Landtages zu erhalten und wäre Ihnen sehr zu Danke verpflichtet, wenn Sie ein solches für mich bestellen und per Post an mich gelangen lassen wollten. Wenn ich den Preis des Exemplares wüßte, so würde ich Ihnen den entsprechenden Betrag unter Einem übersenden; da dieß aber nicht der Fall ist, muß ich Sie wohl ersuchen, die Sendung gegen Postnachnahme an mich zu adressiren.

Im Voraus für Ihre gefällige Bemühung verbindlichst dankend und mich in Ihre freundschaftliche Erinnerung empfehlend, in alter treuer Gesinnung, hochachtungsvoll und herzlich grüßend

Ihr

aufrichtigst ergebener

Ant. Auersperg

Thurn am Hart

11 Okt. 870

Adresse: Post Gurkfeld.

30.

Mein verehrter Freund!

Mit dem lebhaftesten Antheile bin ich Ihren Mittheilungen über die finanziellen Verhältnisse des »Laibacher Tagblattes« gefolgt und ich bedaure aufrichtig, daß Ihr Bericht gerade nicht sonderlich günstig lautet. Es wäre jammerschade, wenn ein so wackeres und tüchtiges Organ der liberalen Parthei in Krain unter der Mißgunst der Umstände gerade in einem Zeitpunkte verstummen müßte, in welchem gewisse unwandelbare und nicht oft genug zu wiederholende Wahrheiten mit Posaunenton an das Ohr der Schwerhörigen schmettern und die frommthuenden Heuchlerlarven unerbittlicher als je den dahinter lauernden Faunen vom Antlitze gerissen werden sollten. Das Tagblatt hat diese Aufgabe bisher so tapfer und unermüdlich erfüllt, daß ein patriotisches Herz nur dessen Fortbestand wünschen kann und diesen nach Kräften fördern soll. Da ich mich nicht bloß für die Volkslieder und Türkensagen einer längst begrabenen Zeit interessire, sondern mit meiner vollsten Theilnahme mitten in den Kämpfen stehe,

⁶⁶ Spopad med kmeti in nemškimi telovadci, vojaštvom ter orožniki na Jančjem vrhu in v Vevčah 23. maja.

welche die Gegenwart in unserm Lande mit den modernen Türkenhorden geistig Be- und Verschnittener durchzukämpfen hat und da ich mich hiebei zu meiner Freude mit Ihnen unter einer und derselben Fahne zusammenfand, so stelle ich Ihnen gerne zu gedachtem Zwecke auch mein Scherflein im Anschluß zur Verfügung. Ich begleite es mit dem aufrichtigen Wunsche, daß Ihrer Aufforderung und der Aufgabe des besagten Unternehmens von recht vielen Seiten mit gleicher Bereitwilligkeit und Anerkennung entgegengekommen werden möge und jenes dadurch ein dauernd gesichertes bleibe.

Da Sie von einer bevorstehenden Preiserhöhung des Blattes erwähnen, ich aber darüber in den mir bis jetzt zugekommenen Nummern noch keine präzise Mittheilung vorfinde, so halte ich mit meiner Abonnements Erneuerung per 871 noch so lange zurück, bis eine solche Verlautbarung erfolgt sein wird, wozu es im Interesse des Blattes wohl schon an der Zeit sein dürfte.

Mit alter treuer Gesinnung hochachtungsvoll und herzlich grüßend

Ihr

aufrichtig ergebener

Gratz 14 Dezbr 870.

Ant. Auersperg

31.

Verehrter Freund!

Gratz 24/XII. 70.

Meinen Bemühungen zufolge, auch in den Kreisen meiner hiesigen Freunde Förderer des »Tageblattes« zu gewinnen, erhielt ich den beiliegenden Betrag von Grafen Gleispach⁶⁷ als Beitrag zu genanntem Zwecke. Ich säume nicht, diesen hiemit seiner Bestimmung zuzuführen. Meinen eigenen Beitrag werden Sie wohl schon in voriger Woche erhalten haben.

Herzlich grüßend, in alter treuer Gesinnung, hochachtungsvoll

Ihr

aufrichtig ergebener

Ant. Auersperg

32.

Mein verehrter Freund!

Meinen wärmsten Dank für Ihr liebes Schreiben vom 1 ten d. Mts. und für die übersandten interessanten Münzen aus dem Gairauer⁶⁸ Funde. Erlauben Sie mir nun die Anfrage, was mit diesen Münzen zu geschehen hat? Waren sie für mich bestimmt? oder sollen sie hier an einen Sammler oder eine Sammlung abgegeben — oder sollen sie rückgesendet werden? Bitte gelegentlich um freundliche Auskunft.

Die mitgetheilten anecdota slovenica haben meine große Heiterkeit erregt. Diese ganze Bewegung an und für sich und losgelöst aus dem Zusammenhange mit weit gefährlicheren und mächtigeren Bundesgenossen würde rein nur ins Gebiet des Burlesken fallen und den köstlichsten und unerschöpflichsten Lachstoff liefern. Unsere Slovenen sind ein Produkt und Bild des umgekehrten Darwinismus; denn diese Affen der Czechen⁶⁹ sind offenbar gegen die Originale keine fortgeschrittenere, veredeltere Race, sondern nur zurückgebliebene, unentwickelbare Organismen. Freilich, unter der zärtlichen Gärtnerhand eines Baron von Eibisfeld⁷⁰ kann endlich auch der Bovist sich einbilden, eine Palme zu sein.

Sie haben ganz Recht, wenn Sie der anmaßlichen Unkultur in der ganzen Rüstung einer überwältigenden Kultur entgegenreten wollen; diese ist solchen Gegnern vi-à-vis gewiß die treffendste und einschmeichelndste Waffe. Wäre das Deutschthum, in unserer Monarchie der maßgebende Culturträger, schon in früheren Jahren so recht ins Bewußtsein unseres Bürgerthums eingedrungen, dann hätten die slovenischen Agitatoren nicht den Boden gefunden, den sie leider fanden, und uns wären sehr betrübende Erlebnisse, dem Lande aber mancher Nachtheil und Rückgang erspart geblieben. Immerhin ist es sehr anempfehlenswerth, das Versäumte mit erhöhter Kraft nachzuholen. Bei der Entrollung des eigentlichen nationalen Banners des Deutschthums ist aber gerade in Krain

⁶⁷ Karel Jožef Ant. Kajetan grof Gleispach.

⁶⁸ Lisičje.

⁶⁹ Primero: »Affen der Czechen« ima Auersperg tudi v pismu grofu L. Thunu 13. jan. 1865 (Castle, o. c., I, p. CV).

⁷⁰ Dež. glavar Sigmund baron Conrad-Eybesfeld (maj 1867—1872).

große Vor- und Umsicht geboten. Eine Unvorsichtigkeit oder Maßlosigkeit könnte große Gefahr bringen, weil sie von den Gegnern gründlichst und in perfidester Weise ausgebeutet dem urtheilsschwachen Volke demgemäß interpretirt würde. Der beste Schild für das Deutschthum ist und bleibt die mit jedem wahren Kulturstreben innigst verbundene Achtung vor dem Rechte und Gesetze. Darum wird auch bei uns die Verfassungsmäßigkeit eine sehr gute und sich bewährende Schutzwaffe bleiben. Wie der confessionnelle Fanatismus nach Wundern begehrt, so sehnt sich die politische Unkultur nach Willkürsaktionen und Staatsstreichen und daher die gegenseitige Anziehungskraft zwischen Ultramontanismus, Barbarenthum und Despotismus, welcher letztere jederzeit Gelüste trägt, mit Staatsstreichen seine blauen Wunder zu wirken.

Sie hatten im vorigen Herbste die Güte, die Absendung der krainerischen Landtags Protokolle (stenograph. Berichte) gegen Nachnahme an mich zu veranlassen, wofür ich noch meinen besten Dank abzustatten habe. Damals ist mir aber mitgetheilt worden, daß das noch fehlende, Titel, Index u. s. w. demnächst werde nachgeliefert werden. Das ist aber bis zur Stunde noch nicht der Fall gewesen. Dürfte ich Sie daher bitten, im Falle diese damahls noch fehlenden Stücke seither fertig geworden sind, für deren Uebersendung an mich gefällige Sorge zu tragen.

In alter treuer Gesinnung, mit den herzlichsten Grüßen, hochachtungsvoll

Ihr

aufrichtig ergebener

Ant. Auersperg

Gratz, 12. I. 871.

Na pismu je z Dežmanovo roko zapisano:

Von der mit Röthel angestrichenen Stelle wurde bei der herzerhebenden Gründungsfeier der studentischen Burschenschaft Carniola am 27. Dezember 1884 vom alten Herren Carl Deschmann bei seiner Begrüßungsrede Gebrauch gemacht.

Začrtan je z rdečim pisalom odstavek:

[Sie haben ganz Recht, wenn... mit Staatsstreichen seine blauen Wunder zu wirken.]

33.

Mein lieber und verehrter Freund!

Mit den besten Wünschen für den Erfolg unserer Landtagswahlen übersende ich Ihnen anbei einen kleinen Beitrag zu diesem Behufe. Möchte Ihre Hoffnung, dießmal einen honetten Landtag zu erhalten, sich in der That bewähren und die widerwärtige politische »Affenkomödie«, zu welcher die bisherige Majorität unseren Landtagssaal herabwürdigte, endlich ihr wohlverdientes schmachvolles Finalfiasko erfahren!

Hochachtungsvoll und herzlich grüßend, in alter treuer Gesinnung und Anhänglichkeit

Ihr

aufrichtig ergebener

Ant. Auersperg.

Thurn am Hart,
8. Dezbr 871.

34.

Mein verehrter Freund!

In aller Eile melde ich Ihnen, daß ich die mit Ihrem geehrten Schreiben vom 24. ten v. M. mir zugekommene Petition⁷¹ des Gemeinderathes Laibach, die Lack-Triester-Bahnlinie betreffend, so eben in der Sitzung des Herrenhauses ihrer Bestimmung übergeben habe.

Mich in Ihr fernerer, freundschaftliches Andenken empfehlend, in alter unwandelbarer Hochachtung und Anhänglichkeit

Ihr

aufrichtig ergebener

Ant. Auersperg.

Wien 4. März 872.

⁶⁸ Lisičje.

⁶⁹ Primo: »Affen der Czechen« ima Auersperg tudi v pismu grofu L. Thumu 13. jan. 1865 (Castle, o. c., I, p. CV).

⁷⁰ Dež. glavar Sigmund baron Conrad-Eybesfeld (maj 1867—1872).

⁷¹ Občinski svet je sklenil na seji 23. jan., na predlog dr. Schafferja, peticijo poslaniški in gosposki zbornici, da se izpelje progna na Trst čez Škofjo Loko, ne čez Predil (L T, 19).

Mein verehrter Freund!

Gratz 7 April 873.

Ihr geschätztes Schreiben vom 3 ten d. M. hat mich leider vergeblich in Wien gesucht und ist auch hier bis zu diesem Augenblicke, in welchem ich von Thurn am Hart rückkehrte, uneröffnet geblieben. Dringende Geschäfte hatten mich auf meine Besetzung in Krain gerufen und ich hatte zu meinem Excurs den Zeitpunkt gewählt, in welchem nur unerhebliche oder voraussichtlich sich ganz glatt abspinnende Herrenhaussitzungen zu erwarten standen. Leider ist es mir unter diesen Umständen ohne mein Verschulden versagt gewesen, für eine beschleunigtere Erledigung des Laibacher Lotterie-Anlehens⁷² förderlich zu wirken und zu meinem Bedauern finde ich auf der mir hieher nachgeschickten Tagesordnung vom 7 ten (heute) die bezügliche Berichterstattung noch nicht angesetzt, wohl aber jene über das (prinzipiell als einen günstigen Vorboten anzusehende) Lotterie-Anlehen der Stadt Wien. Bei sothaner Sachlage bleibt mir nichts zu thun übrig, als mich unter Einem brieflich an unseren durchlauchtigen Präsidenten⁷³ zu wenden und ihm die Beschleunigung der Laibacher-Darlehens Angelegenheit aufs wärmste zu empfehlen. Indem ich ohne Verzug und mit den besten Wünschen und Hoffnungen an dieses Empfehlungsschreiben gehe, schließe ich in aller Eile mit dem erneuerten Ausdrucke unwandelbarer Hochachtung und Freundschaft und mit den herzlichsten Grüßen als

Ihr

treu ergebener

Ant. Auersperg

Mein verehrter Freund!

Thurn am Hart 17/VII. 73.

Auf Ihre mir von jeher bewährten freundlichen Gesinnungen vertrauend, erlaube ich mir heute, Ihre einflußreiche Vermittelung für eine dritte Person in Anspruch zu nehmen und als deren Fürsprecher Ihre gütige und wohlwollende Verwendung zu erbitten. Die Angelegenheit, um welche es sich handelt ist einfach folgende:

Mit Anfang Oktober soll der II. Jahrgang der mit der Lehrerinnenbildungsanstalt verbundenen Uebungsschule eröffnet und jetzt die Stelle einer Lehrerin für denselben ausgeschrieben werden. Um diese Stelle wird Fräulein Anna Bold, Tochter des ehemaligen Controllors der k. k. Staats- und Wohlthätigkeits-Anstalten Sebastian Bold, sich bewerben. Nachdem ich das Fräulein seit ihrem Kindesalter kenne, da ihr seliger Vater durch viele Jahre mein Geschäftsent in Laibach gewesen ist, glaube ich auch ihre empfehlenswerten Eigenschaften genügend kennen gelernt zu haben, um mit gutem Gewissen mein Fürwort für sie einlegen zu können, um welches sie mich ersucht hat. Da sie mich aber in dieser Hinsicht auf Herrn Landes-Schul-Inspektor Pirker⁷⁴ verwies, welchen persönlich zu können, ich leider, nicht die Ehre habe, so hielt ich es für geeigneter und wirksamer, ihm das Anliegen des Fräuleins und meine Fürsprache durch einen verehrten Mittelsmann zukommen zu lassen, welcher, wie der allgemeinen Achtung und Anerkennung, so auch gewiß jener des Herrn Landes-Schul-Inspektors sich im vollsten Maße zu erfreuen hat. Von Letzterem aber hängt die Entscheidung, respektive der Vorschlag an das Ministerium ab. Fräulein Bold, früher bei einer in bestem Rufe gestandenen Erziehungs-Anstalt in Gratz als Lehrerin angestellt, befindet sich in gleicher Anstellung bereits seit einigen Jahren bei der Lehrerinnen-Bildungsanstalt in Laibach. Sie trug hier durch zwei Jahre den Unterricht in der französischen Sprache vor, über welche Befähigung sie auch ein sehr gutes Zeugnis besitzt. Zu der in Rede stehenden Bewerbung ist aber auch ein Zeugniß über die slovenische Sprachkenntniß erforderlich, welches sie noch nicht besitzt, obschon sie der Sprache mächtig ist. Sie ist daher auch gerne bereit, die diesbezügliche Prüfung abzulegen. Sollten Sie, verehrter Freund, demnach so freundlich sein, in meinem Namen sich zu Gunsten des Fräuleins bei Herrn Landes-Schul-Inspektor zu verwenden und diese Verwendung allenfalls noch durch Ihre ausgiebige Fürsprache zu unterstützen, so wäre ich Ihnen neuerdings zum verbindlichsten Danke verpflichtet.

Recht sehr habe ich es bedauert, am Pfingstmontage durch meinen Besuch bei meiner im Badeorte Klöch⁷⁵ befindlichen kranken Frau, verhindert gewesen zu sein, an dem in Gurfeld abgehaltenen Parteitag theilzunehmen und Ihnen bei dieser Gelegenheit

⁷² Tekst zakonskega projekta za loterijsko posojilo je objavil LT v št. 72 (29. marca).

⁷³ Karel Vilh. knez Auersperg, predsednik gosposke zbornice 1871—1879.

die Hand zu drücken und mich Ihrer lieben Gesellschaft zu erfreuen. Wie ich aus allen Berichten erfuhr, ist die Zusammenkunft ganz nach Wunsch und ohne Störung abgelaufen und Sie, verehrter Freund, haben wieder durch Ihre kräftige und allen Anwesenden verständlichste Ansprache vorangeleuchtet. Möge das Resultat der Wahlen seinerzeit der so klug und reichlich ausgestreuten Saat entsprechen.

Mein Anliegen nochmals Ihrer wohlwollenden Förderung empfehlend, mit den herzlichsten Grüßen wahrer Hochachtung und Freundschaft

Ihr

aufrichtigst ergebener

Ant. Auersperg

36 a.

Priložena tiskovina Einladung für P. T. Herrn... zu dem am 2. Juni 1873 um 1 Uhr Mittags in Gurkfeld in den Gasthaus Lokalitäten des Herrn Franz Gregoritsch zur Feier der Allerh. Sanctionierung des Wahlreformgesetzes stattfindenden Festmahle.

Das Comité.

Nanjo je Dežman zapisal:

Sehr gelungen, von den notabelsten Männern Unterkrains besucht. Deutsche u. slovenische Tischreden wechselten. Ich brachte einen mit Beifall aufgenommenen slovenischen Toast auf den Bauernstand in Unterkrain. Zagorč sprach als Convertite über seine 11 jährigen Erfahrungen im Landtage und toastete auf die direkte Wahl geeigneter Stellvertreter. Großer Beifall.

37.

Verehrter Freund!

Dornau bei Pettau 22/X. 73.

Entschuldigen Sie freundlichst, daß ich, durch den oftmaligen Wechsel meines Aufenthaltes bisher an der Beantwortung Ihres werthen Schreibens einigermaßen behindert, erst heute dieser meiner Verpflichtung nachzukommen vermag. Ihrem Wunsche bereitwilligst Folge leistend, übersende ich Ihnen im Anschlusse einen Beitrag zu dem Fonde für die Wahl-Agitations-Geschäfte.

Meinen herzlichsten Glückwunsch zu Ihrem schönen Erfolge in Ratschach!⁷⁶ Er ist ein erfreulicher Anfang zur allmählichen Durchbrechung der taktischen Linien unserer schwarzen Armee und ihrer Söldlinge. Auch wo die Verfassungstreuen dießmal nicht siegten, sind sie durch eine achtbare Minorität vertreten gewesen, welche einen guten Kern für die künftigen Cadres bildet.

Ihre Ansichten über den erwähnten Candidaten⁷⁷ für den krain. Großgrundbesitz theile ich vollkommen, und was ich von anderer unterrichteter Seite über die Persönlichkeit und die Verhältnisse desselben vernahm, bestätigt nur Ihr Urtheil als ein ganz zutreffendes. Beamten sollten übrigens nur mit großer Vorsicht und genauer Umschau gewählt werden, und gerade das Ressort, welchem der Genannte angehört, fordert zu ganz besonderer geschärfter Vorsicht auf. So weit mein bescheidener Einfluß auf meine Kollegen im Großgrundbesitze reicht, werde ich gerne in der von Ihnen angedeuteten Richtung wirken; aber es besteht noch immer die große Verlegenheit, die noch nicht gelöste Frage: wen sollen wir wählen? Wie heißen die wirklich tüchtigen und verlässlichen Candidaten? —

Fräulein Bold's dießmaliger Mißerfolg hat mich schmerzlich überrascht und dieß mit Recht um so mehr, wenn es wahr sein sollte, daß gerade von der Seite, welche sich offiziell (und ostensibel) für sie ausgesprochen hatte, hinterrücks und heimlich gegen sie intrigirt und operirt worden sei.

Hochachtungsvoll in alter treuer Gesinnung, mit den herzlichsten Grüßen

Ihr

aufrichtigst ergebener

Ant. Auersperg

⁷⁴ Dež. šol. nadzornik Rajko Pirker.

⁷⁵ Klek.

⁷⁶ Pri volitvah v drž. zbor 16 okt. je bil Dežman izvoljen v Radečah z vsemi odanimi glasovi (L T, 238).

⁷⁷ Kakor je razvidno iz pisma barona Apfaltrerna Dežmanu z 8. okt. 1873 (v Nar. muzeju), je bil omenjeni kandidat baron Schwegl.

38.

Verehrter Freund!

Gratz 10/II. 75.

Ihrer Aufforderung mit Bereitwilligkeit nachkommend, schließe ich den Betrag von 50 fl bei, als einen Beitrag zur Deckung des in der Wahlagitationskasse eingetretenen Defizits.

Weder die Interpellation des Grafen Hohenwart,⁷⁸ noch die Schmerzensschreie der Slovenen und ihrer Preße können meine Ueberzeugung erschüttern, daß die liberale Parthei in Krain diesmal bei den Handelskammerwahlen endlich einmal gethan hat, was sie längst schon hätte thun sollen, und daß sie in ihrer Rührigkeit hiebei die rechtlich und gesetzlich zulässigen Bahnen nicht überschritten hat. Ich konnte mich demnach an dem günstigen Erfolge des Wahlaktes aufrichtig erfreuen. Dr. Bleiweis hat mit seinem Telegramm⁷⁹ der gegnerischen Sache einen üblen Dienst geleistet und diese vor aller Welt in ihrer ganzen Blöße entschleiert.

Wenn incorrekt vorgegangen wurde, so war dieß bei den früheren Handelskammerwahlen weit eher der Fall, als bei der gegenwärtigen. Bisher wußten die Slovenenführer mit stillschweigender Connivenz der Behörden, eine große Anzahl von Wahlberechtigten, die ihnen durch verfassungstreue Gesinnung u. s. w. gefährlich schienen, von der Wahlurne fernzuhalten. So z. B. habe ich und mehrere Großgrundbesitzer, welche auf ihrem Grundbesitze zur Wahl in die Handelskammer berechtigende Gewerbe betreiben, dießmal zum erstenmal eine offizielle Mittheilung über die bevorstehende Wahl und das entsprechende Wahl-Certifikat erhalten.

In alter treuer Gesinnung mit den herzlichsten Grüßen

Ihr

aufrichtiger Freund

Ant. Auersperg

39.

Verehrter Freund!

Gratz 31 März 875.

Unter Bezugnahme auf unsere mündlich in Wien statgehabte Besprechung des bezüglichen Gegenstandes übersende ich Ihnen gleichzeitig unter Kreuzband ein Exemplar des in Steiermark gültigen Gesetzes über Ablösung von Naturalgiebigkeiten für Kirchen, Schulen und Pfarren, welches (vielleicht mit sehr unbedeutenden Aenderungen) auch für Krain anzunehmen wäre. Es kommt hiebei auch die schon fertige slovenische Textierung gut zu statten. Nur wäre, glaube ich, auch das Wort Klöster in den Entwurf aufzunehmen, denn auch für solche bestehen mitunter ähnliche Giebigkeiten, welche unter den Begriff der Grund-Entlastung zu subsumiren sind. Trachten Sie, lieber Freund, diese Angelegenheit in Verein mit Gesinnungsgenossen in der bevorstehenden Session des Krainer Landtages durchzubringen. Mit Apfaltrern habe ich gleichfalls darüber schon gesprochen; es wäre wohl erwünscht auch Dr. Razlag⁸⁰ dafür zu gewinnen. In Nieder- und Ober-Oesterreich, wenn ich nicht irre auch in Salzburg und Kärnten, sind ähnliche Gesetze, wie vorliegendes für Steiermark, bereits ins Leben getreten. Und so sollte auch Krain in dieser gerechten Sache nicht zurückbleiben.

Mit den herzlichsten Grüßen, in alter Freundschaft und unwandelbarer Hochachtung

Ihr

aufrichtig ergebener

Ant. Auersperg

40.

Verehrter Freund!

Gratz 24 April 875.

Empfangen Sie meinen herzlichsten Dank für Ihre gefällige Mittheilung vom 22 ten d. M.

Das die Ablösung der Giebigkeiten für Kirchen u. s. w. betreffende Gesetz, resp. deßen Entwurf und Einbringung, ist in guten Händen, wenn Otto Apfaltrern sich damit betrauen will. Gut wäre es für den Erfolg, auch den Herrn Regierungsleiter⁸¹ für die Sache

⁷⁸ Interpelacija Karla Sigmunda grofa Hohenwarta o volitivah v trgovinsko zbornico 25. jan. (Slov., 12.)

⁷⁹ Dr. Bleiweis je telegrafiral o istem predmetu ministru za trgovino dr. Ant. baronu Banhansu 13. jan. (Slov., 6.)

⁸⁰ Dež. poslanec odv. dr. Jak. Razlag.

⁸¹ Dež. glavar dr. Friderik vitez Kaltenegger.

zu gewinnen, was nicht schwer sein dürfte, nachdem diese längst in anderen Orten, wo sie bereits verhandelt wurde, die sympathische Förderung seitens der Regierungsorgane zu erhalten wußte. Auch die Jungslovenen mußten, wenigstens die Abgeordneten der Landgemeinden unter ihnen, dafür entschieden eintreten, da bei Annahme und Ausführung des Gesetzes gerade der ländlichen Bevölkerung in erster Linie eine allgemein als drückend und widerwärtig empfundene Last abgenommen werden könnte.

Erlauben Sie, daß ich bei dieser Gelegenheit noch eine kleine Landtagssache, die ich bereits in Wien erwähnt zu haben glaube, in Erinnerung bringe. Der Landtag hat voriges Jahr in mehr großmüthiger als nothwendiger Weise den Betrag von 1.000.— fl, wenn ich in der Ziffer nicht irre, für die Regulierung der Save bei Gurkfeld bewilligt. Bei unseren kärglichen Landesmitteln hätte dieser Zuschuß füglich erspart werden können. Diese Saveregulirung hat eine Vorgeschichte, die der Beachtung werth gewesen wäre. In den 20er Jahren floß dieser seine Ufer so oft ändernde Strom, nachdem er viel auf steirischer Seite gelegene Grundstücke verwüstet hatte, schon knapp am Fuße der dortigen steirischen Höhenzüge, die ihm naturgemäß ein weiteres Vordringen in jener Richtung verwehrten. Auf Andringen der steiermärkischen Behörden und Uferanrainer wurde mitten über krainisches Territorium im Jahre 1828 in schnurgerader Linie zwischen Gurkfeld und Rann* ein Durchschnitt oder Kanal gezogen. In Folge der kommissionellen Verhandlungen in dieser Sache wurde anerkannt, daß der Vortheil dieses Unternehmens nur auf steirischer, namhafter Nachtheil und gar kein Interesse dafür auf krainischer Seite gelegen war. Demgemäß wurden mittelst einer Hofkanzlei-Entscheidung (die ich im Thurn am Harter Archive besitze und von dort mittheilen könnte) die krainischen Anrainer und somit auch das Land Krain von jeder Beitragsleistung, als die eigentlich Beschädigten, losgezählt. Uebrigens muß sich die von mir erwähnte Hofentscheidung auch in Laibach, entweder im Landschafts- oder im Regierungs-Archive, vorfinden. Die kleinlich sparsame und technisch ungenügend ausgeführte damalige Durchschnittsgrabung hatte zur Folge, daß der Strom bald darauf sein altes wildes Treiben wieder aufgenommen hat und von Jahr zu Jahr bis zum heutigen Tage immer neue Reparaturs- oder Regulirungs-Arbeiten in Anspruch nimmt. Folgerichtig wäre Krain auch gegenwärtig noch berechtigt, jeden Beitrag zu denselben abzulehnen, wie es seit damals feststand.

Mit Vergnügen hätte ich Ihrem Wunsche in Betreff meiner Verwendung zu Gunsten des Lokalisten Arko⁸² bei dem Patronus des erledigten Gf. Lamberg'schen Kanonikates entsprochen, wenn ich gerade in dieser Frage nicht längst schon gebundene Hände hätte. Ich habe mich nämlich auf Ersuchen meiner Schwester⁸³ (des sel. Alexanders Mutter) gleich nach dem Ableben des vorigen Pfründners Savaschnig⁸⁴ zu Gunsten des Chorherrn Legat⁸⁵ in Rudolfswerth bei Herrn Grafen Lamberg⁸⁶ verwendet und auch schon seine Zusage erhalten. Zum Unglücke hat es H. Legat (wie denn der hochw. krainische Klerus nicht an Ueberfluß von feiner Lebensart zu laboriren scheint) nicht einmal der Mühe werth gefunden, obgedachten Patronus mit einem Worte zu begrüßen und ihn von seiner Bewerbung in Kenntniß zu setzen; er hat sich dadurch die ganze Situation selbst verdorben. Mittlerweile hatte sich ein Herr von Zierheim⁸⁷ in Competenz gesetzt und dieser dürfte, wie mir Graf Lamberg selbst sagte, wahrscheinlich das Kanonikat erhalten. Herzlich bedaure ich unter diesen Umständen lahmgelegt zu sein, da ich sonst so gerne, wie jederzeit Ihren Wünschen entsprochen hätte.

Mit den herzlichsten Grüßen wahrer Freundschaft und Hochachtung

Ihr

aufrichtig ergebener

Ant. Auersperg

41.

Euer Wohlgeboren!

Sehr verehrter Freund!

Gratz 25 Dzbr 875.

Zu meinem Bedauern bin ich in der Lage, Ihr freundliches Schreiben vom gestrigen Tage im Momente des Empfanges schon zu beantworten. Leider habe ich in

* Brežice.

⁸² Kaplan Janez Arko, Janče, dekanija Litija.

⁸³ Tereza grofica Auersperg.

⁸⁴ Kanonik Jurej Zavašnik, Ljubljana, † 12. febr. 1875.

⁸⁵ Kanonik Karel Legat, Novo mesto.

⁸⁶ Franc Emerih grof Lamberg.

⁸⁷ Kaplan L. B. Zeno Cirheimb, Št. Vid pri Stični.

Angelegenheit der Töplitzer⁸⁸ Pfarre dem Fürsten Carlos Auersperg gegenüber bereits gebundene Hände, Ueber Ansuchen meines Schwagers, des Grafen Seifried Lichtenberg,⁸⁹ habe ich nämlich schon vor zwei Monaten einen anderen Competenten dem Fürsten empfohlen. Es ist dieß zwar nicht der von Ihnen und Herrn Bezirkshauptmann Fladung⁹⁰ perhorrescirte Pfaffe Babnigg,⁹¹ aber vielleicht auch Einer, der zu derselben Rotte gehört, die in Krain und namentlich auf dem Lande in überwiegender Zahl dominirt. Meinem guten Schwager Seifrid konnte ich füglich die Erfüllung seines Wunsches nicht abschlagen; aber soviel ich aus dem Munde des Fürsten entnommen zu haben glaube, hat der von uns empfohlene Candidat kaum eine Aussicht durchzudringen; der Fürst schien nämlich schon damals einen Andern in petto zu haben. Vielleicht ist dieß gerade Ihr Schützling Kresche,⁹² was ich, wenn er der Schilderung Fladung's entspricht, im Interesse der guten Sache und Ihnen zu Liebe herzlich wünsche.

Fladung's Schreiben schließe ich anbei zurück. Ihre gütevollen Wünsche zum Jahreswechsel mit meinem herzlichsten Danke und mit meinen aufrichtigsten Gegenwünschen für Ihr ungestörtes Wohlergehen erwidern und mich in die Fortdauer Ihrer freundschaftlichen Erinnerung empfehlend, hochachtungsvoll mit den wärmsten Grüßen

Ihr
aufrichtig ergebener Freund
Ant. Auersperg.

41 a.

Priloženo pismo Fladungovo:

Euer Wohlgeboren!

Pfarrer Josef Kresse in Kreuz,⁹³ den ich wärmstens auch bereits dem Forstmeister Faber, an dessen Vorschlag sich Fürst C. Auersberg haltet, anempfohlen, ist abgesehen von seinem angenehmen Äußern u. seinem wohlthuenden gebildeten Auftreten jedenfalls ein Priester, der unbedingt alle Rücksicht verdient; er ist kein Heuchler od. Gleißner, hat sich um Politik nie bekümmert, sondern rein nur in der ihm nach seinem Berufe angewiesenen Sphäre bisher bewegt, und hat sich auch um die Schule, die in Kreuz vor 1—2 Jahren neu errichtet wurde, immer recht warm angenommen; er war mir der liebste der Geistlichen des Bezirkes Gottschee,⁹⁴ u. ist von der Bevölkerung auch sehr geliebt u. geachtet; er erhielt auch jedes Jahr ob seiner Würdigkeit eine Unterstützung aus dem Amts-Subvent. Fonde, was seine Kollegen, die ihm recht warm sind, weil er nicht in ihr Horn bläst, stets sehr ärgerte. Für Töplitz würde er besonders gut paßen. Ich ging seinetwegen vor kurzen persönlich zum Bischof⁹⁵ hier, um ihm auch dort für seine Wünsche die Bahn zu öffnen, denn solche Priester in jeder Richtung auszuzeichnen, u. sie hervorzuheben, ist Pflicht u. Gewissenssache für jeden treuen Staatsbeamten.

Euer Wohlgeboren werden der guten Sache recht erkwiklich dienen, wenn Sie allenfalls ein Wort bei seiner Durchlaucht für ihn einlegen wollten.

Den einödr Pfarrer Babnik braucht er nicht zu fürchten; ich kenne ihn noch als Kaplan a. Niederdorf;⁹⁶ er gehört durch u. durch der ultranationalen Parthey an, ist ein Pfaffe, der, wie ich nicht zweifle, Mitarbeiter aller slovenischen Schmutzblätter ist; überdies ist er auch tüchtig Podagrist, dem Töplitz freilich gut schmecken würde, um fortwährend im Bade sitzen zu können. Unbedingt Kresse u. kein anderer.

Soviel, Hochverehrter Herr Deschmann, in schleuniger Beantwortung Ihres sehr geschätzten freundlichen Schreibens, mit der aufrichtigen Versicherung meiner höchsten Verehrung und Hochachtung

Euer Wohlgeboren
ergebenster
Fladung

Laibach, 14 1875

12

⁸⁸ Toplice.

⁸⁹ Franc imenovan Sigfrid grof Liechtenberg, poročen z Ano Marijo r. Auersperg.

⁹⁰ Avg. pl. Fladung, okr. glavar v Ljubljani.

⁹¹ Župnik Janez Babnik, Soteska, dekanija Novo mesto.

⁹² Župnik Jožef Kresche, Struge, dekanija Ribnica.

⁹³ Križevje pri Kostanjevici; Kresche pa je bil do 1871 kaplan v sosednji fari, na Raki.

⁹⁴ Kočevje.

⁹⁵ Knezoškof dr. Jan. Krizostom Pogačar.

⁹⁶ Dolenja vas pri Ribnici.

42.

Hochgeehrte Herren!⁹⁷

Wo der echte Bürgersinn, wo die ernste Wissenschaft und die heitere Kunst in ihren reichen Abzweigungen, wo die Jugendkraft des Idealen und der Bildungsdrang des Volkes rüstig, frei und fröhlich in veredelnder und harmonischer Thätigkeit wirken und schaffen, während über Allen der Hauch deutscher Gesittung waltet, da findet auch der Dichter ein liebes Heim in der Nähe, der Vaterlandsfreund einen hoffnungshellen Ausblick in die Ferne. Ein ermunternder Gruß, ein freundlich anerkennender Zuruf aus solchen Kreisen ist für den noch Strebenden — und der Mensch strebt ja so lange er lebt, — eine edle Labung und ein neuer Sporn, ein Stahlbad für das Herz und eine Schwinge für den Geist. Auch mir ist jüngst an einem Markstein meines Daseins von Ihnen, hochgeehrte Herren, solche Ermuthigung, Freude und Ehre in überreichem Maße zu Theil geworden. Mein Sprachschatz geht zur Neige, wenn er meine Empfindungen voll und ganz zum Ausdrucke bringen soll. Empfangen Sie demnach nur in einfachen und schlichten Worten, aber aus dem tiefsten und innigsten Gefühle meinen aufrichtigen Dank für so viel wohlwollende Theilnahme und nachsichtsvolle Güte, womit Sie mich ausgezeichnet und beglückt haben, sowie für die kostbaren und inhaltschweren Zeichen, welche davon dauerndes Zeugnis geben, mir selbst aber, so lange ich athme, Auge und Seele erquicken sollen.

Möge Ihre mühevollen Ausdauer von durchgreifenden Erfolgen gekrönt werden und über der schwierigen, aber um so edleren Aufgabe, welche Sie in unserem Heimatlande zu lösen haben, stets ein guter Stern walten!

Mit diesem Herzenswunsche und dem Ausdrucke ausgezeichnetster Hochachtung

Hochgeehrte Herren

Ihr jüngstes dankbares Ehrenmitglied

Thurn am Hart d. 26. ten April 876.

Anton Graf von Auersperg

43.

Verehrter Freund!

Graz, 11. Juni 876.

Der Wille ist gut, aber die Zeiten und Lasten sind schwer. Thurn am Hart ist schon über 10 Jahre passiv und muß aus meinem sonstigen Vermögen subventionirt werden, um nur Steuern und Regie zu decken u. s. w. u. s. w. — Dem ungeachtet bringe ich gerne den Zwecken und Zielen der bewährten Meinungsgenossenschaft mein bescheidenes Opfer dar; nur kann dieses nicht immer so ausgiebig ausfallen, wie es meinen Wünschen entspräche. Auch ich würde es sehr beklagen, wenn die Verfassungspartei in Krain das einzige Organ, das sie besitzt, das »Tagblatt« aufzulassen genöthigt wäre. Um auch meinerseits zur Erhaltung desselben thunlichst beizutragen, schließe ich für den Augenblick 50 fl bei und werde, ohne mich im Voraus binden zu können, auch späterhin erforderlichen Falles und nach Maßgabe meines jeweiligen Kassenstandes zu demselben Zwecke bereitwillig mein Scherflein beisteuern.

Mit meinen besten Wünschen und herzlichsten Grüßen, in alter Anhänglichkeit und Hochachtung

Ihr

aufrichtig ergebener

Ant. Auersperg.

⁹⁷ Auerspergova zahvala dr. Vikt. Leitmaierju, predsedniku Filharmonične družbe, za diplomu in imenovanje častnim članom k 70 letnici (natisnjena v LT, 96).

Zapiski.

Čebelar Anton Janša in njegova sorodovina.

Tomo Župan.

»Matica Slovenska« v Ljubljani je 1883 izdala — kolikor je v Ljubljani takrat mogoče bilo — najlepši krasotisek z naslovom »Spomenik šeststoletnici začetka habsburške vlade na Slovenskem«. Zgodovinska knjiga je bila vednostni pozdrav cesarju Franu Josipu, ki je ob tej priliki za več dni obiskal Ljubljano in Gorenjsko gori do Bléda.

Pisatelj Navratil je v tej spomenici od strani 141 do vštete 166 priobčil sostavek pod naslovom »Anton Janša, slavni kranjski čebelar«. Z gorkim srcem se je v spisu zavzel za svojega rojaka in z njim vred za svoj slovenski dom.

Veliko se trudeč je ob tem odpiral vrata v ta in oni dunajski vrad in pobral slovenske dragocenosti, ki bi jim bil takrat težko kedo drug tam tako kos. Njemu, dolgoletnemu dunajskemu Slovencu, se je to posrečilo.

A oddaljenost od rodni tal mu je časih česa preprečila in pišoč ni mogel stvarém vedno popolnoma do dna.

Zato sem se namenil, da v nekako popolnitev Navratilovemu sostavku priobčim tu o Janših in o Janšetovini nekaj podatkov. Vse to v želji, da bi gorenjski imenitni čebelar s svojo sorodovino še popolneje narodu stopil pred oči.

*

Matiju Janšu, čebelarja Antona Janše očetu, rodnega kraja in rodni datov vprek mnogemu poizvedovanju do danes nisem mogel zaslediti (Aljaž-Faturkons. Avsec).

Matije Janševo ženo, Antona Janševo mater, radoljiška krstna knjiga beleži tako-le: 28. octobris 1705 per Georgium Amotha baptizata est Lucia filia leg(itim)a Bartholomaei Debe- | lak, et Coniugis eius Mariae ex Hoffdorff le-
vantibus Andreâ Finshiger | et Maria oufeniekin. | (Radm., tomus IV).

Poroka Antona Janše starišev je v radoljiški poročni knjigi pisana z besedami: 28. februari 1729 matri(moni)o juncti sunt | Matthias f. l. p. m. Andrae Janscha ex Hrafh | et Lucia f. l. p. m. Bar | tholomaei Debellack ex Hoff | dorff
coram testib(us) Mihâ | le Ferjan, Sebastiano Widiz | Mattaeo Legath, Matthia | Muchoviz p(er) Andrea(m) Jenko (ki je bil takrat radoljiški vikar). (Tomus I).

*

Otroci Matije Janševi in Lucije, rojene Debeljakove, so v radoljiških krstnih knjigah tako-le pisani:

I. Tomus V: 18. decembris 1729 Baptizata est Agnes L. f. l. Mathiae Janz et Lucia | Coniugum Ex hoffdorff Leuantibus Bartholomaeo po | gazar et Gertrude Debelakin per A. R. D(omi)num Andream Jenko Vicarium Loci.

II. Tomus VI: 5. februarii 1732 Baptizata e(st) Apollonia filia legitima | Mathiae Jansha, et Coniugis ei(us) Lucia^e ex Bresniz Leuantibus eam Georgio Anderle ed Lucia Suppana | per Georgiu(m) Resman Substitutu(m) cooperatoris (menda: Jacobi Riffel).

III. Tomus VI: 20. maji 1734 baptizatus Est Antonius fil. leg. Matthiae Janscha et Conjugis Luciae leuantibus Georgio Anderle | et Lucia Suppania ex bresniz per me ut | supra (= Wolfgangum Gogala ex hoffdorff).

IV. Tomus VI: Die 3^{ua} octobris 1736 per Wolfgangum Gogala Co|op. Baptizata est Vrsula f. leg(iti)ma Mathiae | Jansha, et Luciae Conjugum, tenentibus ipsam Georgio Anderle, et Lucia Suppana. | Ex Wresenza.

V. Tomus VI: 22. decembris 1738. Baptizatus est hora 2da pomeridianâ | Joannes, natus hodie hora Sextâ mane ex | Matthia Jansche et Lvcia conjugibus, Le | uantibus eum Georgio Anderle et Lvcia | Svppanin per Joannem Avgustinvm Rakoviz | Vicarivm Ex Hrafche.

VI. Tomus VII: 26. junii 1741 per Joannem Avgustinvm Rakovitz Vicarivm Baptizatus est mediâ 10mâ mane Jacobus, | natus hodie mane ex Matthia Janscha et Lvcia | conjugibus levantibus eum Georgio Anderle et Lvcia Svppanin | Ex Wresniz.

VII. Tomus VII: 10ma aprilis 1744 per Joannem Avgustinvm | Rakovitz Vicarivm baptizata est Maria, | nata ex Matthia Janscha et Lvcia Con- | jugibus, Levantibus eam Georgio Anderle, et | Lvcia Suppanin. | ex Wresniz.

VIII. Tomus VII: Die 12. februarii 1747 per Joannem Laurin Baptizatus et hora 7ma mane | natus est Valentin(u)s Mathiae Janscha et Luciae co(n)jugis | leuantibus eum Georgio Anderle et Lucia Supana. Ex Bresenza.

IX. Tomus VIII: Die 1.^a julii 1749 per Joannem Lavrin baptizatus | et Die 30. junij pomeridiana hora 8va natus | est Lavrentius Mathiae Janscha et Luciae | Conjugum Leuantibus eum Gregorio Suppan | et Gertrude Anderlouza | Ex Wresniz.

*

Naj dodenem gornjim vradnim zapiskom nekaj opazek. In sicer posebej vsakemu teh deveterih Matije in Lucije Janševih otrok. Ob Antonu precej obilnejih.

1. O njuni hčeri Agnezi nisem dolgo ničesa izvedeti mogel. A o brata Antona smrti, 13. septembra 1773, je še živela, ker jo Navratil str. 153 za dedščino oglašeno navaja. — Tem povodom sem jo iskaje in iskaje končno v radoljiški krstni knjigi bral — rojeno ne še na Breznici, nego v Dvorski vasi za Begunami; v njene matere hiši. — Zato se mi je vsililo to menenje, da se je Antonov oče Matija takoj po poroki z Lucijo Debeljakovo, hčerjo Jerneja Debeljaka, naselil prav pri Debeljakovih v Dvorski vasi. Tu se mu je rodila njegova prva hči Agneza 18. decembra 1729. — Gotovo še ni imel takrat nakupljene Kuharjeve hiše na Breznici, kjer je na svet prišla njegova druga hči Polona, 5. februarija 1732. — Kedaj in kako je zamrla Agneza, mi je neznano.

2. Hčere Polone zakon je z naslednjimi besedami znanovan v radoljiški poročni knjigi: Die 25. septembris 1757 Copulatus e(st) Andreas Gregorij Kaidish fil. leg. Cum sponsa Apollonia d(e)f(unc)ti Matthiae Jansh fil. leg. ex Nabrfhneza Vic. s. Nicolai a me Casparo Globotschnigg Vic. adstantibus Jo(hann)e Legath, et Antonio Doushan. Ex Mosta.

Navratil jo ima iz ostalinskega spisa po vmrlem Antonu Janšu znanovano »eine verheurathete Schwester Apollonia Geüdisin (= Kajdiževa) in Gran«. Na to razlaga, da je zapisano Gran po dunajski govorici Graner ali Kraner (= Krainer). — Poroča tudi, da je dunajski Obersthofmarschallamt se vsodno zato zmotil, ker je Anton Janšev zapuščinski akt namenjen bil v Pressburg (Požun) — torej v bližino ogrskega mesta Gran (Ostrogon) (Navr. 152).

A dunajski krogi takrat tudi o Kranjski niso bili kedo vé kako poučeni. — Kaj pa, ko bi bila ta »verheurathete Schwester Apollonia Geüdisin in Gran« pred poroko bivala mesto doma na Breznici kje pri kakih sorodnikih, ali pa službeno v bližnji vasi Breg (= nemško Rann, cf. Gran!), nekaj streljajev proč od Most. Omožena bi se bila potem odtod preselila v Mosta na Kajdižev dom?

Otroka iz tega zakona sta v Radoljici 6/11 1758 krščeni Lenart Kaidish in 6/12 1765 istotam krščeni Thomas Kaidifch ex Hohenpruck: nemško znanovanje za Mosta.

3. Anton, Matije in Lucije Janševih prvi sin — naš slavni čebelar. — Navratil ga str. 142 navaja po vzprejemnem zapisniku dunajske akademije obraznih umetnosti med onimi učenci, ki so se dali vpisati v novo bakrorezno risarsko šolo, odprto 1. julija 1766. Pod decembrom 1766 pa ga je bral beleženega tam z nemškimi pismeni tako-le: »Antony Jānisch — Nābrisence (= na Breznici) — zeichner.«

Priprosti Gorenec Anton Janša po Linhartovem zatrdilu (Versuch einer Geschichte von Krain, Laibach 1791, II, 327) ni znal, ko je došel na Dunaj, niti nemškega, in ne pisati, ne čitati.

Čebelarja Antona Janša — ki je pa prišel na Dunaj kot slikar — preslavlja v svojem spisu Navratil z vzhičenimi besedami: »da je bil naš Anton Janša ne samo prvi čebelar v našem cesarstvu (= Avstriji) — nego 'kralj čebelarstva' — v vsej Evropi« (Navr. 164).

Janšev tudi rojak in njegov dunajski najpazljivejši učenec Martin Kuralt, učitelj čebelarstva v Lvovu, v predgovoru svojemu nemško spisanemu nauku o Janševem čebelarstvu (Lemberg, 1807) pravi tako-le: Ne morem najti glede na čebelarstvo nauk nijednega pisatelja, kateri bi bil prekosil našega Antona Janša; prostega, a po prirodi neizrečeno nadarjenega kmeta (Navr. 161).

Kakor so mi otroku v děda Vrbana Fertina hiši, pri Kraljčiču na Breznici, pripovedovali, je Anton Janša — bivajoč še doma — na brezniškem Kuharjevem skedenju popravljaj semtrtje obrabljeno oljnato altarjevo sliko sv. Frančiška Ksaverijana na Rodinah. Če natančno ogleduješ, opaziš tu res popravljajočo roko. Bila je to podoba, ki je zelo vabila božjepotnike z raznih strani na Kranjskem. Hodili so jo pa tudi Korošci počastovat, ki so prav nad Rodinami čez goro sem prihajaje posebno ob Malem šmarnu radi obiskovali Mater božjo na Blejskega jezera otoku.

Ta Kuharjev skedenj je torej čebelarju Antonu Janšu slikarski ateljé na Breznici. Skedenj je bil na najjužnejem, v plan se izgubljačem svetu Antonu Janšu rodnega Kuharjevega domovja, ki stoji na kaj prijetnem hribčku ter nosi hišno številko 11 (Koprivec).

Rodinjska posestnica Hönovka — kot Mina Frelihova rojena 1/7 1856 na Potókah pri Blažunovih, se je 26/4 1875 primožila k Honu na Rodine ter imenovala potem Mina Čopova. — Ko je njen sin prevzel Honovino, je kupila 1910 Kuharjevo posest na Breznici. A se ni preselila v toliko prikupljivo, na višavi stoječo leseno rodno hišo Antona Janše ter njegovih bratov in sestr. Raje je predručala stare Janševe prostore. Le en del te stare Kuharjeve hiše je ohranila; drugi del pa premenila v žitnico. Za-se si je pod hribčekom doli na poprejšnji vrt postavila popolnoma novo zidano hišo. V to novo hišo se je preselila (Kopr.). In na severnem zidu te nove hiše — ne na rodnem domu — je danes vzdana kamenita plošča noseč besede:

V tej hiši se je
rodil 20. maja 1734

Anton Janša
prvi c. kr. učitelj čebelarstva
na Dunaji.

Do leta 1877 je bil ob stari Kuharjevi hiši čebelnjak, kakor ga je postavil Anton Janša. Prav na njegovem mestu se je to leto zgradil nov tega istega obsega kot stari. Nalašč pa se je v novem čebelnjaku ohranil hrastov tram starega, kakor v nekak njegov spominj (Navr. 164).

To novo zgrajenje je glede na pijeteto silna ponesrečitev. — Še danes bi le z malimi popravami domoval tu prav ta čebelnjak, ki je v njem na Breznici Anton Janša nekako od 1750 do 1766 svoje čebele pasel. — Kak domač ponos!

Kuharjevo maloobsežno polje je vse pod sedanjo brezniško župno cerkvijo. Tudi to je Honovka kupila. Prodal jej je ta svet bivši brezniški viši učitelj Josip Ažman. Ažman pa ga je kupil od Ivana in Maréte Jalenovih. Bratje Luka, Primaž in Ivan so s sestro Mareto brez težave izhajali na tej svoji mali Kuharjevini. Luka in Primaž sta po takratni nekako krajevni šegi podajala se na Gornještajarsko v tkanje ter si kolikor toliko prislužila. Posebne starosti nista dočakala in sta vmrla na Breznici. Ivan in Mareta sta ju preživela.

*

Tu sem k Janševemu čebelnjaku se je od doma doli hodil zdraviti in poezije kovat pesnik »Sedmi sinov« Josip Zemlja, rojen 10. februarja 1805 na Selu pri Petrovcu. Le nekaj nad 38 leten je 19/9 1843 upapolni mož kmalu po dohodu za župnika vmrl na Ovsiahi in bil tu pokopan.

Sem iz župnišča tik izpod Kuharjevine je ob čebelnjak prihajal sedet prosluli mladi slovenski deklamator izza 1848^{ih} let, Ljubljčan Ivan Mahkot, po brezniško nazvan »farovski študent«; v Ljubljani vmrl kot vladni svetnik. Večkrat ga je namreč na odpočitkih pri sebi imel brezniški župnik Gašper Šoklič. Oddolžiti se je tem načinom hoteč njegovima gospicama tetama Mahkotovima, sestrama baronice Lichtenthurnove, posestnice ljubljanskega Lichtenthurnišča. — V vednih avstrijskih praskah z Italijo mu je bila ta rodovina v Ljubljani študjočemu zelo na roko.

Gimnazijca in akademika Mahkota je do mala vedno iz župnišča sem gori spremljal tolikoletni brezniški kapelan Ivan Volk, Jeseničan; vmrl kot novo-meški kanonik.

*

Zanimala me je otroka, ko sem bival na Breznici v hiši starega očeta Kraljiča, pisana družba, ki se je shajala večidel dan za dnem ob Kuharjevem čebelnjaku. A vanjo se nisem podal, poučen: ne v odrasčenéje, tudi v študentske kroge ne — dokler jim nisem dovolj dorastel.

Vrh hriba nad to družbo pri čebelnjaku je Kraljičevina, tik pod njo na istem hribčku lesena, a prav okusno zložena Kuharjevina, nekedanja Antona Janše rodna hiša. — Nekaj korakov od hiše proti severu naprej je stal čebelnjak. Prostora je imel sedanjim čebelam več, nego ga jim je treba bilo. — Še naprej je bila na čebelnjak naslonjena za kakih 6 sedečih dolga klop. — Klop je končno vzdrževala črešnja-črnica prav okusnega sadu. Po njenih takratnih letih soditi jo je prav vrjetno zasadil še Anton Janša. Po Kuharjevem vrtu na okrog je bilo še kakih štiri do pet isto toliko starih črnice. — Mene otroka so zelo do sebe vabile.

Kakih 50 korakov proč naprej od te pričebelnjakove klopi se je pozidala kmalu brezniška ljuška šola. — Takoj čez cesto čez stoji danes brezniška župnijska cerkev: dolgo časa nazvana »Nova cerkev« — ker je v tisti dobi zidanih največa, torej najznanejša. — Vzorec za zidavo jej je po ljubljanski šenklaški navdahnili rojeni Ljubljčan Fran Salezij Christian: prvi in zadnji rodinjski in prvi brezniški župnik. Vsi altarji, tudi mali po cerkvi, so zgrajeni tako za-se, da je vsak svoj gospodar.

Predenj so jo začeli zidati, je rastel prav velik léskov grm tu, kjer stoji danes zelo visoki glavni altar. Zemlja, kjer sta danes cerkev in župnišče, je bila Kuharjeva, torej lastnina kedaj čebelarja Antona Janše rodovine. Pokopališče pa kedaj Kraljiča Urbana Frtina njiva.

Ta nova župna cerkev Žalostne Matere božje na Breznici — mesto stare sv. Klemenca, papeža, na Rodinah — je bila blagoslovljena 1821. leta. Blagoslovil jo je ljubljanski škof Avgustin Gruber, ki je ta dan prvokrat pridigal slovensko. Trd Nemec in že v letih se je naučil slovenskega jezika.

Glede starožitniških zahtev so se ob zidavi brezniške cerkve bridko motili. Brezniško nad vasjo stojče menda zelo ljubko cerkvico sv. Nikolaja so tako podrli, da tudi njene podobe niso ohranili. — A še bolj so zagrešili, da so šli

tudi prav takrat podirali cerkev sv. Lorenca nad Zabreznico. Krog in krog so jo obdajale skale, da si se moral čuditi, kako so jo naši predniki tu gori med same skale sploh mogli pozidati. Gledala je odtod po vsem Bledu; najponositeje gledala v starodavno jezersko svetišče Matere božje sredi Bleda, ki ga brez samohvale prištevamo najdivnejim pokrajinam na svetu. Vladala je doli do sv. Prizma nad Kropo; doli do sv. Jošta nad Kranjem in v tej svoji svojosti sred skalami bivala tako, da česa tudi le približno enacega nisem opazil na precej obširnem ozemlju, kar mi ga je bilo videti dano.

Brez dvombe je bil župnik Christian redek nadarjenec. Saj je učeč se na jezuitski gimnaziji v Ljubljani leta 1773 kot šestošolec — takrat retorica — po natisnjenih perijolah »Nomina in arena literaria victorum« med součenci prvolociranec v štirih tvarinah — sošolec mu »Antonius Lienhard, Carn(iolus) Rathmanftorf(ensis)« v treh tvarinah in sošolec veliki »Georg. Veba, Carn(iolus) Moraitsch(en)« v eni tvarini: samoumevno v svoji »Ex arithmetica.« — Christian torej talent; a v stari stavbariji je na vrata vmetniških krogov šel premalo potrkat. In tem načinom smo na Breznici prišli ob sv. Nikolaja in Zabreznici ob sv. Lorenca.

Cesarica Marija Terezija je Antonu Janši najprej namenila poučno slikarsko potovanje po Italiji (Navr. 145). — A čebelarstvu velika prijateljica je še raje videla, da se je kot prvi čebelarški učitelj na Dunaju popolnoma posvetil temu poklicu. Tudi on se jej je izjavil, da vtegne več doseči v čebelarstvu, nego v slikarstvu. (Navr. 147).

4. Matije in Lucije Janševih tretja hči Uršula je bila 20. avgusta 1756 na Rodinah pokopana. Radoljiška mrtva knjiga piše: Die 20. augusti 1756 sepulta e(st) Ursula Janshouka aeta 19 anorum extreme inuncta ex Wresnitz. — Ta ali oni duhovnik iz Radoljice je hodil tisto dōbo božjo službo opravljat po cerkvah na okrog, bolne previdovat in tudi pokopovat, kjer so pokopališča bila. Morda je Uršulo v kako nezavest pahnila bolezen, ki se vleže na um. To zato menim, ker je bila na Breznici le samo v sv. olje dejana.

5. Matije in Lucije Janševih drugi sin Ivan. A rojen ne na Breznici, nego v Hrašah — vsekako pri sorodnikih. Ni ga med temi, ki bi bili po bratu Antonu česa podedovali. Torej ni živel, ko je brat Anton 13. septembra 1773 na Dunaju zamrl. V radoljiških knjigah tudi njegovega pokopa nisem bral.

6. Matije in Lucije Janševih tretji sin Jakob je bil rojen zopet na Breznici. Ker ga ni med brata Antona dediči, je kot Ivan pred njegovo smrtjo zamrl. V radoljiških knjigah do njegovega pokopa nisem prišel.

7. Matije in Lucije Janševih četrta hčerka je Mina. Radoljiška mrtva knjiga o njej navaja: Die 30. martii 1748 sepulta est Maria Mathiä Janfha filia in 4to aetatis suae anno 1 ex Wrefniz. Pokop se je vršil na Rodinah.

8. Matije in Lucije Janševih četrti sin Valentin. Navratil v svojem spisu str. 143 pravi, da je bil kot oba njegova brata Lovro in Anton med onimi učenci, ki so se dali zapisati v novo bakrorežno risarsko akademsko šolo na Dunaju. Bral ga je tam beleženega tako-le: »Valentin Janisch — Naciscen (= na Breznici) — Kupferstech(er)«.

A to še le pod septembrom 1767. Torej je Valentin za svojima bratoma Lovrom in Antonom kakih 9 mesecev pozneje zapisal se na gornjo šolo, ter je po vsem soditi še le takrat prišel od doma na Dunaj.

Illyr. Blatt, 18/7 1839, št. 29 (Priobčil Vrhovnik) ga piše rojenega v kraju Prosnitz (= na Breznici) na Kranjskem leta 1743. (Prav je 12. februarja 1747.)

Po tem viru je bil 1788 adjunkt učitelju bakrorežnorisarske šole; l. 1801 drugi adjunkt učitelju historičnega ročnorisarstva — obakrat na dunajski akademiji obraznih vmetnosti. Vmrl je na Dunaju 11. avgusta 1818.

9. Matije in Lucije Janševih peti sin je Lovro. Navratil ga 143 z bratom Antonom na Dunaj prišlega in v novo bakrorežno risarsko akademsko šolo

vstopivšega piše tik pred bratom Antonom z besedami: »Lorenz Jänisch — Näbrisence (= na Breznici) — Zeichner in Crein«.

Illyr. Blatt, 18/7 1839, št. 29 (Priobčil Vrhovnik) piše o njem: Jantscha Laurenz, svètnik in profesor deželne šole na dunajski akademiji obraznih vmetnosti je bil leta 1746 (pravilno je 30/6 1749) rojen v kraju Prosnitze (= na Breznici) na Kranjskem. Vmetniji se je posvetil še le v zrelih letih. Poprej se je bavil s čebelarstvom; prav radi česar je bil s svojim bratom Valentinom poklican na Dunaj (Ni celo tako! — Gl. Navratil, str. 142). — Weirrotter, takrat profesor na deželni šoli, je spoznal njegovo vmetniško nadarjenost. Gorko ga je vzpodbujal. In res so — ko je kraje povzemal po naravi — že ti njegovi prvi poizkusi pričevali, da ne bo navaden vmetnik. Pod Weirrotterjevim naslednikom, Kristijanom Brandom, mu je bila dana prilika, da se je v tem vmetnistvu še bolj izobražal. Leta 1771 je prejel na akademiji 2^{eo} nagrado in prav to isto leto še dve drugi 1^{vi} nagradi. Leta 1790 je bil nastavljen kot c. kr. penzionar, leta 1796 za adjunkta učitelju bakrorezarstva. — Ko je po Kristijana Branda smrti njegov brat Friderik bil imenovan za profesorja na tej deželni šoli, je Jantscha na njej postal korektor za krajepisno risarstvo. — Friderika Branda se je prišla udnična bolezen tako trdovratno, da ni mogel več povoljno delovati. Tem povodom je prišla deželna šola popolnoma v korektorja Jantsche področje. Jantscha je kot tak vodil to šolo z očitnim propehom za učenje. Iz tega vzroka je bil po Friderika Branda smrti na tej šoli nastavljen najprej za provizoričnega, potem za pravega profesorja. — Iz njegove roke je bila panorama dunajskega mesta: hvalili so jo domačini in tujei. Krajepisom je z bogatimi izpremenjavami znal vdihniti bujno življenje. Redno pravilo mu je namreč bilo, da slikajoč ni iskal kakih izvanrednosti, ampak je znal izčrpati iz narave, kar je bilo tu lepega in prijetnega ter je to naslikal s privlačno resnico. — Slikal je prav veliko in njegove slikarije se bodo po dunajskih kabinetih vedno na častna mesta vrstovale.

Vmrl je na Dunaju 1. aprila 1812 zapustivši veliko svojih slikarij, ročnih risarij ter skupino bakrorezov. In tudi več Gotthelfa Branda ter drugih vmetnikov slikarij. — Vse te vmetnine so se na Dunaju v aprilju 1812 na očitni dražbi prodale.

*

Sezimo še po smrtnih datih Matije Janše očeta Andreja in njegove matere Magdalene ter konečno starišev naših deveterih Janšev: Matije in Lucije Janševih.

I. 1711 — 21/2 Andreas Jansha ex Hrasche sepult(u)s in Rhodain, provifus o(mn)ibus Sacramentis annorum 70.

II. 1728 — 14/2 sepulta est in Rhodain Magdalena uxor p. m. Andreae Jansha ex Hrasch annorum 80 omnibus sacramentis provisa.

III. Mathias Jansha mortuus 1752, 29/5 75 annorum 31/5 Sepultus est in Rodain ex Wresniz.

Do njegovega rojstva v radoljskih knjigah nisem prišel. Ustno poročilo pa navaja, da se je oženil v zrelih letih. Poročen je bil 28/2 1729 v Radoljici z nad 23 letno Lucijo Debeljakovo, menda nekako 45 leten. Ob rojstvu zadnjega sina Lovra, 30. junija 1749 bi bil 65 leten. Če je po Lovrovem rojstvu živel morda še kaka 3 leta, bi bil 29/5 1752 — 68 leten. Tem načinom bi se dati o njem vjemali.

Ob Matije Janševi poroki z Lucijo, rojeno Debeljakovo, ni živel več niti Matijev oče Andrej, niti Lucijin oče Jernej Debeljak.

IV. 1781 — 28/2 Lucia Janshin, vidua cath. Provisa a Ignatio Jellouschik. Sepulta a Francisco Xav. Wilfan In coemeterio Rodain, e loco Bresnitz N. 28. Aetatis 80 annorum.

Lucija Janševa je torej svojega moža Matijo preživela za 29 let.

Pogospódili so se na cesarskem Dunaju vsi trije bratje Janši z dovoli priproste gorenske Breznice popolnoma kmečki tu sem došli. — Valentin in Lovro sta postala dunajska slikarska učitelja. — Tudi njun brat Anton, prvi učitelj čebelarstva na Dunaju, se čopiču nikoli ni popolnoma odpovedal.

A ne vrjame, da bi kak potégljaj njihovih obilnih dunajskih in obdunajskih krajerisarij in slikarij vsaj na lahko kje ne vzbujal spominja na divno domačijo, ki jih je rodila in poslala v svet — na lepo radoljiško-brezniško planjavo.

Gostilne v župniščih.¹

I. Vrhovnik.

Beljak (ž. sv. Nikolaja), 1717, jun. 30. Komisar Kristijan Moser nima vinotoča (k. a.).²

1729, sept. 11. C: Komisar Ivan Zl. Simenič toči prihajajočim h krstu. Klj sta zanikala vinotoč rekoč, da izvršuje komisar sinodni ukaz (ib.).

Bled, 1665, sept. 26. Sestra župnika Krištofa Popal-a je točila vino nekaj časa in plačevala dac, a bilo je malo koristi in mnogo stroškov, zato je župnik sklenil opustiti vinotoč in zanimati svojce za koristnejše reči (šk. a. pr 2, 109 b).

1682, jan. 2. Na prošnjo vikarja mgra Jerneja Jenka za dovoljenje vinotčca do pusta, je odgovoril generalni vikar, da mu ni dovoljen. Jenko se je obrnil na škofa in utemeljeval prošnjo z navado pri cerkvenih računih, po katerih se mora od drugod prinesiti vino, da pije sosedje, z običajem o sklepanju zakonov (contractus matrimoniales), pri katerih menijo, da pogodba ne bo imela srečnega uspeha, ako se ne pije vino. Ako bi o teh prilikah župnik točil svoje vino, bi od slanine in žita, zamenjanega za vino, prejel denar, ko je imel sicer pičle dohodke v tako težavni in mnogoljudni župniji s 3400 dušami. Prošnja je bila odbita; škofu Rabatti se je zdela predrzna (ib. pr. 26, 8, 9).

1685, maj 8. C: Vikar Jernej Jenko ne toči vina, ampak pošilja ponj v gostilno. Isto klj s pripomnjo, da potem vino dražje prodaja, kakor ga je kupil, kar vikar prizna z izgovorom, da za vino več zahteva zaradi daca, ki ga mora plačati. Za krst jemlje eno libro in dva groša; libro zahteva, ker ne toči vina. Ko pa je točil vino, ni nič manj prejel, ker je dajal tedaj botrom tudi kruha (ib. pr. 30, 461).

1685, okt. 16. Istemu vikarju je podaljšano dovoljenje vinotoča za eno leto; izključeno bodi vsakršno pohujšanje, izgred in sila. Takisto leta 1686 in 1687 (ib. pr 31, 325).

1717, jul. 6. Vikar Gregor Töttinger je točil brez vsiljevanja (k. a.).

1718, dec. 24. Vikar Matija Schoss je dobil dovoljenje vinotoča za eno leto (šk. a. pr 50, 71).

1720, febr. 2. Isti za eno leto (ib. pr 52, 116).

1729, jul. 9. Vinotoč dovoljen brez sile (k. a.).

1784, apr. 17. Škofijstvo je kaplanu na Blejskem otoku Antonu Muleju dalo ukor, češ, da predrzno prelamlja škofijske naredbe in cesarske ukaze; hkrati ga je suspendiralo od duhovskega pastirstva in mu najstrože prepovedalo vinotoč.

1784, apr. 30. Mulej se je opravičeval v obširnem pismu, priznal kako nepremišljeno besedo in vinotoč. Zaradi tega je ravnal bona fide. Nikdar ni dobil niti od škofijstva niti od drugod kake prepovedi, pač pa je večkrat slišal, da je

¹ Gl. Glasnik, X (1929), str. 39 sl.

² Pričujoče vesti so večinoma odgovori župnikov, oz. vikarjev, ključarjev, orgljavcev, cerkvencev na vizitacijah in ukazi, dani o tej priliki. Kratice: C = cerkvenec; Klj = ključarja, -ji; mgr = magister; šk. a. = škofijski arhiv; pr = protokol; k. a. = kapiteljski arhiv.

vinotoč ustavljen samo župnikom in izpostavljenim kuratom; menil je, da ga ne veže dotični cesarski ukaz. Ker se je ohranil vinotoč tudi na drugih božjih potih, n. pr. pri Sv. Joštu, pri Sv. Ksaverju na Štajerskem, se je štel opravičenega nadaljevati ga tu, kjer je krog in krog obdan od jezera, tembolj, ker se mu o vizitaciji ni ustno in potem ne pismeno prepovedal, dasi je bil omenjen. Prosil je, da bi se odložila suspenzija do dokaza krivde. Lastnoročni škofov odgovor je dovolil Muleju dokaz nekrivde, a mu ukazal, da mora opustiti vinotoč, ki je sploh prepovedan (šk. a. pr 69, 225, 237).

Bohinj, 1665, sept. 25. Zoper župnika Jurija Drobniča je došla pritožba, da se ne drži štolnega reda, ukazane po gospodu (vizitatorju) Vaccanu za župnika Karla Razzo. Ko so prišli N. N. zapisat imeni ženina in neveste, je bilo izpraznjenih že 12 bokalov, a župnik jim še ni odgovoril, koliko zahteva za oklice; šele po 20. bokalu so dobili odgovor (ib. pr 2, 123b). Za krstno štolo bi radi dali župniku en bokal vina, da bi smeli oditi z otrokom. Škof Rabatta je Drobniču prepovedal gostilno, zaradi katere so se župljani hudo pritoževali. Strogo je ukazal, naj krste in poroke vpisuje v žagradu in daje vsem prostost (ib. pr 2, 125a).

1669, okt. 5. Župnik Andrej Lukežič je računal za krst 2 groša. Imel je vinotoč, ne da bi škofijstvo vedelo za to. Nihče se ni upijal; pivcev ni pridrževal; nikogar ni silil piti (ib.).

1681, jun. 20. Provizor Gašpar Črnetič se je zavezal z reverzom, da ne bo točil vina ne v župnišču ne v kaki drugi hiši v Bohinjski dolini ne sam ne po kaki drugi osebi. Natanko se hoče ravnati po škofijskem dekretu z dne 1. IX. 1679; ako ne, naj ga izključijo iz ljubljanske škofije (ib. pr 24).

1686, avg. 16. Bohinjskemu vikarju Jakobu Rozmanu se je dovolil vinotoč za eno leto samo njegovim župljanom pri krstih in porokah brez izgrediv, pohujšanja in siljenja (ib. pr 32, 181).

1687, sept. 18. Istemu podaljšano, takisto 1690 (ib. pr 33, 154, 35, 164).

1894. Vizitacijski dekret veli, da sme vikar Marko Prešeren točiti, ne sme pa sam ali po kom drugem nikogar siliti, da bi pil (ib. 33, 153).

1696, nov. 15. Istemu se dovoljuje vinotoč za eno leto, do 1. sept. 1697 (ib. pr 37, 205, 223).

1712, jun. 13. Ukaz o vizitaciji: Zaradi vinotoča je bilo že večkrat razglašeno in se še razglaša, da ni nihče dolžan v župnišču piti niti malo niti mnogo (k. a.).

1717, jul. 5. Vikar Ivan Josip Jencen toči, toda nikogar ne sili (ib.).

1719, jul. 14. Podaljšanje dovoljenja za vinotoč za eno leto vikarju Valentinu Hočevanju (šk. a. pr 52, 84).

1729, jul. 10. Vikar Matija Schoss ima vinotoč brez vsiljevanja (k. a.).

Črna, 1652, nov. 4. Ni bilo vinotoča (šk. a.).

1669, sept. 23. Klj: Župnik Matej Tank ima vinotoč, a nikogar ne sili. Za krst se dajeta dva groša in en bokal vina (ib.).

1684, sept. 24. Vikar Mihael Pirec toči cerkveno vino, ki bi se sicer pokvarilo (ib. pr 30, 319).

1762, jul. 17. Vizitacijski dekret: Vinotoč in popivanje v kaplaniji je prepovedano pod kaznijo odstavitve (ib. pr 62, 212).

Dob, 1651, febr. 24. Kaplan Mihael Tercelj je zapisal o krstninah v krstno knjigo: Barbara Laurishka fe ie od iudoufhine rifhila | S botre tude fe en fiertel uina fapilla | V ligi uifhi fe ie Marina rifhila | fe en fiertel uina platila.

1651, marc. 10. Najbrž isti je dostavil vpisu v krstno knjigo: ... fo udobre uole fe Judoufheno dale. | De be Sgregoriem (krščencem) Mladenizhem | ufse V nebefhku kraleuftuu parfhle kmalu.

1652, nov. 9. Zopetni dostavek v krstni knjigi: Catharina Jurfhaika fe ie od iudoufhine rifhilla. | Botram en fiertel uina kupilla (prečrt. fen — namesto en, in platilla — nam. kupilla).

1665, maj 13. V župnišču je gostilna, toda brez pohujšanja in pijančevanja. Nihče se ne sili, da bi moral dati za vino; izvršuje se le stara navada, da pri krstu da otrokov oče botrom za častno pijačo (*honorarium bibale*) 3 ali 4 bokale vina in botri, ako hočejo, tudi kaj dajo iz svojega. Dac se plačuje brez ugovora. Skrb za vino ima sestra kanonika Ivana Jerneja Gladiča, ki ima pravico do župnih temporalij (šk. a. pr 2, 65b).

1684, apr. 4. Vikar Volbenk Engelbert Portner sme točiti pri krstih in porokah pod navadnimi pogoji do ljubljanske sinode (ib. pr 31, 214).

1691, jul. 12. Provizor Anton Trbišek je utemeljeval prošnjo za vinotoč, ker zahajajo k njemu redovniki. Dobil je dovoljenje točiti do sv. Jurija (ib. pr 35, 360).

1694, apr. 29. Isti dobi dovoljenje za eno leto (ib. pr 38, 18); takisto 1696.

1720, sept. 16. Vikarju Mihaelu Kregarju je dovoljen vinotoč za eno leto (ib. pr 52, 241).

1723, maj 31. Vikar toči samo prišlecem h krstu in oklicem. Klj: Kuharica včasih vsiljuje pijačo; vikar ne sili (k. a.).

Dovje, 1665, sept. 22. Klj so pohvalili župnika Mateja Vavpotiča, ker nima gostilne in tudi ne zahaja v gostilne (šk. a. pr 2, 101a).

1717, jul. 3. Vikar mgr Mihael Schöffrer je nadaljeval z vinotočem, dasi je bil v zadnji sinodi strogo prepovedan in vikar ni prosil dovoljenja. Zaradi te predrznosti je dobil pri vizitaciji strog ukor in globo 10 imperialov in specie, plačljivih v 14 dneh po sprejemu dotičnega dekreta. Nadaljnji vinotoč se mu je ustavil pod kaznijo suspenzije (ib. pr 50, 146).

1717, jul. 3. Vinotoč brez vsiljevanja; klj sta se pritožila, da je vino dražje v župnišču, kakor drugod. NB Če je krst v petek ali soboto, naj se pijača ne prestavlja na nedeljo in naj se botri ne silijo k obedu. Vikar je priznal, da toči brez dovoljenja, zato je bil kaznovan (k. a.).

1718, maj 1. Zaradi majhnih dohodkov, s katerimi ne more izhajati, je isti vikar prošil dovoljenja za vinotoč; dobil ga je za eno leto (šk. a. pr 50, 270).

1729, sept. 14. Isti toči; zanaprej se še ni pogodil za dac (k. a.).

Dvor pri Vrbi, 1669, sept. 26. Župnik Daniel Kokalič nima vinotoča (šk. a.).

Fužine, 1717, jul. 1. Vikar Matija Lukežič nima vinotoča (k. a.).

1729, sept. 13. Subvikar Andrej Perner ne toči (ib.).

Gorje, 1669, okt. 5. Župnik Tomo Vidovic ima vinotoč, a nikogar ne sili, da bi pil, in ne trpi nobenega pijanca (šk. a.).

1691, jul. 6. Župniku Matiji Ločnikarju je bilo dano dovoljenje vinotoča za eno leto; takisto 1694 (ib. 35, 358).

1716, jun. 6. Mgr Matija Ločnikar je prosil dovoljenja za vinotoč, ker nihče v vsej soseski ne toči vina. Vino se ne more kupiti niti za bolnika. Župljani, prihajajoči zaradi raznih opravil v župnišče, ga zahtevajo. Dobil je dovoljenje za eno leto, toda le za župljane pri krstih in porokah, a brez spotike (ib. pr 48, 331).

1717, jul. 4. Vinotoč deluje v župnišču, brez sile (k. a.).

1719, sept. 20. Dovoljenje vinotoča za eno leto (ib.).

Ig, 1728, avg. 9. Vikar ne toči vina (k. a.).

Jesenice, 1665, sept. 22. Župnik Andrej Niklavčič, tožen, da ima gostilno in sili botre k pijači, je odgovoril, da to ni res, kajti od velike noči nima v župnišču vinotoča. Prejšnja leta je včasih točil, toda samo tistim, ki so zahtevali. Ker nekateri niso plačali, je opustil vinotoč in ga ne namerava zopet začeti (šk. a. pr 2, 103a). — Dognalo se je, da je župnik silil s pijačo, ko je imel gostilno; z odpravo gostilne so nehale pijanosti, prepiri in izsiljevanje denarja za vino (ib. 106a).

1684, dec. 14. Vikar Matija Ločnikar ni navel v prošnji za vinotoč zadostnega vzroka, vendar mu bodi dovoljen za eno leto. Izvaja naj ga brez pohujšanja in sile po kakem drugem (ib. pr 31, 157).

1686, maj 30. Škofijstvo je ukazalo gorjanskemu župniku mgru Matiji Ločnikarju, naj gre na Jesenice in naj se prepriča, ali je ondotni vikar Marko Gregorič res po ljubljanski sinodi (29. IV. 1686) vino točil in silil k pijači (ib. pr 32, 151). Dne 3. VII. 1686 je dognala preiskava, da je jeseniški vikar točil vino kljub prepovedi, združeni s kaznijo, objavljeni leta 1679., potrjeni 1684, in kljub izrečni prepovedi zadnje sinode in je vrh tega nekaterekrat silil k pijači, torej ni toliko skrbel za sebi izročeno ljudstvo, kakor za dobiček, opuščal krščanski nauk in običajne pobožnosti. Zaslužil je, da bi se odstavil. Za zdaj se mu izkaže milost in naloži globa 20 imperialov, ki naj jih plača škofijstvu v 4 tednih za pobožne namene. Popolnoma naj ustavi vinotoč in izvršuje krščanski nauk pod kaznijo odslovitve iz službe (ib. 169).

1716, jun. 6. Vikar Marko Gregorič prosi za vinotoč, ker ob skromnih dohodkih ne more zmagovati toliko bremen in davščin (exactiones — ib. pr 48, 332).

1717, jun. 25. Isti taberna brez sile (k. a.).

1729, sept. 15. Vikar Franc Karel Polc ima vinotoč (ib.).

Kokra, 1709, apr. 11. Škofijstvo je vprašalo subvikarja v Kokri (in Konkra), kdo mu je dovolil vino točiti in koliko ga je iztočil čez leto (šk. a. pr 46, 79).

Koroška Bela, 1780, maj 5. Škofijstvo je najodločneje odklonilo prošnjo benefecijata na Koroški Beli, da bi smel točiti vino (ib. pr 67, 208).

Krajina, 1684, jun. 22. Vikar Ivan Gotnik je izjavil, da ne bo več točil vina zaradi previsokega daca (ib. pr 30, 145).

1737, avg. 22. Subvikar Tomo Kaple ima vinotoč, toda nikogar ne sili piti (ib.).

Kranj, 1665, maj 20. Kaplan Mihael Purgar je povedal, da ima župnik v župnišču gostilno, ki jo vodi njegova sestra brez spotike (šk. a. pr 2, 84a).

1697. Podaljšanje vinotočne pravice župniku Schillingu (ib. pr 37, 330).

1717, jul. 14. Vinotoča ni v župnišču (k. a.).

Kranjska gora, 1665. Klj: Župnik Gašpar Krašina toči vino za denar in ima gostilniško trgovino z vinom, kar mu ne štejejo v zlo, ker je bilo tako tudi pod njegovim prednikom; napak pa ravna, ker nezahtevajočim prinaša preveč vina in izsiljuje denar od takih, ki se branijo piti. Kajti Jurij Smole je poleg pol drugega skuda, ki ga je dal za oklice in poroko, plačal 17 bokalov vina. Gostilničar Baltazar Klement je povedal, da je Andrej Robič izdal 7 gld., ko je prišel po oklicni list (ib. pr 2, 97b, 98a).

1677, apr. 27. Račani so se pritožili zoper župnika Mihaela Bonclja (Wonzeli) med drugim zato, ker pri porokah ukazuje prinesti, ne da bi kdo zahteval, po 10 do 15 bokalov vina in oškoduje tako marsikoga, ki nima premoženja (ib. pr 12, 206).

1684, jun. 15. Župniku Ivanu Frideriku Faiglerju se dovoli za eno leto vinotoč v spodnjih prostorih župnišča; toči naj njegova mati brez pohujšanja, sile in kakršnegakoli izgreda. Dovoljenje ugasne ob najmanjši pritožbi zaradi pohujšanja ali izgreda (ib. pr 31, 109).

1686, dec. 7. Istemu se podaljša dovoljenje pod gorenjimi pogoji (ib. pr 32, 225).

1690, apr. 10. Istemu dovoljenje za eno leto; 1697 do 1. sept. (ib. pr 35, 86).

1706, jan. 28. Provizorju Juriju Pavšku je poslalo škofijstvo dekret, ker je imel vinotoč kljub prepovedi kanonov in sinodnih določil, a tudi zunaj doma v drugih gostilnah je pijančeval in plesal, namreč pri krčmarju Jakobu Kristanu Podkorenem, kjer se je drznil več ur plesati z njegovo hčerjo in popivati. Ko ga je neki župljan opomnil, naj se spodobno vede, ga je udaril s palico. Škofijstvo je naročilo gorjanskemu župniku mgru Matiji Ločnikarju, naj stvar preišče in poroča; Pavšku pa je ukazalo, naj takoj opusti vinotoč, pijančevanje, pohujšljivo vedenje, obisk krčm, ples; sicer bo za vselej izključen iz škofije (ib. pr 43, 302).

1717, jul. 2. Župnik Ivan Josip bar. Hallerstein toči, ne da bi koga silil (k. a.).

1776, sept. Župnik in komisar Kristijan Amadej Krušič, Ljubljčan, je odgovoril škofijstvu na vizitacijski dekret, ki je prepovedal ples o porokah v župnišču in vinotoč, da mu nikdar ni bilo treba karati svatov, ki so dostojno plesali, in ni mogla pasti nobena senca pohujšanja nanj in na njegovo župnišče, ker je dovolil, da so se svatje po prastari navadi v njegovi hiši pol ure ali kvečjemu eno uro veselili. Ob neoporečnosti župnišča, dokler se nasprotno popolnoma ne dokaže, sodi, da je ta od pamtiveka vpeljana navada, ko se svatje vpričo svojega župnika in pastirja radujejo, hvale vredna. Zaradi vinotoča se sklicuje na svoje prednike, ki so se v dopolnilo kongrui kljub sinodnemu dekretu puščali v mirni posesti vinotočne pravice. Brez vinotoča bi tudi on ne mogel izhajati zdaj, ko venomer naraščajo cesarske davščine. Prosi torej omiljenja dekreta glede na obe točki.

1776, sept. 26. Krušičeva prošnja je bila odbita. Škofijstvo mu je očitalo najstrožjega ukora vredno, pohujšljivo in nedopustno nepokorščino; sklicevalo se je na dekret zoper vinotoč, ki mu je znova pod kaznijo prepovedan, in ga opomnilo, naj se obrne na svetno sodišče, ako je v svojih časnih pravicah oškodovan (šk. a. pr 66, 115).

1780, apr. 16. Župnik se je pritožil zaradi prepovedi vinotoča, češ, da je prikrajšan v dohodkih. Škofijstvo ga je zavrnilo na vladarico, ker je župnija cesarska. Prepoved ostane (ib. pr 67, 198).

Krašnja, 1665, maj 13. Po izjavi župnika Andreja Juvana je bila navada, da se je pri krstih in porokah pilo v župnišču brez izgredov, kakor v drugih gostilnah (ib. pr 2, 60b).

1684, jun. 5. Klj: Vikar Andrej Juvan ima vinotoč, toda brez pohujšanja. Botri dajo za dva bokala vina (ib. pr 30, 92).

1685, okt. 17. Vikar je dobil za eno leto dovoljenje, da sme točiti svojim župljanom le, kadar pridejo h krstu ali poroki (ib. pr 31, 326). 1687 podaljšano za eno leto (ib. pr 33, 11).

1716, maj 12. Vikarja Ivana Gašparja Drčarja je o vizitaciji doletela kazen. Zaradi vinotoča mu je bilo ukazano, da izvršuje sinodni dekret. Ker se je hudo pregrešil zoper njega in župljanom, ki jih je silil k pijači, prodajal vino dražje, zato ga je zadela globa 6 gld. n. v., ki jo mora plačati stolnemu žagradu v 14 dneh (ib. pr 48, 355).

1719, okt. 11. Vikar mgr Matej Podgoršek se je moral priti opravičiti zaradi vinotoča in izgredov, storjenih ob tem (ib. pr 52, 56).

1719, nov. 25. Isti je prejel dovoljenje vinotoča za eno leto (ib. 71); takisto 1720 (ib. 254).

1723, jun. 1. Isti taberna, a ne sili (k. a.).

Križe pri Tržiču, 1665, maj 19. Klj: Župnik Andrej Bajželj ima gostilno. Pri krstih je navada, da da otrokov oče vsakemu botru bokal (mensura) vira. Pri porokah plača vsak svat ženinu in nevesti bokal vina. Drugi gredo v vaške gostilne, ako želijo piti; župnik jim ne da piti (šk. a. pr 2, 74b, 75a). Župnik je izjavil, da pri krstih toči vino, toda ne vsakemu, ampak samo tistim, ki so prišli zaradi cerkvenega opravila; nobenega ne sili piti. Škof je ukazal župniku, naj krste in poroke vpisuje v žagradu in naj bo botrom in svatom prosto, ali pridejo ali ne pridejo pit (ib. 786).

1669, okt. 10. Župnik ali vikar Andrej Bajželj taberna, toda, kakor trdijo župljani, zmerno (ib.).

1699, jan. 26. Vikar mgr Andrej Klemenčič (poznejši ljubljanski kanonik) je bil pozvan na odgovor, ker si je nakopal kazni, napovedane tistim, ki kljub kanonskim in sinodnim ukazom točijo vino v župniščih. O prejemu lista je moral takoj ukiniti gostilno, sicer bi ga zadela globa 30 gld. za dobre namene. Na prošnjo se mu je podaljšal rok za zaslišanje na 6. marca 1699; a pod kaznijo suspenzije je moral vpričo kranjskega vikarja mgra Jakoba Schillinga in dveh

prič dokazati, da je takoj po sprejemu gorenjega dekreta ustavil vinotoč, ki ga je izvrševal v župnišču neki Toporiša (ib. pr 36, 120, 280).

1717, jul. 9. Vikar Mihael Prešeren nima vinotoča (k. a.).

1729, jul. 14. Vikar Juri Žontar toči brez vsiljevanja (ib.). (Dalje.)

Sistematska dela iz pravne zgodovine Slovencev.

Prof. dr. Metod Dolenc je posvetil svoje življensko delo razen kazenskemu pravu zlasti pravni zgodovini Slovencev. S spretno roko je nastavljal v kmetiškem pravu. Ni se zadovoljil kakor I. Vrhovec v IMK VII (1897)¹ z »gorskim zakonom« iz l. 1543. in njegovimi prevodi, marveč se je deloma na pobudo A. Kaspeta poglobil v tisoče zapisnikov o vinogorskih pravnih. Iz ogromne snovi je priobčeval studije o pravosodstvu kostanjeviške opatije v letih od 1631. do 1655. ČZN 1914, novomeškega inkorporiranega urada nem. vit. reda v l. 1721.—1772. ZZR I. 1921, cistercijske opatije v Kostanjevici in jezuitske rezidencije v Pleterju od konca 16. do 18. stoletja ZZR III. 1924, klevčevške in boštanjске graščine od konca 17. do začetka 19. stoletja ZZR V. 1926, žužemberške in soteške gorske gospode od konca 17. do začetka 19. stoletja ČZN 1930.

Na tej podlagi je izdal l. 1929./30. prva sistematska dela o »slovenskih ljudskih sodiščih v dobi od 16. do 18. st.«. (Die niedere Volksgerichtsbarkeit unter den Slovenen von Ende des 16. bis Anfang des 19. Jahrhunderts; Jahrbücher f. Kultur u. Geschichte der Slaven, V. 3., Breslau, 1929; Slovenska ljudska sodišča v dobi od 16. do 18. stoletja, Rad jugoslov. akad., knj. 239. Zagreb, 1930.)

Prikazal je troje vrst ljudskih zborov slovenskega kmeta: kvaterna sodišča, naslednike »več«, za reševanje zasebnopravnih in malih kaz. stvari vobče, polšje pravde za spore glede lova na polhe in vinogorske zbre. Razmerje med kvaternimi in patrimonialnimi sodišči se ni dalo pojasniti iz gradiva, tudi ne postopek pred njimi. V 17. st. so se kvaterna sodišča umaknila sodstvu zemljiške gosposke. Polšje pravde pa so imele zelo omejen delokrog. Zato stoje v središču razprav gorski zbori, ki so kot avtonomna ljudska sodišča vršili upravne in sodne funkcije za vse osebe, ki so imele na vinski gorici svoj vinograd, v kolikor je šlo za vinogorsko zadevo (krajevna in stvarna pristojnost). Kraj, čas in število zborov se ravna po nezapisanih starih običajih. Vsi posestniki so dolžni priti.

Gorski gospod ali njegov namestnik otvori zbor, nato da prečitati »gorske bukve«, ki pa niso zgolj prevod nemškega izvirnika iz l. 1543., marveč pravno napotilo, kakor ga je oblikovalo po krajevnih potrebah običajno pravo. Zaključili se čitanje z resolucijo zbora, da se bodo vedno držali »gorskih bukev«. Nato so obravnavali v celokupnem zboru zadeve, ki so se tikale vseh vinogradnikov, na pr. volili so gornika, ki je posredoval med gorskim gospodom in podložniki, zlasti je vodil upravo vinogradov zaključenega ozemlja.

Med slične upravne funkcije je spadala prepoved prodaje letine na zeleni veji (prim. specialno studijo istega pisca: Prispevek k zgodovini zelenaštva med Slovenci; Šišičev zbornik, 1929), o zvonjenju zoper točo (prim. istega: O streljanju na Slovenskem; Gruda, 1924); tu so jemali na znanje in odobrili oporoko vinogradnika itd. Po vsestranski debati sta dva poročevalca predlagala sklep, ki so ga po odobritvi zabeležili kot »občodob«.

Po dovršenih upravnih funkcijah se je izločila »srenja« 12 oz. 24 prisednikov pod predsedstvom sodnika-starešine, navadno župana, ki je često

¹ Uporabljene kratice IMK = Izvestja muzejskega društva za Kranjsko (Ljubljana); ZZR = Zbornik znanstvenih razprav (Ljubljana); ČZN = Časopis za zgodovino in narodopisje (Maribor); ČJKZ = Časopis za slovenski jezik, knjiž. in zgod. (Ljubljana).

imel sodniško palico v roki. Toda ni je simbolično uporabljal kakor krvni sodnik na pr. v kaz. pravdi zoper Veroniko Deseniško (prof. M. Dolenc v rektorski publikaciji za l. 1930.). Pred ljudskim sodiščem vinogradniških zborov se je vrstila ustmena tožba, obtoženčev odgovor, dokazovanje brez zapisov, takoj nato po predlogu poročevalcev ustmena proglasitev sodbe, ki se je zabeležila v zapisnik. Posebnost je, da brez pristanka »srenje« stranki ne smeta imeti »besednikov«, tudi ni stanovskih razlik, ker ne velja načelo, da naj sodijo pripadniki višjega sloja nad enakim ali nižjim.

Prvi prednaša gornik tožbe v imenu gorskega gospoda, za njim šele zasebni tožitelji, ki so morali ponekod poskusiti prej mirno poravnavo potom »obiskanja« svojega nasprotnika. Med zadevami, ki prihajajo pred ljudsko sodišče, prednjačijo kazensko-pravne. Saj je obstojala dolžnost, javiti vse kršitve gorskih pravic. Manj je dednopravnih; med nje spada uveljavljanje retraktne pravice, o kateri je priobčil prof. dr. J. Polec primerjalnopravno studijo. (O retraktni pravici na našem ozemlju. Slov. Pravnik, XLIII, 1929.) Prav tako malo je osebnih, stvarnih in obveznopravnih zadev. Izvršba je posredna; gornik zakriža vinograd ali zapečati vinsko klet.

Avtonomnost nižjega pravosodstva je branil slovenski kmet žilavo, le izjemoma je smel gorski gospod izreči kazen brez sodelovanja gorskih sodnikov, le v nujnih zadevah je smela stranka zahtevati pomoč gorskega gospoda ali gornika izven redne gorske pravde. Zato pa so gorski gospodje skušali odtegniti kako važno ali nujno pravdno stvar ljudskim sodnikom s tem, da so sklicali posebno nepristranska sodišča v svoj grad.

Stališče omenjenih ljudskih sodišč v okviru obče sodne organizacije slovenskih dežel je prikazal prof. dr. J. Polec v studiji »Razpored sodnih instanc v slovenskih deželah od 16. do 18. stol.«; ZZR, VI, 1928. Ni imel namena, razložiti postanek in razvoj posameznih institutov, marveč dati le pregledno sliko. Opozoril pa je na vrzeli v dosedanjem raziskavanju. Za nadaljnjo francosko dobo je treba seči po bogati knjigi »Kraljestvo Ilirija«, I, 1925, istega pisca.

Prof. M. Dolenc je priobčil iz zapisnikov gorskih gospodstev tudi poglavja o stvarnem, obveznem, rodbinskem, dednem, odškodninskem in kazenskem pravu. Dognal je marsikatero našo staro pravno uredbo, toda razen o »kmečkem dednem nasledstvu« v ČZN (1927) še ni utegnil napisati sistematskega dela iz posameznih panog zasebnega prava.

Poseben pomen pripisujem studiji o »pravnih izrazih v prevodih vinogorskega zakona« (v ČJKZ, II, 1920), ako upoštevamo, kako pogrešamo slovenskega pravnozgodovinskega slovarja. Hrvatoma ga je sestavljal V. Mažuranić (Prinosi za hrv. pravno-pov. rječnik, 1908 sl.), Čehom sta ga pripravljala Herm. Jireček (Prove, Historický slovar slovanského práva. Praha, 1904) in K. Kadlec (O potřebe historických glosárů slovanských, v Księga pamiątkowa ku czci O. Balzera, I, 1925), Nemci ga že izdajajo (Deutsches Rechtswörterbuch, hrsgb. v. d. kgl. preuß. Akad. d. W. 2.—4. zv. 1930).

Prof. Dolenc se je dotaknil v svojih spisih tudi najtežje naloge slovenske pravne zgodovine: kako se je prvobitna gospodarska in socialna organizacija ter pravni red Slovencev razvijal pod vplivom nemškega in italijanskega prava, kako se je vršilo približevanje, izenačevanje in prelivanje pravnih uredb, kje moremo v običajnem pravu vinogradniškega ljudstva, kakor se zrcali v zapisnikih vinogorskih pravnih, otipati korenike prvotnega stanja, zlasti zadružnega razmerja. Sem spada prisvajanje pravice, izločiti iz okoliša neljubega vinogradnika, pojmovanje zemlje kot rodbinskega »imenja«, reprezentančna odgovornost rodbinskega poglavarja itd. Podrobna raziskavanja pa bodo mogla šele potrditi, ali je župsko sodstvo pod vplivom frankovskega »placita« v prvotni obliki kot zbor vseh neprizadetih zadružnikov, pozneje kot skabinsko sodišče prešlo v vinogradniških pokrajinah v vinogorske zbore, v dolinskih naselbinah v »veče«.

Dr. Jos. Žontar.

Slovstvo.

J. BAYER, *Die Olshewakultur, eine neue Fazies des Schmalklingenkulturkreises in Europa*. Leipzig, 1930.

Ravnatelj dunajskega prehistoričnega muzeja, J. Bayer, obravnava v pričujoči publikaciji tip paleolitske kulture, kakor nam ga predstavljajo najdbe v špilji Potočka zijalka na Olševi in ki ga on skupno z Brodarjem imenuje Olševien (prej Olševaen). Karakteristikum tega tipa je koščena igla, ki je večkrat na enem koncu prevrtna in silno ozka. Teh koščenih artefaktov so našli v teku prve kampanje l. 1928./29. na Olševi okrog 80, in sicer vse v vrhnjih plasteh jamskega terena. Lani izvršena kopanja in raziskavanja spodnjih plasti niso prinesla nobenih koščenih predmetov več, kot smo zvedeli iz izvajanj prof. Brodarja v januarskem predavanju Prirodosl. sekcije Muz. društva. Ta tip koščene igle pa ni omejen samo na Olševo, nego so ga tudi zapazili v paleolitski jami v Mladeih na Moravskem, na Štajerskem, na Poljskem, v Lokvah pri Reki itd.; Bayer je vzdal temu kompleksu ime Olševien (slov. pravilno bi bilo Olševaen), imenoval pa bi se lahko tudi kako drugače.

Olševaen je »kultura« s karakteristiko Magdalénien, to je izrazita kultura koščenih artefaktov; kamniti artefakti kažejo same netipične oblike, vse postaje te kulture nam predstavljajo jame, njih človek je v prvi vrsti lovec na jamskega medveda, v ostalem na druge zveri. Toda po Bayerju je Olševaen še več — je eden izmed virov Magdalénien, Prae-Magdalénien, za kar navaja svoje kronološke razloge.

Ali je seveda vse tako, kakor nam opisuje Bayer v tej, za naš Olševaen naravnost preveč prilizljivi publikaciji, se ne da reči. Mi mislimo, da zaenkrat ni v temi samo prihod olševskega človeka, nego tudi njegova eksistenca in da govori v Bayerjevih izvajanjih preveč glasno želja, da bi naj bilo tako, kakor si avtor dovršeno predstavlja. Gradivo za vse to je vendar tako skromno, da se nam zdi, da čas za take konsekvence še ni prišel. Zato nam B. tudi ne more dati več nego nakazilo zelo zamotanih problemov.

R. Ložar.

J. C. GROSS, *Die paläolithische Jägerstation in der Potočnikhöhle auf der Uschowa in den Karawanken*. Sep. Abdr. aus dem Centralblatt für Mineralogie etc. Jahrgang 1929, Abt. B. No. 11.

Pisatelj podaja tu začasno poročilo o svojih l. 1926., 1927. in 1928. izvršenih raziskavanjih in kopanjih na paleolitski postaji Potočka zijalka na Olševi. Ta izkopavanja je, kakor znano, l. 1928. nadaljeval z večjimi sredstvi gimn. prof. g. Srečko Brodar, ki pa Grossovih izkopavanj ni poznal. Gross datira špiljo v srednji Aurignacien (srednja willendorfska stopnja).

B. Šaria.

GERMANIA ROMANA. *Ein Bilder-Atlas herausgegeben von der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts*. Zweite, erweiterte Auflage. Bamberg, C. C. Buchners Verlag, 1924—1930. Cena: I. del Mk 2.—, II. del Mk 2.—, III. del Mk 3.—, IV. del Mk 3.50, V. del Mk 3.50. Vezano v dva dela (tekst in tabele) Mk 16.—.

S petim in poslednjim zvezkom, ki obravnava umetno obrt in obrt in ki ga je po tragični smrti Friedr. Drexela izdala Marija Bersu, je zaključena druga izdaja tega odličnega dela. Kako potreben je bil ta bogati atlant slik, se je pokazalo že v tem, da je bila prva izdaja iz l. 1922. že v nekaj mesecih razprodana in da so morali prej nego so želeli prirediti drugo. Ali dočim je bila prva izdaja stvarno le atlant slik, kateremu so bile na nekaterih straneh pridejane potrebne navedbe virov, je zabeležiti pri novi kot najvažnejšo pridobitev izčrpna pojasnila. Nova izdaja je pričela izhajati l. 1924. v obliki posameznih, zaključenih zvezkov.

Prvi zvezek obravnava zgradbe rimske vojske s pojasnili Fr. Koeppa, prejšnjega ravnatelja rimsko-germanske komisije in zaslužnega vodje izkopavanj taborov v Halternu (52 strani teksta in 25 tab. z 78 sl.). Koepp tu ne podaja nobenih posamičnih pojasnil k slikam, nego celoten tekst, odličen uvod in prikaz rimskega tabora od početkov do pozne antike. Skladno z njegovim delom izkopavanja in z v Nemčiji doslej veljavno smerjo so obdelani tabori zgodnje dobe daleko izčrpnije kakor tabori kasnejšega časa.

Drugi zvezek (34 strani teksta in 40 tab.) obravnava meščanske naselbine in ga je priredil Koeppov naslednik v ravnateljstvu komisije, Friedr. Drexel. Tekst je tu drugače urejen. V vsak oddelek uvaja večji pregleden uvod, nato sledijo kratka pojasnila k posameznim slikam. Trier, kot nadkriljujoča cesarska rezidenca v germanskih deželah, ima upravičeno svoje poglavje na začetku celotnega zvezka. Nato slede mesta in trgi, dalje kmetije in pristave, ceste itd. Za to področje imamo že večjo celotno publikacijo v K. Schumacherjevi »Siedlungs- und Kulturgeschichte der Rheinlande«, toda to obsežno delo ni vsem dostopno. Drexlovo pregledno in jasno razmotrivanje ni samo odličen

pripomoček za prvo orientacijo, temveč je tudi kašipot z bogato navedbo literature k nadaljnjemu studiju. Obžalovati je le, da so slike obeh prvih zvezkov tiskane na slabem papirju, pač znamenje časa. V sledečih zvezkih so tabele tiskane na odličnem umetniškem papirju.

V tretjem delu (56 str. teksta in 48 tab.) obravnava Fr. Koepp nagrobne spomenike, dočim obravnava grobove kot take, torej njih napravo itd. Drexel na koncu drugega dela. Ta del je za nas posebno važen, ker je Koepp tu zavestno zapustil prvotno zastavljeni okvir in obravnava tudi podonavske spomenike. Zastopani so tudi naši kraji. T. XXVI. prinaša v dveh slikah ptujski »pranger«, tudi na tablah XXVII, XXIX, XXXII in XXXIII se nahajajo spomeniki iz Celeie in Poetovia.

Četrti del (66 str. teksta in 48 tab.) obsega posvetilne spomenike s pojasnili Fr. Koeppa, najinteresantnejše pa tudi najtežje in najobsežnejše področje. Vendar se je tu Koepp mogel sklicevati na malo prej objavljeno Drexlovo delo »Die Götterverehrung im römischen Germanien« v XIV. Ber. d. Röm.-Germ. Komm. Zlasti je bilo tu treba obravnati problem »Interpretatio romana«, to je identifikacijo tujih bogov z rimskimi. Ta problem nas srečuje v provincialnih kulturnih spomenikih, tudi v naših krajih, na vsak korak. Kljub rimskemu imenu imamo opravka pogosto s čisto barbar-skimi božanstvi. In če so tudi včasih imena teh tujih božanstev po identifikaciji iz-gubljeni, vemo vseeno marsikaj o značaju identificiranih bogov. K problemu »Interpretatio romana« spada tudi, ako Koepp v tej zvezi obravnava izšpno — glede na namem celote morda preveč izšpno — takozvane jupiterske stebre. Nekateri orientalski kult, kakor n. pr. kult Jupitra Dolichena, so pri tem seveda nekoliko prekratko ob-delani.

Peti in zadnji zvezek (31 str. teksta in 48 tab.) se bavi z umetno obrtjo in z obrtjo. Kakor smo omenili, bi ga bil prvotno moral obdelati Fr. Drexel. Toda njemu to ni bilo več namenjeno: 8. febr. 1930 je na tragičen način umrl. Zaradi svojega ob-sežnega znanja in desetletnega delovanja v vseh panogah rimsko-germanske znanosti bi bil on v prvi vrsti poklican obdelati to najbolj komplicirano poglavje. Toliko težje je bilo zaradi tega stališče njegove naslednice, ge. Marije Bersu. Daljšega uvoda v ob-ravnano področje tu ni, samo pri nekaterih poglavjih so krajši pregledi. V ostalem se je zadovoljila ga. Marija Bersu z dopolnilom in razširjenjem Drexlovega v prvi izdaji objavljenega kratkega besedila. Večkrat bi si pa vendar želeli nekoliko več pre-gleda, predvsem pri odstavku »Militärisches«.

Glede zvezkov III, IV, in V s tabelami naj pripomnimo, da so žal opuščeni kratki naslovi pri posameznih slikah, ki so bili za prvo orientacijo gotovo zelo primerni. V splošnem pa moremo reči, da je nova izdaja odličen pripomoček v studiju provincialne arheologije, da, moremo jo naravnost nazivati kot priročnik tega področja. Dejstvo, da so tekst in tabele izdane v posebnih zvezkih, olajša uporabo dela. Tudi format nove izdaje je priročnejši od prve. Upajmo, da ne bo našla manj odmeva nego prva.

B. Saria.

DR. GERH. RODENWALDT, *Neue deutsche Ausgrabungen*. Münster in Westf., 1930. (»Deutschum und Ausland«, Heft 23/24.)

V zbirki »Deutschum und Ausland«, ki jo izdaja vodja nemške »Forschungsstelle für Auslandsdeutschum und Auslandkunde« v Münstru, Georg Schreiber, in ki ima med drugim manjšinsko-propagandistično tendenco, je izšla kot 23./24. zvezek tudi v naslovu omenjena knjiga pod uredništvom predsednika Nemškega arheol. društva, Rodenwalda. Ta knjiga pomeni revijo nemških arheoloških izkopavanj po vojni in je razdeljena v dva dela, izmed katerih obsega prvi izkopavanja v tujini (na Grškem, v Mali Aziji, Palestini, Mezopotamiji in Egiptu), drugi pa izkopavanja doma. Ko prečitaš to delo, dobiš dokaz ogromnih razpoložljivih sredstev, ki jih ima nemška arheološka znanost za svoja podjetja, sredstev, kakršnih si niti predstavljati ne moremo, in če kljub temu čuješ skoraj na vsaki strani te knjige pritožbe nad finančnimi ovirami znanstvenega raziskovanja, moreš le-te pač opravičiti, ako upoštevaš stoletna izkustva in napore, sredstva in cilje nemške arheo-logije, ne moreš jih pa opravičiti s sedanostjo. Ta pritoževanja bi torej morala imeti nekakšno mejo.

Nas zanima tukaj drugi del knjige, ki obravnava izkopavanja v Nemčiji sami, nanašajoča se na predzgodovinske, rimske in srednjeveške periode. Uvod je temu oddelku napisal reformator nemške predzgodovinske metode, Karl Schuchardt, bivši ravnatelj berlinskega predzgodovinskega muzeja, med sotrudniki pa najdemo sama odlična imena iz prehistorije (Birkner, Kieckebusch, Unverzagt itd.), rimsko-germanske arheologije (Oelmann, Reinecke, Lehner, Loeschke, Bersu itd.) ter iz zgodnjerednjeveške, germanske, slovanske, frankovske arheologije (Schuchardt, Kutsch, Vonderau, Rauch in drugi). Pri-spevke tega dela bi s stališča metode lahko imenovali visoko pesem v zemljo zabitemu kolu kot nosilec vse predzgodovinske arhitekture, katerega so prvič odkrili na rimsko-germanskem limesu in s pomočjo katerega je potem Schuchardt odkril prvo prehisto-rično hišo na tako zvani »rimski utrdbi« (Römerschanze) pri Potsdamu, s stališča ciljev pa program nasebinske arheologije in začetek začetka te vede.

Dosedanje naše znanje o predzgodovinskih epohah Evrope in kontinenta izvira predvsem iz ogromnega materiala, ki so ga nabruhali deloma najdeni, deloma izropani, deloma pa odkopani grobovi. Na ta način smo prišli do natančnega znanja o sepulkralnih metodah predzgodovinskih narodov in do zelo problematičnih rezultatov etnološkega značaja; ta človek nam je postal poznan šele po svojem večnem počitku, dočim o njegovem življenju na zemlji v socialnem, političnem in gospodarskem pogledu nismo prav ničesar vedeli. V muzejih nabrani material ni bil urejen po nobenih drugih principih razen po principih nereda, o čemer nam priča ljubljanski muzej v malem, kar nam drugi kažejo v velikem. Edine nam znane stanovanjske forme predzgodovinskega človeka so bile v glavnem špilje v paleolitiku, stanovanjska jama in kolišče v neolitiku. Ravno v naši domači arheologiji neolitika in zgodnje bronaste dobe zastopana kolišča pa pred Schmidom sploh niso bila raziskavana s stališča stanovanjskih form, nego samo eksploatirana s stališča najdb, skozi vse kasnejše čase pogosta »gradišča« pa prav tako. Temu se glede naših domačih, večinoma nešolanih arheologov tudi ni čuditi, bolj nerazumljivo pa postane, če izvedemo, da so tem eksploatacijam prisostvovali čisto prvi prehistoriki dunajskih institutov.

Radikalen obrat od teh metod predstavlja povojno delo nemških arheologov na področju njihove domače zgodovine, opisano v zgoraj navedeni knjigi in usmerjeno popolnoma v dognanje življenjskih oblik predzgodovinskega človeka, sloneče zlasti na tipih njegovih stanovališč. Tako smo v celi vrsti prav odličnih razprav in v tej knjigi priča vse prej kot nevažnih rezultatov raziskavanja prazgodovinskih naselbinskih tipov in razmerij, doseženih z izredno dovršeno tehniko izkopavanja, z najnatančnejšimi stratigrafskimi opazovanji in beležkami ter vsekakor z zelo visokimi, izdatnimi sredstvi za financiranje teh podjetij.

Zlasti bi radi opozorili na članek G. Bersuja »Vorgeschichtliche Siedelungen auf dem Goldberge bei Nördlingen« (130 sl.), ki se nam zdi klasičen tako po izsledkih kakor po zastavljeni nalogi, dalje Kiebuscha prispevek »Die Ausgrabung des bronzezeitlichen Dorfes Buch« (145 sl.), Wilh. Unverzagta spis »Der Burgwall von Lossow bei Frankfurt (Oder)« (159 sl.), članek Fr. Oelmann »Ausgrabung eines keltisch-römischen Bauernhofes bei Mayen in der Eifel« (211 sl.) ter na vrsto mojstrskih odkritij v obsegu rimske Germanije. Vsi ti jedrnaty popisi poteka izkopavanj, naloge, metode, rezultatov itd. so najboljše metodika predzgodovinskega dela, prava šola, ker uče, da niti dva primera nista drug drugemu enaka in da je postopek pri vsakem popolnoma različnega ustroja in važnosti.

Ob tej knjigi, ob kateri pa še kljub temu pogrešam nekaj svetlih imen arheološkega dela bodisi iz Nemčije, bodisi iz Avstrije in katera so izpadla bodisi zaradi visoke starosti, bodisi zaradi drugih vzrokov, si zaželi človek iz naših razmer le enega: da bi namreč tudi mi že kdaj prišli do izdatnejše možnosti takih podjetij, katerih nam bo treba poiskati kar na naši zemlji, ki krije vse naloge arheološkega dela. Do tedaj pa je treba vsakemu resničnemu ljubitelju predzgodovinskih in zgodnjezgodovinskih dob to klasično čtivo toplo priporočati.

R. Ložar.

ŠIŠIČEV ZBORNIK. Zagreb, 1929 (izdan 1930). XVI + 677 str. in 2 prilogi. V. 8°. Broš. Din 300, vez. Din 350.

Najodličnejšemu zastopniku moderne hrvatske historiografije, zgodovinarju hrvatske narodne dinastije, so poklonili za šestdeseto leto rojstva njegovi prijatelji, častilci in učenci zbornik znanstvenih razprav, ki se odlikuje po številu, raznoterosti in notranji vrednosti prispevkov. Nimam namena upoštevati na tem mestu vseh člankov, zlasti ne onih iz jezikoslovja in slovstvene zgodovine, tudi ne iz narodoslovja, narodopisa in umetnostne zgodovine.

Med zgodovinskimi sestavki v ožjem smislu so posebno pomembni prispevki, ki obravnavajo probleme pravne in socialne zgod. južnih Slovanov. Prof. M. Dolenc piše o pravnih normah zoper stvarno oduševstvo kupoprodaje pridelkov »na zeleni veji« s posebnim ozirom na slov. vinogorske zборе. Prof. Nikola Radojčić nadaljuje svoja proučavanja srbskega javnega prava v srednjem veku in pokaže zopet na novem primeru, na srbskih državnih zbora za prvih Nemanjićev, koliko bizantinskih uredb so prevzeli Srbi. Mnenje K. Jirečka, da gre za stanovske zборе, ne ustreza virom. Iz njih sledi, da so vladarjev svet, v katerem odloča suveren. Hrvatsko pravnozgodovinsko vedo predstavlja prof. M. Kostrenčić, ki zagovarja novo teorijo o postanku dalmatinskih srednjeveških mest. S tem se izogiblje ekstremnih nazorov K. Jirečka in J. Strohala. Dognal je troje sil, ki so delovale: rimski municipalni element, krščansko obično in združitev meščanov ali komunov. Na temelju teh edinic je vzorno analiziral: slobode dalmatinskih gradov po tipu trogirskom (Rad. jugoslov. akad. knj. 239. 1930). V Beogradu delujoči ruski zgodovinar prof. F. V. Taranovski poudarja, sledeč Dopschu, pomen idej, ki jih je prevzel srednji vek od antike; med nje spada pravica države do izvršne in samostojne zakonodaje, ki gre prvotno samo carstvu. Narodne države so si le polagoma pridobile to suvereno pravico, zlasti s pospeševanjem kulture, dokler ni prisodil racionalizem 17. in 18. st. vsem državam enakih pravic. Srbsko pravno-

zgodovinsko vedo zastopa tudi beograjski prof. Aleks. Solovjev, ki si je to pot izbral temo iz heraldike ter razkriva zveze med grbi Paleologov in srbske države. Naš najboljši strokovnjak ustav. prava, prof. Slobodan Jovanović, riše razdobja srbske ustavne zgodovine. Prof. Stevan Bobčev, ustanovitelj bolgarske pravno-zgodovinske vede, piše o kulturnem in političnem programu cara Simeona.

Z najobsežnejšim prispevkom je zastopana cerkvena pravna zgodovina. Prof. H. F. Schmid (Gradec), učenec prof. U. Stutza in M. Vasmerja, ki utira primerjalni pravni, gospodarski in socialni zgodovini Slovanov nova pota, je načel vprašanje razvoja cerkvenega desetinskega prava na hrvatskih tleh v sred. veku. Ravno kar je proučeval pravne temelje organizacije župnij na zahodnoslovanskih tleh¹ in posvetil nastoju cerkvenega desetinskega prava tudi v zborniku, na čast mojstru poljske cerkvenopravne vede, prof. Vlad. Abrahamu, mal prispevek.² Studije prof. H. F. Schmidu nudijo mnogo važnih izsledkov za pravno zgodovino južnih Slovanov. On meni, da je v praslavanski dobi, ko je obstojal enoten gospodarski in socialni red, glavni vir za prehrano prebivalcev poleg poljedelstva uporaba gozda, vode in pašnikov. Enako je bilo še ob času naselitve južnih Slovanov v novi domovini. Župa kot zajednica, v kateri so se naselili in gospodarili, je izkoriščala gozd, vode in pašnike, polje pa so obdelovali v hišnem gospodarstvu zadruge.³ Že tedaj so najbrž obstojale dajatve svetiščem in svetnim gospodom.

Ko je sprejel del južnih Slovanov krščanstvo od zapada in je nastala cerkvena organizacija, ni bilo mogoče uvesti desetinskega prava, ki se je razvilo pod vplivom frankovske zakonodaje (kanonično desetinsko pravo). Bilo je primerno samo za dežele s prevladujočim proizvajanjem žita; po gozdu in logu raztresenih njiv, iz katerih je obstojal slovanski »žreb«, se ni dalo primerjati z zemljiškim sestavom nemške vasi. Uvedbo je ovrnil tudi dolgotrajni odpor Slovencev proti pokristjanjevanju. Zato se je moral prilagoditi pravni red zapadne cerkve novim razmeram; zadovoljili so se z odmerjeno (fiksirano) desetino. Tu ne gre za dejansko dajatev desetega dela pridelkov, marveč za določeno množino proizvodov ali denarja, brez ozira na dejanski donos. Dajatev se je jemala od cele gospodarske zajednice ali posameznega hišnega gospodarstva.

S stalno naselitvijo in okrepitevijo novih držav se pripravljala izprememba socialne razdelitve. Knezi in drugi veljaki so začeli dajati desetino od gospodarskega donosa svojih dvorcev, tudi od carin, davkov in regalov (fiskalne desetine). Škofije so opremili z dohodki deželnih gospodov; nikjer pa ne srečamo zemljiške posesti kot dela prvotne dotalne imovine. Podobno so postopali pri lastninskih samostanih in cerkvah. Razložiti se da to dejstvo, ker je bilo tej dobi veleposestvo kot gospodarska oblika neznan. Polagoma so postali veljaki zemljiški gospodje. Narastla je produkcija žita. Zdaj so dajali desetino predvsem v žitu. Značilno pa je, da so zemljiški gospodje sami bodisi popolnoma oproščeni, bodisi priznavajo prostovoljno desetino svojega gospodarstva prosto izbranim cerkvenim zavodom. Nikjer pa nima župna cerkev načelne pravice do udeležbe pri donosu desetine.

Na slovenskih tleh je nastopil ob koncu 11. st. popolen preobrat. Slovenci so izgubili s podedovanjem gospodarskim redom tudi prvotni desetinski sestav, z nemškim sestavom hob so prevzeli tudi kanonsko desetinsko pravo. Svetna oblast je priznala občo obveznost dajati desetino. Zemljiški gospodje so pa dosegli za svet v lastnem obratu osvoboditev te dolžnosti. Župne cerkve so prejele načeloma delež pri donosu desetine, ki se je dajala »in natura«. Vsaka omejitev ali odkup je moral temeljiti na posebni pogodbi. Desetino je dajalo izključno poljedelsko prebivalstvo.

Na Hrvatskem so imele staroslovenske razmere tako življenjsko moč, da se je ohranil prvotni sestav v mnogih potezah. Ni bila priznana obča obveznost dajati cerkvam desetino. Prisvajali so jo celo državni in zemljiški gospodje. Razpolagali so z donosom desetine svojih gospodarskih obratov v korist svobodno izbranih cerkvenih zavodov. Odtod izvira tudi primarna posest desetini pri samostanih in župnih cerkvah. Zanimivo izjemo tvorita Vinodolski in Poljički statut, ki določata strogo izpolnjevanje desetinske obveznosti. V vzhodni Istri je nastopila dominikalizacija desetini. Odkup pa je pogost. Ker pa ni bilo občega deželnega davka, ni bilo desetini od dajatev dež. gospodu. Slavonija je zašla v tujo cerkveno organizacijo. Desetinsko pravo je temeljilo na zapovedi ogrskih kraljev. Vendar je še dosti sledov slovanskega prava. Značilen je odpor

¹ Die rechtlichen Grundlagen der Pfarrorganisation auf westslavischem Boden und ihre Entwicklung während des Mittelalters. [Zeitschrift d. Savignystiftung f. Rechtsgeschichte. XLVI, kanon. Abt. (XV), XLVIII (XVII), XLIX (XVIII), L (XIX)].

² Die Entstehung des kirchlichen Zehntrechts auf slavischen Boden. (Księga pamiątkowa ku czci prof. Wl. Abrahamu. Lwów 1930.)

³ Die Burgbezirksverfassung bei den slavischen Völkern in ihrer Bedeutung für die Geschichte ihrer Siedlung und ihrer staatlichen Organisation. (Jahrbücher f. Kultur und Geschichte der Slaven. N. F. II. 2. Breslau 1926); prim. prof. dr. M. Dolenc v Slov. Pravniku XLI (1927), 177 sl., XLII (1928) 219 sl.

zoper polno dajatev; zato so prejeli zemljiški gospodje delež donosa desetine. Neodvisno od desetine so dajali župljani svojim župnikom tekoče dohodke v žitu ali denarju, kar je bremenilo na hišnem gospodarstvu (bira).

Desetinsko pravo Dalmacije se je razvilo neodvisno od germanskega in kanonskega. Dočim je pritakala v Italiji pravica župniku, je šla v Dalmaciji škofu, ki je zahteval desetino od vseh slojev prebivalstva. Tudi zemljiški gospodje niso imeli pravic. Zavezanci niso razpolagali samovoljno z desetiniami svojih gospodarstev. Posamezne cerkvene ustanove niso imele samostojno pridobljenih desetinskih pravic. Duhovščina župnij ni bila neposredno udeležena pri donosu desetini. Desetine niso prešle v roke lajkov; dajali so jo vobče dejansko z desetim delom donosa; odkupi so bili redki. Celokupen donos desetine je tvoril enotno gmoto, ki se je delila na 4 dele. Ta prvotnost, ki se zrcali v dalmatinskih razmerah, spominja na starocerkveni pravni red. Edini slovanski pr. element je udeležba lajkov pri cerkveni imovinski upravi. Pri pravoslavnih južnih Slovanih ni sledov cerkvenega desetinskega prava. Desetine pa srečamo v državnih in zemljiškokgospodstvenih dajatah po bizantinskem vzorcu. Fiksirani desetini zapada utegne biti sorodna »naodrica«, ki se je odmerila po hišnem gospodarstvu.

Odreči se moram podrobni presoji ostalih prispevkov k politični in kulturni zgodovini posameznih delov kraljevine.

Prof. Milko Kos, »O bolgarskem knezu Alcioku in slovenskem knezu Valuku«, spretno brani verodostojnost prvega poročila o državni organizaciji karantanskih Slovencev. Verjetno izkaže, da je zapustil ob obrsko-bolgarskem sporu v Panoniji (7. st.) del Bolgarov deželo, prežimoval na Bavarskem, kjer je večina podlegla pokolju. Preostali so se zatekli pod Alciokom k karantanskemu knezu Valuku; po Samovi smrti pa so se umaknili k Langobardom v južno Italijo. Prof. L. Hauptmann dodaja svoji razpravi »O postanku in razvoju Kranjske«, da je prvotno obsegala Hrvatska del Dolenjske z Metliko in Črnomljem. Sredi 12. st. so koroški Sponhajmi in Višnjegorci potisnili Hrvate do Bregane in Kolpe nazaj. Ravnatelj Jos. Malčepa iz bogatih virov dež. arhiva pri Nar. muzeju zanimiv poskus »Mlade Evrope« iz dobe ilirizma, kako ustanoviti alpsko zavezo, ki bi obsegala tudi slovenske dežele.

Župnik M. Barada je našel v arhivalijah trogirске občine novih dokazil o rodbinskih odnošajih in smrti hrvatskega bana Mladena II. Bribirskega. Prof. A. Hordinka (Pečuh) priobčuje iz saškega drž. arhiva v Draždanih listino sultana Bajazita II. iz l. 1498 o miru z ogrskim kraljem Vladislavom II. Arhivar Jul. Miskoleczy (Dunaj) se bavi z državnopravnim stališčem Vojne krajine, ki ni bilo nikdar rešeno radi nasprotja med Dvornim vojnim svetom in ogrsko Dvorno pisarno. Prof. Greg. Jakšić odkriva o Rakovičkem uporu l. 1871. in o vodji Kvaterniku nova dejstva iz poročil vstaškega poveljnika Rade Čujića. Ruski zgodovinar hrvatskega porekla, prof. Al. Jelačić (Skoplje), riše začetek gibanja l. 1848. v križevski županiji. Ravnatelj Em. pl. Lukinich (Budinpešta), opisuje, kako je pruski kralj Friderik Viljem I. od 1722—1740 dobival na slovenskem in hrvatskem ozemlju visokorasle grenadirje. Prof. L. Thaller nas seznani z zagrebškimi bolnicami srednjega veka.

K zgodovini Dalmacije so prispevali: prof. Ivo Rubić o naselbinah in preseljevanju v primorju Poljica; prof. V. Foretić o poskusih Dubrovčanov pridobiti otoke Hvar, Brač ali vsaj Korčulo; prof. P. Popović o uporabi torture v Dubrovniku tekom 16. st.; prof. Grga Novak o uspešnem delovanju dubrovnške diplomacije na mirovnem kongresu v Požarevcu 1718., ki je preprečila, da bi mejilo dubrovnško ozemlje na benečansko; lektor M. Deanović in ravnatelj Bran. Truhelka o dalmatinskem jezuitu p. Rugjeru Boškoviću, največjem učenjaku svoje dobe in njegovem stališču do gledališča in afere p. A. Lavalette; Harold Temperley, vojaški ataše srbske armade v svetovni vojni, sedaj profesor moderne zgodovine na univerzi v Cambridge-u, prikaže, kako pravilno je presojal l. 1860—70 angleški konzul v Dubrovniku jugoslovansko gibanje, ki je moralo vesti do ustanovitve velike jugoslovanske monarhije. Nadaljnji angleški sestavek je spisal R. W. Seton-Watson, prof. na King's College-u v Londonu in sourednik »The Slavonic Review«. Poudaril je pomen Bosne v meddržavnih krizah in razkril rusko diplomacijo, ki je pristala že l. 1882., da anektira Avstro-Ogrska Bosno in Hercegovino. Prof. Vas. Popović pojasnjuje borbo ministra Andrassyja proti uvedbi avtonomije v omenjenih deželah.

Zgodovini Srbije posveča prof. R. Tihomir Djordjević interesantno studijo o zvonovih po srbskih cerkvah za časa Turkov; prof. M. Kostić o bivanju Karadjordja v sremskem samostanu Feneku l. 1813. po propadu prve ustaje; prof. Em. Hauman o Srbiji pod Milošem Obrenovićem in prvimi nasledniki po poročilih francoskih potnikov; prof. Al. Ivić o uporu Miloja Popovića Djaka l. 1825. zoper nasilno vladu Miloša Obrenovića; prof. Marceli Handelsman, najuniverzalnejši med živečimi zgodovinarji Poljske, urednik revije »Przegląd historyczny«, je odkril neprecenljiv vir za notranjo zgodovino Srbije od 1830—1848 v poročilih Čeha Zacha, vodje misije poljskih emigrantov v Beogradu; prof. Mih. Laskaris poroča o bivanju kneza Mihajla Obre-

¹ Prim. Kos Milko v Glasniku muzej. društva za Slovenijo, X., 21 sl.

noviča v Atenah l. 1845.; prof. L. Eisenmann priobčuje ekspozé francoskega general. konzula o donavski plovbi l. 1856. s posebnim ozirom na Srbijo; prof. Mil. Prelog posnema iz prof. Šiščeve izdaje pisma Strossmayerja in Račkovega sliko Srbije 60. in 70. let 19. stoletja. Prof. Oskar Halecki (Varšava) poroča iz vatikanskih virov o prestopu zetskih Balšićev v katoliško vero in o posredovanju papeža Urbana V. med Balšići in srbskim kraljem Štef. Urošem ter mestom Kotorom; prof. Vlad. Čorović o rokopisu beogradske vseučilišne knjižnice, ki ima zapis Skenderbega; zagrebški lektor Raym. Warnier o vladiki Petru I. Njegošu in njegovih ponudbah Napoleonu, da vzame črnogorsko vojsko v francosko službo; ravnatelj Dušan Vuksan o zvezah vladike Petra II. Petrovića Njegoša s Hrvati, zlasti z Jelačićem. Prof. Jos. Holub (Pečuh), opozarja na dva arhidijakona zagrebške nadškofije Medjimurje in Bekčin (med Muro in Krko); prof. Duš. Popović spominja na grozote za bivanja Tatarov v Vojvodini koncem 16. st. do 1606.

Poljski gospodarski in socialni zgodovinar prof. Kazimir Tymieniecki razmotriva priljubljen mu predmet o propadanju rodovnega ustroja v srednjeveški Poljski. To propadanje je povzročila cerkev, državna organizacija in nastajajoče veleposestvo; prof. Jan Dąbrowski prikaže, kako malo so vedeli Poljaki o slovenskih in hrvatskih deželah do 14. stoletja; prof. Stan. Kot razpravlja o odnošajih Matije Vlačića do reformacije na Poljskem, prof. Jaroslav Bidlo pa o čeških bratih na Poljskem za medvladja po smrti Stefana Bathoryja. Antična zgodovina je zastopana samo s par prispevki: prof. Bald. Saria išče »Flumen Bathinus«, pozorišče bojev v panonsko-dalmatinski vstaji 6.—9. l. po Kr., v reki Bosni; prof. Louis Bréhier (Clermont-Ferrand) opisuje krizo rimske države l. 457.

Prof. Grga Novak, ki je sestavil tudi bibliografijo slavljenčevih spisov, katera kaže 160 postavk, je imel mnogo dela, da je zbral in pregledal 81 sestavkov v 11 jezikih. Tako je nastal spominski zbornik, ki se more primerjati z najlepšimi zborniki na čast inozemskim učenjakom.

Dr. Jos. Žontar.

DR. GEORG JAKOB, *Belsazar Hacquet: Leben und Werke*. Bergverlag Rud. Rother, München, 1930. 8°, 251 str.

V H. Fischerjevi zbirki »Große Bergsteiger« je znani Hacquetov biograf Jacob alpinistovskiemu svetu odkril veliki pomen, ki ga ima H. v zgodovini znanstvenega in praktičnega orografskega spoznavanja. Za naše slovenske in jugoslovanske pokrajine je še tem večjega pomena, ker jih je v svojih obsežnih spisih obdelal ne le v naravoslovskem, mineraloškem, geološkem in botaničnem marveč tudi v zgodovinskem in etnografskem oziru, upoštevajoč kot pravi racionalist tudi gospodarske razmere. Izdajatelj prinaša najprej (na osnovi avtobiografije) kratek pregled iz H.-ovega življenja, skuša karakterizirati njegovo osebnost in njegovo znanstveno in raziskovaltelsko delavnost, nakar ponatiskuje v drugem delu nekaj (tudi za hribolazce) najznačilnejših odlomkov iz Hacquetovih orografskih spisov, v tretjem delu pa sledi kot priloga Hacquetova avtobiografija v francoskem izvirniku. Knjižica bo marsikomu mogla poslužiti kot kratko izpopolnilo k članku v Slov. biogr. leksikonu, dasi ne odpira novih vidikov k življenju tega tudi za nas Slovence tako pomembnega moža. V pridejanih končnih opombah izvem (str. 249), da je naš Val. Stanič za svojega bivanja v Solnogradu ustanovil na pobočju Nonnsberga prvi alpski rastlinski vrt; kot kaplan v Banjšicah in Ročinju pa je vpeljal takrat še novo cepljenje zoper koze.

Jos. Mal.

MÁLYUSZ ELEMÉR, *Sándor Lipót főherceg nádor iratai*. Magyarországi újabbbkori történetének forrásai — Fontes historiae hungaricae aevi recentioris. Budapest, 1926. 8°, 939 str.

Madjarsko zgodovinsko društvo je po razpadu avstro-ogrske monarhije začelo po raznih arhivih — seveda ob primerni in posnemanja vredni podpori vlade — z veliko vnemo zbirati dokumentarično gradivo k najnovejši svoji narodni in državni zgodovini. V pričujočem zborniku teh Fontes historiae hungaricae aevi recentioris so zbrani spisi (pisma, poročila, konferenčni in zborniški zapisniki, spomenice itd.) iz časa delovanja palatina nadvojvode Aleksandra Leopolda (1790—1795). Tu izvem seveda predvsem o željah in zahtevah ogrskih stanov, dalje o državnopravnih razmerah med Avstrijo in Ogrsko, tudi hrvatske zadeve pridejo tu in tam do izraza; posebno zanimivo pa je zasledovati krčevito upiranje dunajskih vladnih krogov, da bi načela in miselnost francoske revolucije ne prodrli na ogrska tla. O Ilirski dvorni deputaciji in pisarni čitamo (l. 1790), da bo za avstrijski dvor koristna naprava: »kajti ta narod bo držal Ogrske kakor doslej tako tudi poslej na uzdi, nemščina (ki so ž njo po smrti cesarja Jožefa II. hoteli Madjari pri sebi doma popolnoma pomesti) se bo po tem ilirskem dvornem uradu tudi v bodoče vzdržala na Ogrskem, prav tako pa tudi dunajski učni sistem ter novi sodni red«. O »Ilirskih« (= Srbih) so razpravljali na Dunaju tudi na konferenci z dne 21. septembra 1790. Avstrijci so se bali za svoj divide et impera. Ogrji so namreč obljubili »ilirskim« stanovom inartikulacijo, kar je bilo ljudstvu, zlasti pa škofom tako všeč, da so soglasno sklenili nastopati skupno z Ogrji. Na Dunaju so dejali, da zahteva obča blaginja, da se oba na-

roda ločita, da držita drug drugega v respektu. Zato so menili, Ilircem dati trden sedež v Banatu, kjer bi jih vladali po nemških zakonih, jim tudi tam (kakor na Dunaju) priznali ilirsko pisarno, jim dovolili prosto veroizpoved, osigurali privilegije ter dali pravico, da smejo s svojimi pritožbami naravnost pred cesarja (torej ne preko sovražne ogrske Dvorne pisarne). Vse to naj bi jim kralj oznanil na posebno očit in viden način (da bi bili Srbi pomirjeni, Ogri pa v svoji prenapetosti udarjeni). Zanimivo je pri tem dejstvo, da so se l. 1790 s „stanovitnim sedežem“ povrnili na poskus cesarice Marije Terezije, da se v Novem Sadu osnuje posebna srbska visoka šola. Cesarica je nameravala s tem srbsko duhovščino približati zapadni miselnosti in jo odtegniti vplivu Rusije, kamor so dotlej hodili studirat bogoslovje. Ob odporu Srbom sovražne ogrske Dvorne pisarne pa so se že takrat ta prizadevanja razbila. (Prim. o tem objavo D. Kirilovića v Glasniku Istorijjskog Društva u Novom Sadu, I, 52 sl.) J. Mal.

DOMANOVSKY SÁNDOR, *József nádor iratai*. I, II. Fontes historiae hungaricae aevi recentioris. Budapest, 1925, 1929. 8°, 769 odn. 888 str.

Ta zbornik obsega spise o delovanju nadvojvode Jožefa, naslednika nadvojvode Aleksandra Leopolda v ogrskem palatinatu ter sega do l. 1807. Obravnava med drugim tudi stvari, ki zadevajo pobliže slovensko ozemlje. Palatin je n. pr. prepotoval (1801) Istro ter opisuje tamkajšnje razmere. Na drugem kraju je zopet govor o sporu s Kranjsko radi Reke, ki jo je Ogrska zahtevala zase. Palatin Jožef je bil odločno za inkorporacijo mesta ogrski državi. Dejal je, da bi si Ogrska mogla šele v teku nekaj desetletij izgraditi v Kraljevici novo pristanišče, ako bi Reko morali vrniti Kranjski. Kot argument so navajali tudi to, da bi plovba po Savi z inkorporacijo Reke k Ogrski ne bila nič na škodi. Izvemo nekatere politične in vojaške podrobnosti, ki so v svojih posledicah privedle do druge okupacije naših dežel po Francozih. Čujemo tudi o vzrokih tedanje draginje živil, ko je cvetelo verižništvo z življenjskimi potrebščinami: vse je hitelo trgovati, nihče se ni držal svojega pravega poklica, cene vsem vrstam blaga pa so seveda radi tega šle nesorazmerno kvišku. Nas bo zanimalo tudi pismo, ki ga je poslal od Francozov poraženi vojskovodja nadvojvoda Karel meseca novembra 1805 svojemu bratu, palatinu Jožefu, glede umika svoje in armade nadvojvode Janeza preko Razdrtega, Novega mesta, Ljubljane, Celja in Maribora. Iz poročil moremo dalje posneti dispozicijo čet in poveljnikov v naših krajih. Iz glavnega stana pri Račju je nadvojvoda Karel ostro obsodil politiko cesarja in njegovih ministrov. Mesec dni po bitki treh cesarjev pri Slavkovi govori nadvojvoda Karel svojemu bratu Jožefu, da je monarhija pred razsulom, če se državna uprava temeljito ne preosnuje. Karel toži o cesarjevi trmasti zaslepljenosti: če ljudstvo godrnja nad francoskim izžemanjem, že misli, da potem ljubi njega in njegov stari način vladanja. Ne da si nič dopovedati, on verjame hinavskim laskačem in jim bo še bolj verjel, ko ga bodo na Dunaju ob vrnitvi slovesno sprejeli. Za cesarjev značaj so silno poučna tudi navodila, ki jih daje bratu Jožefu ob nastopu palatinske službe. Točno označuje njegovo osebnost, kakor nam jo riše zgodovina; preseneča pa, da iztresa že kot mlad vladar maksime, ki bi jih pričakovali iz ust okosteneloga solmasterskega birokrata in ostarelega avtokrata. Glede palatina Jožefa pa naj pristavimo, da je bil velik madjarofil. Ob srbski vstaji je jeseni 1807 (v strahu za »Ilirce« po Ogrskem in Hrvatskem) svetoval cesarju, naj bi v srbske zadeve aktivno posegel. Na Dunaju je imel več nasprotnikov; zlasti Ant. Baldacci je očital palatinu, ker je prevneto podpiral težnje drž. stanov po madjarizaciji šol in s tem Ogrsko oddaljeval od avstrijskih dednih dežel. Opozarjal je na dejstvo, da so Madjari napram Slovanom in drugim narodnostim v manjšini in njihovo slovstvo zaostalo, pisatelji pa se jim »ne morejo požlahtnjevati kakor ovce«. — Kakor vsi ostali zborniki teh Fontes, ima tudi ta register imen, krajev in stvari, ki se v priobčenem gradivu odnosno v pridejanih opombah in razpravah omenjajo. Znanstveno vrednost in praktično uporabnost to seveda nemalo zvišuje. Jos. Mal.

MISKOLCZY GYULA, *A horvát-kérdés története és irományai a rendi állam korában*. I, II. Fontes historiae hungaricae aevi recentioris. Budapest, 1927, 1928. 8°, 640 odn. 576 str.

Madjarsko zgodovinsko društvo je v svojih Fontes hist. hung. aevi recentioris zasnovalo poseben zbornik s spisi o zgodovini narodnostnega vprašanja (Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez). Doslej so izšli štirje zvezki te serije: eden obravnava zgodovino vprašanja ogrskega državnega jezika (izd. Székfi Gyula), drugi se bavi z zgodovino srbskega ustanka na Ogrskem l. 1848./49. (izd. Thim J., izideta še dva zvezka), dva (v naslovu navedena) pa sta posvečena historičnemu razvoju hrvatskega vprašanja v dobi državnih stanov. Pisec pa se omejuje pri tem na gradivo iz l. 1790., dočim razpravlja o razvoju hrvatske državne misli v XVIII. stoletju sumarično med drugim v 424 strani obsegajočem (madjarskem) uvodu. Pričujoča dva snopiča segata do oktobra 1847. Izdajatelj sam priznava, da to ni noben pravi mejnik, marveč le samovoljna zarez. Zato pa obeta, da bo v posebnih zvezkih obdelal hrvatsko-ogrsko razmerje l. 1848., dalje ustavodajni zbor l. 1861., ogrsko-hrvatsko nagodbo l. 1868. ter končno

jugoslovansko politično gibanje XIX. stoletja. Doslej v obeh snopičih izdano gradivo je črpal predvsem iz državnoborskih, saborskih in komitatskih spisov, uporabljal pa je s pridom seveda tudi razne konferenčne spise najvišjih državnih in dvornih oblasti, zasebna in uradna sporočila in spomenice, informacijske protokole, policijske akte, hungarica iz zasebne cesarjeve knjižnice itd.

Tu dobimo v originalnem besedilu objavljene spise o vprašanju hrvatskega in ogrskega jezika izza deklaracije hrvatskih poslancev l. 1790., dalje debate o načinu obdavljenja Hrvatske in Ogrske, razgovore glede inkorporacije Reke kot corpus separatum Ogrske ter namero, da se Medjimurje odcepi od zagrebske in podredi neki ogrski škofiji. To nakano je (l. 1829.) preprečila odločna Jüstlova izjava o hrvatskem značaju tega ozemlja. Nas bo še posebej — radi sličnosti poteka zadeve z »Novicami« — zanimala usoda Gajeve prošnje za izdajanje »Danice« od njegove prve vloge spomladi l. 1832., pa do Sedlnitzkyjeve odločbe poleti 1834, da je smel list poleg literarnih stvari prinašati tudi politične članke (za kar je Hrvatom šlo in čemur so se Ogrji upirali), seveda take, ki so že pasirali cenzuro pri avstrijskih listih. Ko je imel dr. Gaj enkrat svoj list, je želel imeti tudi še lastno tiskarno. Utemeljeval je svojo prošnjo s tem, da ena sama tiskarna v Zagrebu ni kos naraščajočim potrebam; v novi tiskarni bi se tiskala »Danica«, ki je bila dovoljena kot protiutež Ogrom, da se pridobijo Hrvati za prestol in da se pritegnejo ostali balkanski Slovani na stran Avstrije, ker so dotlej gledali bolj na Rusijo. Ogrska Dvorna pisarna je seveda nasprotovala temu, da bi se dala tiskarniška koncesija dr. Gaju, hrvatske oblasti pa so ga podpirale. Zagrebški podžupan Herm. Bužan se je zanašal, da bo tudi sedaj potegnil s Hrvati Sedlnitzky, »den wir sämtlich als den hehren Beschützer der slavischen Nationalität verehren«. Ko je Gaj (1839) predložil notranjemu ministru Kolowratu spomenico o delu svojega lista in poklonil štiri letnike cesarju, je K. predlagal zanj odlikovanje. Ogrski kancelar Majláth se je temu protivil, kvečjemu naj se mu da prstan nižje kategorije. Kolowrat pa je dejal cesarju, da je treba ogrske Slované ščititi napram madjarskim napadom. Vladar je nato odločil, da se kupi Gaju demanten prstan v vrednosti 300 gld.

Ko so o teh in drugih hrvatskih zadevah (tako n. pr. tudi radi popevke »Još Hrvatska«) razpravljali na ministrski konferenci, je bilo splošno mnenje to, da je treba Hrvate ščititi in izpodbiti mnenje, ko da bi jih vlada hotela pustiti na cedilu. Sedlnitzkyju pa so obenem naročili, naj si priskrbi periodična poročila iz Hrvatske; kakor je dobro, da Hrvatje paralizirajo ogrski vpliv, tako je treba tudi paziti, da hrvatsko gibanje ne zaide na stranpota. Sedlnitzky si je izbral za informatorja zagrebskega profesorja in cenzorja Mojzesa, rojenega Slovaka. Seveda so tudi Madjari skrbeli, da se je na Dunaju slišal njihov glas. Zato je Sedln. l. 1842. tožil cesarju, kako težko da je dobiti nepristranske izveščatelje: eni so vneti za madjarstvo, drugi pa za ilirizem, ki se je rodil v odporu zoper prenapetost Madjarov. Popolnoma pod vplivom prof. Mojzesa trdi Sedlnitzky, da ilirizem ni veleizdajalski, kvečjemu se da pri neunijatih zaslediti verska simpatija do Rusov.

Tudi Metternich ni maral nastopiti enostransko le zoper ilirizem, češ, da sta nemirom kriva tako ilirizem kakor tudi madjarizem, kajti tudi »Hrvati imajo svoje pravice«. V silnem navalu so Madjari izsilili začetkom l. 1843. prepoved ilirskega imena, v Zagrebu je zagospodoval madjarski cenzor Macsik. Kmalu je prišla na Dunaj anonimna spomenica, ki ostro žigosa Macsikov rigorizem. Tam stoji, da se je začelo z ilirizmom kosati na pravoslavje oslonjeno srbstvo. Ako bo Macsikova ostra cenzura trajala dalje, si bo narodno gibanje poiskalo novega centra, ki bo najbrž v Srbiji; nekatere v Zagrebu zaplenjene stvari so res že izšle v Beogradu. S srbstvom pa bo zvezan rusizem, ki bo tako zamenjal ilirizem, katerega Srbi napadajo, ker vedo, da bi bili po njem Jugoslovani približani Avstriji. Metternich je položaj takoj razumel in izjavil, »da se mora v pomirjenju hrvatskega naroda nekaj zgoditi«, ker je načelo vlade, da se varujejo vsi podložni narodi in da se nobenemu ne delajo zapreke pri njegovem literarnem napredku. Bil je za to, da se zopet dopusti ilirsko ime za označbo jezika, ne pa tudi v političnem oziru; tudi mu je bilo prav, da se zamenja madjarski cenzor.

Ozračenje je bilo vedno bolj viharo, tako da je mogel že 16. januarja 1844 trditi Sedlnitzkyjev informator iz Karlovca, da je revolucija že tu. Kot protiutež naj se Hrvatska odcepi od Ogrske, Avstrija pa naj se polasti Bosne, ki jo sicer zavzame Srbija. Ta bi bila potem za Hrvate in Slavonce večno težišče in nova država Avstriji ne bo prijazna, ker je narode, ko so iskali zaščite, pehnila od sebe. Da bi se Hrvatska formirala kot neodvisna država, o tem tudi Sedlnitzkyjev zagrebski izveščatelj ni bil prepričan. Pravi (26. oktobra 1844), da ilirska stranka ni rusofilna; celo v veselem pivskem razpoloženju so soglasno izjavljali, da jim konstitucionalno življenje omogoča le Avstrija, ne pa absolutni carizem. Za idejo jugoslovanske ali celo panslavistične države pa da so se zavzemali le nekateri prenapeteži. Ban Haller, čigar taktične pogrške so na Dunaju pozneje grajali, je pravilno sodil, da si zna biti madjarstvo pri svoji izoliranosti samo sebi nevarno, dočim imajo Slovani široko naokrog simpatije, kar jih more zavesti k upom, »ki niso osnovani na sedanjem političnem stanju«. Tudi madjarofilni palatin Jožef je izjavil Metternichu, da gleda v ilirizmu stranko, ki počasi in previdnejše od Ogrov zasleduje samostojno konstitucionalno ilirsko državo. Ni bil za to, da bi se s

podpiranjem ilirizma slabil vpliv Rusije, to je mislil on doseči z boljšo dotacijo višje pravoslavne duhovščine. Morda mu je bila v pomirjenje tudi vest, da so bili Hrvati v Beogradu pri Garašaninu odbiti, ko so ga prosili za zvezo z avstrijskimi Slovani.

Pri okrnjevanju hrvatske samouprave je zanimiv Kolowratov votum (31. maja 1840) na konferenci, zahtevajoč, da se hrvatskemu banu kot edinemu reprezentantu ogrskega slavizma, pusti vojaška oblast: »Wer kann dafür einstehen, dass nicht Zeiten kommen können, wo man den vollen Einfluß des Banus brauchen wird?« Kaj bi se bilo zgodilo, da ni imel l. 1848. Jelačić vojaške oblasti in bi se moral ukloniti povelju graničarskega komandanta, Madjara Hrabovskega, ki ga je ogrska vlada imenovala za kraljevega komisarja na Hrvatskem, kjer je »odstavila« Jelačića?!

V publikaciji, ki o njej glede nekaterih stvari podrobneje referiram, ker pri nas ne bo posebno razširjena, je naravno tudi vse polno podatkov za splošno in kulturno življenje v dobi ilirizma, ki je tudi za nas Slovence tako zelo pomemben. Zlasti mnogo gradiva je tu za šolstvo; seveda gre predvsem za sporno madjarizacijo šole. Zanimivo je tudi vprašanje stolice hrvaščine na zagrebški akademiji. Kakor so pri nas Nemci rogovili s kranjskim, koroškim in štajerskim dialektom, tako so Madjari bili proti stolici, ker da se ne ve, v katerem dialektu (hrvatskem ali ilirsko-slavonskem) naj se predava. Izobrazba v narodnem jeziku tudi Madjarom ni bila namen; hrvaščina naj bi bila le začasna pomoč, da se otroci nauče madjarščine. Prav kakor pri nas s prošlulo »nemško« šolo! O Gajevem časopisu izvemo, da je imel l. 1847. komaj 800 naročnikov, dočim so jih naše »Novice« štete že ob zaključku prvega leta toliko. Posebno mnogo je imel Gaj abonentov v vojaški granici, kjer inteligenca ni bila zmožna nemščine in se je z veseljem oprijela novega prizadevanja, da se vpelje hrvaščina v družabno in javno življenje. Jeseni l. 1847. je na svojo prošnjo dobil dr. Gaj od dunajske vlade (po Metternichu in finančnem ministru obljubljen) podporo. Prosil je za 12.000 gld., dovolili pa so mu za prihodnja tri leta podpore za časopis letno 1200 gld. Na Metternichov predlog so mu primaknili pavšalno še 1000 gld. za njegovo pot v Srbijo, ki jo je izvršil spomladi 1846 in poleti 1847. Gaj trdi sicer v prošnji, da je šel tje po višjem naročilu (baje, da bi prišel na sled francosko-poljski in ruski propagandi). Metternich pa pravi, da je šel Gaj na to pot iz lastnega nagiba, vendar pa ga je o nameri tudi sam podkrepil. Iz Srbije da mu je prinesel interesantna poročila o političnih razmerah te sosednje dežele, ki ima z Avstrijo tako mnogotere odnose. Jos. Mal.

DR. THIM JÓZSEF, *A magyarországi 1848—49-ki szerb fölkelés története.*

II. Fontes historiae hungaricae aevi recentioris. Budapest, 1930. 8°, 686 str.

Zgodovino srbske vstaje na Ogrskem l. 1848./49. namerava avtor obdelati v treh snopičih. Izšel je najprej drugi z gradivom o dogodkih do konca meseca avgusta 1848, tretji del bo nadaljeval s prinašanjem gradiva (ki se objavlja v izvirnem besedilu, srbski viri celo netranskribirani, v cirilici, prav tako tudi rumunski; pridejana je madjarska ali nemška prestava), dočim bo končno v prvem delu ta doba in gradivo historično sintetično uporabljeno in obravnano.

Pričujoči II. snopič prinaša kot prvi dokument Garašaninov načrt iz l. 1844. Je to zanimiv dokaz doslednega stremljenja za določenim državniškim ciljem v bodočnosti. Kneževini Srbiji, ki naj bo klica za bodoče carstvo, nalaga, »da teži sebi priljubiti sve narode srpske, koji ju okružavaju«. Državni upravitelji morajo paziti na to, kaj (inostransko) ljudstvo od Srbije želi in česa se od nje boji. Rusiji se ni zaupati, njen vpliv na Črno goro je treba s srbsko denarno podporo vladiki izpodnesti, Bulgari se preveč zanašajo na tujo pomoč, v Bosni pa treba vse tri vere pridobiti. Kak bosenski frančiškan naj bi se nastavil na beograjskem liceju za profesorja in v Beogradu naj se čimprej napravi kapela za katolike, preden bi jo osnovala Avstrija, od katere se je treba osvoboditi tudi s tem, da pride Srbija sama do morja. Zveza s Čehi je Garašaninu bolj čuvstvena zadeva brez praktičnega pomena, poudarja pa potrebo trajnih vezi z Bačko, Banatom in Sremom; slovenskih dežel ne omenja nikjer, kakor da jih sploh ne pozna.

V nadaljnjem objavljenem gradivu (ki je na škodo včasih iztrgano iz svojega konteksta in premalo pojasnjeno z ozirom na poprej obravnavano snov) izvemo n. pr. o delovanju srbskega budimpeštanskega odbora izza marca 1848, o napetem razmerju med aktivnimi Srbi in politično zaostalimi Rumuni, o pripravi za praški slovanski kongres, o grožnji Avstrije, da se postavi na stran Jugoslovanov, če Ogrska ne da 40.000 rekrutov za laške boje, čitamo poročila emisarjev iz Srbije o stanju narodne stvari na južnem Ogrskem, Hrvatskem, v Dalmaciji in Bosni, o razpoloženju med graničarji ter o slutnji Madjarov, da ogrski Srbi (prim. tudi njihov ogorčen protest, ko je general Hrabovsky izjavil, da srbskega naroda v Avstriji ne pozna) kljub vsem lojalnim zatrjevanjem zasledujejo nekaj drugega ko Hrvati. Napetost med obojimi v poletju 1848 označuje pismo patrijarha Rajačića banu Jelačiću, češ, da mu »savez sa Hrvatskom leži kao kamen na duši i savesti«. K temu bi bilo treba vzporediti osebno mišljenje Beniczkyja (njegove spomine glej spodaj), ki sodi o Jelačiću, da je odbil revolucionarno ost panslavizma in se postavil sicer na nacionalno, vendar pa lojalno stališče, s čimer da je povzročil tudi lojalno zadržanje patriarhovo, zlasti še, ko po udušitvi praške junijske revolucije ni bilo misliti na uspeh panslavistične agitacije.

Beniczky trdi, da so dogodki l. 1848. prišli za panslavizem prezgodaj. Manjkalo je zlasti izrazitih revolucionarnih voditeljev in se je zato delovanje razblinilo v neplodnih eksplozijah in revoltah. Nevarna je postajala zoper madjarske zemljiške velikaše naperjena komunistična smer slovaškega kmeta. To pa je odbila zemljiškoodvezna zakonodaja in pa dejstvo, da so na Slovaškem dobili v roke poveljstvo narodnih gard madjarški aristokrati kot edino zmožni častniki teh straž. Iz dr. Thimove publikacije (str. 587) posnamemo, da so poljski emigranti že o veliki noči 1847 pripravljali revolucijo, po kateri naj bi se s Češko, Moravsko, Slezijo, Slovaško, avstr. Poljsko, Hrvaško, Slavonijo in Srbijo osnovala velika slovanska republika, ki bi izbrisala Ogrsko, se osamosvojila od Avstrije in bi se v najneugodnejšem primeru podala Rusiji. Ta načrt naj bi se izvršil l. 1850. v istočasno revolucijo v Zagrebu, Pragi, Krakovu in pri Požunu. Februarska pariška revolucija l. 1848. pa je vse te načrte prehitela in našla Slovane premalo pripravljenega na dogodke, ki naj bi se po naprej določenemu programu izvršili.

V tem zborniku se obravnava med drugim tudi bivanje ekskneza Miloša Obrenovića v naših pokrajinah (prim. str. 264, 303, 310, 316, 317, 323, 403—405, 452, 473; navajam strani, ker izide register za ta snopič šele ob zaključku). Konec meseca maja 1848 je odpotoval z Dunaja preko Gradca in Rogatca v Zagreb. Ker se je Avstrija bala, da ne bi s svojim sinom Mihaelom, ki se je takrat pojavil v Novem Sadu, povzročil kakega vpada srbskih čet na južno Ogrsko in s tem spora z Rusijo in Turčijo in ker so mu čitali, da drži z Madjari proti Hrvatom, so ga ob prihodu v Zagreb v hotelu pri Lovačkem rogu internirali in potem zaprli. Neko poročilo trdi, da je dr. Gaj — pod pretvezo, da ga osvobodijo — opetovano izvajal od imovitega kneza Miloša večje denarne vsote. Končno so ga po 19 dneh izpustili (9. junija), da je smel odpotovati proti Innsbuku.

S svojim spremstvom in služabništvom je dospel v Ljubljano¹ 10. junija 1848 ter se nastanil pri »Avstrijskem dvoru« (Bahabirt). Sprejem v Ljubljani pa je bil gostoljubnejši ko v Zagrebu. Še tistega večera mu je namreč godba ljubljanske narodne garde ob živahnih živio-klicih priredila podoknico. Godbo in gardo je knez nagradil z darovi. Ko se je na binkoštni ponedeljek (12. junija 1848) vršila v Kolizeju muzikalična zabava v korist godbenemu fondu narodne garde, je prišel tje tudi knez Miloš in številni obiskovalci so ga zopet pozdravili z živio-klici.

Ker se pa zdi, da banu Jelačiću ni konveniralo, da bi Miloš potoval pred njim v Innsbruck (kjer je bil tedaj avstrijski dvor), je prosil ljubljanskega vojaškega komandanta, da do preklica ne dovoli knezu potovati dalje. Dne 13. junija poroča ljubljanski policijski ravnatelj dr. Uher guvernerju, da je istega dne zjutraj potoval Jelačić skozi Ljubljano (kjer se je mudil kake tri ure) proti Innsbuku, kamor se je prejšnjega dne vozil tudi patriarh Rajačić. Ban je najbrže v Ljubljani naročil, naj Miloša Obrenovića več ne zadržujejo in da sme svobodno dalje potovati, kar so od vojaške komande sporočili še istega dne policijski direkciji. Zviti knez pa je hotel vtis poprejšnje prepovedi maskirati in je sedaj izjavil, da se mu v Ljubljani dopade in da hoče ostati nekaj dni v mestu. Potem pa se je nenadoma odločil ter 15. junija 1848 zjutraj s spremstvom in služinčadjo odpotoval proti Innsbuku.

Jeseni (19. septembra 1848) je minister Doblhof zopet iz zunanjepolitičnih razlogov naročil ilirskemu guvernerju, da se oba ekskneza, Miloš in Mihael Obrenovići, prisilita k bivanju v notranjosti monarhije, ako se nahajata v Ljubljani in Rogatcu, ker je avstrijski konzul iz Beograda poročal, da hoče njuna stranka izrabiti položaj v korist rodbine Obrenovićeve. Iz Ljubljane so takoj sporočili podrejenemu policijskemu komisarju v Celovcu, naj ekskneza, ako se tam pojavita, pripravijo do tega, da se podasta takoj na Dunaj. Slični nalog je izdal Doblhof tudi štajerskemu guvernerju.

Jos. Mal.

SZEKFÜ GYULA, *Iratok a magyar államnyelv kérdésének történetéhez 1790—1848*. Fontes historiae hungaricae aevi recentioris. Budapest, 1926. 8°, 664 str.

Ti spisi k zgodovini vprašanja madjarskega državnega jezika zastavljajo s časom, ko so po smrti cesarja Jožefa II. morali na Ogrskem prenehati z njegovimi germanizatoričnimi poskusi. Šlo je sedaj za to, ali naj se vpelje v javno upravo izza srednjega veka veljavna latinščina, ali pa kak živ jezik. Nemadjarke narodnosti, neenotne in premalo probujene, so bile za latinski, Madjari pa so z vsi silo forsirali madjarski jezik zlasti v šolo, zakonodajo in javno (tudi sodno) upravo. Kdor pozna potek bojev z nemščino v nekdanji Cislitvaniji, bo našel marsikake paralelnosti v zgodovini tega vprašanja. Ena takih je n. pr. zahteva iz l. 1791., da naj se za ljudske šole predpišejo dvojezične knjige, v katerih bi bil en stolpec madjarski, drugi pa tiskan v materinem jeziku. Posebno so šli za tem, da bi se v večjih mestih in trgih v primeri z nemščino

¹ Za to in za naslednje črpanje podatke iz ljublj. muzejskega arhiva, odd. spisi ljublj. policijske direkcije k l. 1848. No. 233, 234, 235, 236 ter Predsedstv. spisi ilir. gubernija No. 1514 in 2380 de a. 1848.

ne zanemarjala madjarščina, celo pa ne, da bi se njen pouk zapostavljal za kakim drugim na Ogrskem domačem jeziku (vernacula lingua). Ob takem vsiljevanju madjarščine v šole ostalim, večinskim nemadgarskim narodnostim, je dr. svetnik Baldacci l. 1807. izjavil, da bi izvedba te zamisli stala ogromne vsote in bi bilo na koncu koncev več ogrskih učiteljev ko ogrskih vojakov.

V objavljenem gradivu naletimo na zanimive vzročne paralele tudi za področje snovanja stolic slovenskega jezika. L. 1809. so namreč v drž. svetu razpravljali o vprašanju učitelja češkega jezika na olomuškem liceju za češke teologe, ki da so za svojih studij v nemških mestih in šolah pozabili materinščino in so zato manj sposobni za dušnopastirsko službo. Podobno vprašanje je sprožil tudi budjeviški škof. Cesar je tak pouk češčine dovolil (13. februarja 1809), če ni po cerkvenih predpisih za to nobenega zadizka. — Drugače pa je bilo, ko je šlo l. 1833. za pouk češčine tudi pri neboslovcih. Cesar je namreč vprašal, ali naj se z ozirom na potrebo znanja češčine pri uradnikih vpelje pouk tega jezika v vseh glavnih šolah in gimnazijah na Češkem (tudi v nemških kresijah). Studijska dvorna komisija naj bi se o tem posvetovala s češko deželno vlado in potem podala svoje mnenje. Kancelar Mitrovsky pa je to pokopal s svojo izjavo, da je primernega uradništva tudi brez tega dovolj. Z ukazom o obveznem češkem pouku bi le še podžgali pretirane madjarske jezikovne zahteve. Cesar Frane je nato le ukazal, da se je dosedanjih predpisov o jezikovnem znanju uradništva treba držati strože nego se je to morda dogajalo doslej (gl. moje Zgodovino slov. naroda, str. 234). — Glede avstrijskega šolstva omenimo tu Jüstlovo mnenje (iz l. 1842.), da z »nemško ljudsko šolo« niso nameravali narodov germanizirati: šola je »nemška« res samo le v nemških deželah.

Na Ogrskem je avstrijska vlada kakor v politiki tako tudi v šolstvu in s tem zvezanem jezikovnem vprašanju proti zahtevam Madjarov uveljavljala zlasti protizahtevé Hrvatov. Dvorne kroge je zato naravnost zbudilo, ko so (l. 1811.) pri državnozborni debati o madjarskem uradnem jeziku hrvatsko-slavonski poslanci — molčali. Metternich sam, ki je ob forsiranju madjarščine obsodil lahkomišelnost započeto germanizacijo jože-finske dobe, je bil proti odpravi uradne latinščine, ker bi dve tretjini ogrskih državljani ne mogli razumeti madjarskega uradnega teksta zakonov. Dejal je, da so bili v zadevi madjarščine na Dunaju preveč popustljivi. Ob neki drugi priliki je (l. 1840.) Metternich pisal Sedlnitzkemu, da se ne boji razvoja češko-slovaškega jezika, ker je v interesu avstrijske države celote, da se rastočemu, kočljivemu poseganju madjarizma osnuje ravnotežje s somernim podpiranjem slavizma.

Čisto na sodobne razmere na slovenskem Primorskem spominja sklep stanov ostrogskega komitata iz l. 1831., ki pravi, »da bi k razširjenju kulture ogrskega jezika in k podvigu narodnosti z zblizevanjem prebivalstva mnogo pripomoglo, če bi se tuji slovanski in nemški priimki smeli primerno spremeniti« (ker je to zabranjeval kabinetski ukaz iz l. 1815.). Dunajska Dvorna pisarna pa tega sklepa ni odobrila, češ, če je potreba res nujna in dovolj utemeljena, se more taka sprememba izvršiti tudi na osnovi dotlej veljavnih zakonov.

Jos. Mal.

STEIER LAJOS, *Beniczky Lajos. Visszaemlékezései és jelentései az 1848/49-iki szabadságharcról és a tól mozgalomról.* Fontes historiae hungaricae aevi recentioris. Budapest, 1924. 8°, 786 str.

V oddelku spominskih spisov (Emlékiratok) objavlja Steier spomine in zapiske Ludovika Beniczkyja o osvobodilni vojni l. 1848/49. ter o slovaškem gibanju. Ko so se z razvojem dogodkov l. 1848. pričeli Madjari vedno bolj oddaljevati od Dunaja in nastopati vedno samovoljneje, so v nemadjarske pokrajine pošiljali kot svoje zaupnike, poveljnike in upravitelje posebne »kraljeve komisarje«. Beniczkyja so poslali na Slovaško, ker je tamkajšnje narodnostne in gospodarske razmere precej dobro poznal. Med l. 1840.—1846. je bil namreč podžupan komitata Bańska Bystrica. Usoda mu je prizanesla, da ob zlomu ogrske revolucije ni povečal števila Haynauovih smrtnih žrtev. Pisal je potem spomine, ki jih je skušal tudi dokumentarično utemeljiti. Tu bi se rad pokazal kot nepristranskega uradnika, ki je delal le proti panslavizmu. V resnici in v svoji notranjosti pa je bil zagrižen ogrski revolucionar in ga je le kot takega ogrsko ministvo poslalo na ogroženo severno Ogrsko kot kr. komisarja. Morda v tej lastnosti ni zagrešil toliko rabelskega nasilja in krvoločnih dejanj kakor komisarji drugod (prim. v tem oziru »delovanje« kr. komisarjev po opisu konzula Mayerhoferja v Thimovi publikaciji *Az 1848-49-iki szeb fölkelés története*, II, str. 640, 643), Slovakom dobrohoten motrilec ali celo pospeševatelj njihovih teženj in prizadevanj pa gotovo ni bil.

Zanimiva so Beniczkyjeva (večji del nemška) izvajanja o razvoju slovanskega gibanja na severnem in južnem Ogrskem in kako je po njegovem prišlo do panslavizma. Ker so bili akatoliki na Ogrskem izključeni od političnega življenja, je treba še posebej upoštevati vpliv evangelijske cerkve na narodno življenje, kar B. posebno poudarja (v tej smeri bi se s posebno preiskavo morda dalo kaj podobnega res ugotoviti tudi pri naših prekmurskih evangeličanih).

Beniczky pripoveduje, da so l. 1848. imeli slovaški rodoljubi s svojimi letaki zoper madjarske graščake lahko delo, ker so ljudem obetali nekaj komunizem. Ko pa je

ogrski drž. zbor odpravil urbarialna bremena, je bilo »panslavistom« izvitno orožje iz rok: slovaški kmet je to smatral za darilo aristokracije, ki je bila madjarska. Na Hrvatskem pa je bila aristokracija narodna, zato je — kakor meni B. — tam odpadla hvaležnost do Madjarov, ostalo pa je sovraštvo do njih. Omenja dalje sejo slovanskih voditeljev na Dunaju pod vodstvom kneza Jur. Lubomirskega (podpredsednika praškega slov. shoda), na kateri so sklenili proklamacijo, ki poziva vse Slovane na delo, da si makar z oboroženo silo izvojujejo svobodo. Karpati in Ogri naj več ne delijo severnih in južnih Slovanov: od Jadranskega pa do Baltiškega morja naj vlada samo le slovansko ime in mu naj bo vse podložno. B., ki je po spominu reproduciral, se zdi, da ni popolnoma avtentičen in do podrobnosti točen.

B. trdi dalje, da so severni Slovani postali lojalni šele po udušitvi praške vstaje; z borbo zoper Madjare so se hoteli pokazati zveste, po lojalnosti so stremeli priti do vpliva ter tako vpeljati v monarhijo slovanstvo kot vladajoči princip. V B. izvajanjih vidimo deloma tudi, kako so po l. 1850. Madjari znali speljati Avstrijo na svoja pota, slikajoč ji pošast panslavizma tudi v najnedolžnejšem narodnostnem gibanju. Svojim rojakom pa je bivši revolucionar B. odsvetoval vsako revolucijo, ker je bil prepričan, »da je bodočnost ogrske narodnosti, naj bi pod kakršnimikoli okoliščinami se upala še enkrat stopiti na revolucionarno polje, nepovračljivo uničena«. In tudi vsaka vojna je prav za prav le revolucija!

J. Mal.

HAJNAL ISTVÁN, *A Kossuth-emigráció Törökországban*. I. Fontes historiae hungaricae aevi recentioris. Budapest, 1927. 8°, 929 str.

V posebnem pododdelku virov k novejši ogrski povestnici je od spisov k zgodovini emigracije l. 1848./49. izšel doslej prvi zvezek z uvodom (str. 7—437) ter listinskim gradivom o Kossuthovi emigraciji v Turčijo. Iz objavljenega gradiva spoznamo, kako se je poljski vojskovodja Bem polagoma otrese Kossutha, kateremu je Zamojski naravnost povedal, da Ogrska nima bodočnosti in jo Poljaki ne morejo podpirati, če se ne sporazume s svojimi Slovani in ne sklene z njimi federacije na temelju enakih pravic in popolnega pomirjenja. V svoji novoletni spomenici (1850) je Kossuth (ki je že prej omenjal nekako državno zvezo »Banda orientale« z Ogrsko, Poljsko, Hrvatsko, Srbijo in Rumunijo) dejal, da je proti ideji panslavizma mogoče postaviti le idejo federalizma, ki bi malim narodaostim garantirala njihov nacionalni in državni obstoj. Turčiji je podana prilika, da postane suveren te južnovzhodne evropske federacije.

V tem smislu je dal K. tudi instrukcije svojemu agentu v Beogradu. Tam pravi, da panslavizem pomeni za Srbijo rusifikacijo in zaslužnje, v federaciji pa je svoboda za vse slovanske narode. Mali narodi so igrača velesilam, v federaciji pa bi bili sami velesila. Srbe, kot najbolj agilne in junaške, naj bi pripravil, da bi začeli boj z Avstrijo za osvoboditev Ogrske. Zanimivo je, kaj bi jim K. za to uslugo nudil. Razen denarne odškodnine bi pristal tudi na teritorialne kompenzacije; pod nobenim pogojem pa bi Srbija ne mogla dobiti Banata ali Baškega komitata. Hrvatski in Slavoniji bi priznal samostojnost, vendar z izrečnim pogojem, da ostane Ogrski Reka ter varna pot do morja. Na Ogrskem bi bil diplomatski (prikrita izrazna oblika za: uradni) in razpravni ter zakonodajni jezik madjarski, — in Kossuth še pričakuje, da v tem ostale narodnosti nikakor ne smejo videti kake suprematije ali kakega lastnega zapostavljanja.

Jos. Mal.

DR. LUKINICH IMRE, *Auer János Ferdinánd, pozsonyi nemes polgárnak héttoronyi fogságában irt naploja 1664*. Fontes historiae hungaricae aevi Turcici. Budapest, 1923. 8°, 253 str.

Med viri za ogrsko zgodovino v turški dobi je izšel ta Auerjev opis ujetniškega življenja in trpljenja, kakršnega so morali pretrpeti tudi premnogi naši ljudje, ki so jih Turki gonili globoko doli do bosporskih obal. Prav iz tega ozira na ta dnevnik s tem tudi opozarjam. Posebej naj še pripomnim, da Auer opisuje poto in ljudi po Srbiji (Beogradu i. dr.) in Bolgariji. Izdajatelj je opremil delo s slovarjem za manj navadne besedne oblike nemškega rokopisa ter s kratkim vokabularjem turških izrazov, kar oboje je raztolmačil v madjarsčini. Pridan je tudi imenik krajev in oseb, ki se v dnevniku odnosno v ostali korespondenci omenjajo.

J. Mal.

Muzejsko društvo za Slovenijo

oddaja članom poprejšnje letnike svojih publikacij — dokler traja zaloga — po sledečih cenah:

Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo X. (1929) à 50 Din.

Carniola n. v. I. (1910), VII. (1916); Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo IX. (1928), XI. (1930; zgod. del) à 40 Din.

Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo I. (1919/20), II.—III. (1921/23), IV.—VI. (1924/25), VII.—VIII. (1926/27) à 30 Din.

Mittheilungen des Musealvereins für Krain I. (1866), XI. (1898), XV. (1902); Carniola, n. v. II. (1911), IV. (1913), VI. (1915) à 25 Din.

Mittheilungen des Musealvereins für Krain II. (1889), III. (1890), X. (1897), XII. (1899), XIII. (1900), XIV. (1901), XVI. (1903), XVII. (1904), XVIII. (1905), XIX. (1906); Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko VII. (1897), VIII. (1898), XI. (1901), XII. (1902), XIII. (1903), XIV. (1904), XV. (1905), XVI. (1906), XVII. (1907); Carniola n. v. V. (1914), VIII. (1917), IX. (1918/19) à 20 Din.

Muzejsko društvo odprodaja tudi posamezne številke svojih publikacij, v kolikor jih ima na zalogi več kot je posameznih celotnih letnikov, in sicer navadne snopiče à 5 Din, večje dvojne pa po 10 Din.

Od posebnih odtisov more društvo še nuditi:

Gratzy, Repertorium zur 50 jährigen Geschichtsschreibung Krains, à 30 Din.

Gratzy, Repertorium zu Valvasors »Ehre des Herzogthums Krain«, à 20 Din.

Gruden, Šola pri Sv. Nikolaju, à 5 Din.

Mal, Razvoj naše pisave, à 2 Din.

Sajovic, Kranjski mehkužci, à 5 Din.

Sajovic, Herpetološki zapiski, à 7 Din.

Stelè, Valvasorjeva Ljubljana, à 25 Din.

Pri nečlanih se računajo cene za 25 % više.

Ponebšek, Naše ujede (v komisijski prodaji knjigarne L. Schwentner v Ljubljani).

Prejeli smo v oceno:

- Fr. Baš*, Slovenska narodopisna bibliografija za l. 1929.
Iz Ljubljanske šole za arhitekturo 1923; 1925; 1928 (Jos. Plečnik, Lučine). — Izdaja Ognjišče akademikov arhitektov v Ljubljani.
Kunsthalle zu Hamburg: Katalog der alten Meister 3 Aufl. 1930.
G. Loesche, Geschichte des Protestantismus im vormaligen und im neuen Oesterreich. III. verb. Auflage. Leipzig, 1930.
A. Melik, Kolonizacija Ljubljanskega barja. Ljubljana, 1927.
Dr. Melita Pivec-Stelè, La vie économique des Provinces Illyriennes suivie d'une Bibliographie critique. Paris, 1930.
M. Premrou, Serie documentata dei vescovi Triestini dei secoli XV.—XVIII. Trieste, 1923, 1926.
M. Premrou, Serie dei vescovi romani-cattolici di Beograd. Quaracchi, 1925, 1926. (Archivum franciscanum historicum.)
M. Premrou, Visita apostolica del nunzio di Graz nell' anno 1608. (Studi Goriziani, 1926, 1927.)
G. Rodenwaldt, Neue deutsche Ausgrabungen, Heft 23/24. Münster, 1930.
Dr. Jože Rus, Suha roba. (Ponatis.)
Dr. Fr. Stelè, Uršulinska cerkev. (Ponatis.)
Dr. Jos. Turk, Tomaž Hren. (Ponatis.)
N. Vrabl, Koledar za l. 1931. Izd. in založila Nabavljalna zadruga drž. uslužbencev v Mariboru.
Dr. Otto Walter, Athen, Akropolis (Führer durch Griechenland, 1.) Wien, 1929.
Fr. Zwitter, Starejša kranjska mesta in meščanstvo. Ljubljana, 1929.